JEAN JACQUES ROUSSEAU

Yalnızgezerin düşleri

ÇEVİREN: NİHAL YORMAZ

2. BASKI

Alakarga 034
Anlatı 001
Yalnızgezerin Düşleri
Özgün Adı: *Les Rêveries du promeneur solitaire*
© Alakarga Yayıncılık, 2013
ISBN: 978-605-5182-18-2
Sertifika No: 24365
Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Ağustos 2013, İstanbul
2. Basım: Eylül 2014, İstanbul
Kapak Resmi: http://www.sxc.hu/
Özal Matbaası: 0212 565 25 99
Matbaa Sertifika No: 26699

Alakarga Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Tic. Ltd. Şti.
Keçecipiri Mah. Çamlıca Sok. No:3/A Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0533 667 05 17
alakargakitap@gmail.com
www.alakarga.com.tr
https://www.facebook.com/alakargayayinevi
https://twitter.com/alakargakitap

JEAN JACQUES ROUSSEAU

yalnızgezerin düşleri

Fransızca Aslından Çeviren:
Nihal Yormaz

alakarga

JEAN JACQUES ROUSSEAU, On sekizinci yüzyılın önemli düşünür ve felsefecilerinden biridir. Jean Jacques Rousseau'nun oluşturduğu siyaset felsefesi hem Fransız Devrimi'ni hem de günümüz siyaset ve sosyolojisini derinden etkilemiştir. *Emile, İtiraflar, Yalnızgezerin Düşleri* gibi eserlerinde eğitimden sosyal yaşama, sivil toplumdan doğaya, politikadan Paris sokaklarında yaptığı yürüyüşlere kadarpek çok farklı konudaki düşüncelerine yer vermiştir. Bugün pek çokları tarafından tüm eserleri arasında *Toplum Sözleşmesi* en önemli yapıtı olarak değerlendirilmektedir. Sağlıklı bir siyasi oluşumun temelinde toplumsal bir sözleşmenin yattığını savunduğu eserde Rousseau siyasi reformların gerekliliğinin de altını çizmiştir. Tüm bunların yanı sıra birkaç operada bestelemiş bir kompozitör olan Rousseau, ölümünden on altı sene sonra milli kahraman olarak da tarihteki yerini almıştır.

BİRİNCİ GEZİNTİ

İşte artık, ne bir kardeşi, ne yakını, ne arkadaşı, ne de ahbabı olan ben, yeryüzünde yapayalnızım. İnsanların en hoş sohbet ve sevgi dolu olanı, bu insanlar arasından oybirliğiyle çıkarıldı. Onlar bana duydukları nefretin her bir zerresinde, benim hassas ruhuma en şiddetli ıstırabı hangi acının verebileceğini araştırıp, beni onlara bağlayan tüm bağları zorla kopartıp attılar. Ben insanları, kendilerine rağmen sevebilecekken, onlar benim sevgimden ancak insanlıklarından vazgeçerek kurtulabildiler. Mademki istedikleri bu, peki öyleyse, bundan böyle onlar benim için birer yabancı, meçhul ve hatta hiçler! Peki ya ben, onlardan ve her şeyden kopartılmış ben neyim? İşte bana kalan da bunu araştırmak. Ancak ne yazık ki; bu araştırmayı yapmadan önce, kendi durumumu gözden geçirmem gerek. Eğer onları geri kazanma düşüncesindeysem, hiç değilse öyle yapıyormuş gibi gözükmeliyim.

On beş yılı aşkın bir süredir bu tuhaf durumdayım ve bu hâlâ bana bir düş gibi geliyor. Boyuna, sindirim güçlüğü çektiğimi, kötü uyuduğumu, uyanıp arkadaşlarıma kavuşarak tüm bu sıkıntılardan kurtulacağımı düşlüyorum. Evet, hiç kuşkusuz farkında bile olmadan, uyanıklıktan uykuya, hatta yaşamdan

ölüme atlamış olmalıyım. Her şeyin, olağan düzenin dışına nasıl çıktığını bilmezken, hiç farkında olmadan, kendimi anlaşılmaz bir karmaşanın içinde alaşağı olmuş buldum. Dahası, içinde bulunduğum bu durumu ne kadar çok düşünürsem, nerede olduğumu o kadar az anlayabiliyorum.

Ah! Beni bekleyen kaderi önceden nasıl bilebilirdim ki? Teslim olduğum bu kadere, bugün bile akıl sır erdiremiyorum. Bugün neysem geçmişimde de aynı olan ben, günün birinde en ufak bir şüphe duyulmaksızın bir canavar, insanları zehirleyen biri, bir katil sayılacağımı; insanlığın yüz karası, ayak takımının maskarası olacağımı; gelen geçenin selam vermek yerine yüzüne tüküreceği ve hatta tüm bir neslin, oy birliğiyle diri diri gömeceği bir mahluka dönüşeceğimi sağduyumla kestirebilir miydim? Gafil avlandığım bu devrim gerçekleştiğinde, allak bullak olmuştum önce. Duyduğum huzursuzluk ve öfke duygusu, beni on yılı aşkın bir süre boyunca dindiremediğim bir hezeyanın içine çekti. Bu süreçte, hata üstüne hata, yanlışlık üstüne yanlışlık, aptallık üstüne aptallık yaptım ve tedbirsizliğim sayesinde, kaderimin hükümdarlarına, daimi kaderimi belirlemeleri için ustaca kullanabilecekleri çok sayıda malzeme vermiş oldum.

Uzunca bir zaman şiddetle ve boşuna çırpınıp durdum. Usta, becerikli, ikiyüzlü ve tedbirli biri olmadığım; dürüst, açık sözlü, sabırsız ve taşkın olduğum için çırpındıkça daha çok batarak, düşmanlarıma durmaksızın, bana kötülük yapmaları için kullanmayı ihmal etmeyecekleri yeni fırsatlar verdim. Sonunda tüm çabalarımın faydasız, kendime eziyet edişimin boşuna

olduğunu anlayarak, olabilecek tek doğru kararı aldım; bu da karşı gelmeye gerek duymaksızın kaderime teslim olmaktı. Bu teslimiyet sayesinde, bana yorucu gelen hem de sürekli başarısızlıkla sonuçlanan direniş çabamla bağdaşmayacak oranda bir huzur ve teselli buldum.

Bana karşı besledikleri nefretin büyüklüğüne kapılmış düşmanlarımın yapmayı unuttukları bir şey vardı ki o da; şiddetini azar azar arttırabilecekleri yeni darbelerle acılarımı daima taze tutmak ve yenilemekti. Üstelik eğer bana birazcık umut ışığı bırakacak kadar becerikli olsalardı, beni hâlâ ellerinde tutuyor olabilirlerdi. Birkaç hileyle beni oyuncak etmeye ve boşa çıkmış beklentilerimin verdiği acılarla üzmeye devam edebilirlerdi. Ancak tüm kaynaklarını peşinen tüketip, bana hiçbir şey bırakmayarak, her şeyi kendi kendilerine yok ettiler. Beni layık gördükleri iftira giydirdikleri iftira, bunalım, alay ve utanç ne artmaya ne de hafiflemeye elverişliydi; durumu daha vahim kılmak ya da içinden sıyrılmak söz konusu olduğunda da eşit derecede acizdik. Sefaletimi en son noktasına getirme işini öylesine abarttılar ki; tüm insanlık gücü ve cehenneme özgü hinliklerin tümü bir araya gelse bile, bu duruma yeni hiçbir şey katılamaz. Fiziksel acılar, değil ıstırabımı arttırmak ancak beni oyalayabilirlerdi. Attığım çığlıklar beni inlemekten kurtarırken, bedenimin parçalanması da kalbimin bin bir parçaya bölünmesini erteleyebilirdi.

Her şey olup bittiğine göre, neden hâlâ onlardan korkayım ki? Artık durumumu ne daha fazla kötüleştirebilir ne de beni kaygılandırabilirler. Endişe ve korkunun neden olduğu kötülüklerinden beni sonsuza dek kurtardılar; artık ilelebet rahatım. Gerçek acıların

üzerimdeki etkisi çok daha az, acılarıma göğüs germeye kolayca razı olabilirim. Fakat korkularım için aynı durum söz konusu değil. Benim korkunç hayal gücüm onları bir araya getirir, evire çevire inceler, büyütür ve çoğaltır. Onları bekleyip durmak varlıklarından yüz kat daha fazla acı verecektir ve bu tehdit, darbenin kendisinden çok daha berbattır. Fakat bu tehditler gerçekleştikleri anda, hayal gücümün etkisinden sıyrılıp, gerçek değerlerine indirgenirler. İşte o zaman, onları hayalimde canlandırdığımdan çok daha küçük bulur, beni ıstırabımın ortasında rahatlatmalarına izin vermem. Bu durumda, yepyeni acılardan ve umut etmenin huzursuzluğundan kurtularak, hiçbir şeyin daha fazla kötüleşemeyeceği yönündeki inancım sayesinde, durumu günden güne daha katlanılır bir hale sokarım ve bundan sonra artık hiçbir şey, zamanla körleşen duygularımı canlandıramaz. İşte bu, düşmanlarımın tüm nefret oklarını ölçüsüzce tüketmiş olmaları nedeniyle bana yapmış oldukları bir iyiliktir. Üzerimdeki tüm etkilerini kaybetmiş olmaları sayesinde artık onlarla alay edebilirim.

Kalbim tam bir dinginliğe kavuşalı henüz iki ay bile olmadı. Uzun zamandır hiçbir şey bana acı vermiyordu ancak hâlâ umut besliyordum ve beni bazen avutan, bazen hayal kırıklığına uğratan bu umut, durmaksızın, içimde ayaklandırdığı binlerce farklı tutku yoluyla beni ele geçiriyordu. Yaşanan beklenmedik ve üzücü bir olay, sonunda içimdeki bu zayıf umut ışığını söndürmüş ve yeryüzündeki değişmez, daimi kaderimi görmemi sağlamıştı. O zamandan sonra, kaderime kayıtsız şartsız boyun eğdim ve tekrar huzura kavuştum.

Arkamdan çevrilen entrikaları tam manasıyla sezmeye başlar başlamaz, hayatta olduğum müddetçe insanların yeniden bana dönebileceği fikrinden sonsuza dek vazgeçtim. Hatta bu dönüş artık benim tarafımda da bir karşılık bulmayacağı için tüm anlamını yitirmişti.

İnsanlar bana geri gelecekler fakat beni bulamayacaklardı. Bende uyandırdıkları hor görme duygusuyla, hesap kitapları tatsız gelecek ve hatta yük olacaktı. Kendi yalnızlığımda, yüz kat daha mutluyum, hem de onlarla birlikte yaşadığım günlerde hiç olamadığım kadar. Onlar, cemiyet hayatındaki tüm zevklerimi kalbimden söküp aldılar. Bu zevkler benim yaşımda tekrar filizlenmezler; bunun için artık çok geç. Bundan böyle bana yaptıkları iyilik ya da kötülük olsun, onların parçası olan her şeye karşı kayıtsızım ve ne yaparlarsa yapsınlar, çağdaşlarım benim için asla bir şey ifade etmeyecekler.

Fakat ben hâlâ geleceğe güveniyordum ve umuyordum ki daha iyi bir kuşak gelecek, bugün hakkımda oluşan yargıları ve bana karşı olan tutumu irdeleyecek, kendisini yönetenlerin düzenbazlıklarını kolayca ortaya çıkararak beni olduğum gibi görecek. İşte bana *Diyaloglar*[1]ımı yazdıran ve gelecek kuşaklara aktarmam için binlerce çılgın girişim fikri aşılayan da bu umut olmuştu. Bu uzak bir düşünce olsa da, o günlerde ruhumu bu yüzyılda adil bir yürek ararken duyduğum heyecana benzer bir hissin içine çekmekte ve boş yere ertelediğim umutlarım da beni insanların oyuncağı yapmaktaydı. Bu beklentimi neyin üzerine kurduğumu

1. *Rousseau juge de Jean-Jacques, Dialogues* (Rousseau judge of Jean-Jacques, Dialogues), First Dialogue 1780, Complete 1782. (y. n.)

*Diyaloglar*da ifade etmiştim. Yanılmışım. Neyse ki bu yanılgının farkına, son saatim gelip çatmadan vardım, dinginlik ve mutlak huzurla dolu bir süreci yaşayabilecek kadar vakit kazandım. Bu süreç, sözünü ettiğim dönemde başladı ve bunun kesintiye uğramayacağına inanmak için haklı gerekçelerim var.

Gün geçmiyor ki, yeni yeni düşünceler bana günümüzün hatta başka çağların insanlarının bile benden yana olacağı fikrine bel bağlamış olmamın bir yanılgı olduğunu göstermesin. Çünkü benden nefret edenler kendi cemiyetleri içinde, kendilerine kılavuz edindikleri kişiler aracılığıyla bu nefreti taze tutmaktalar. Kişiler ölür ama cemiyetler hiçbir zaman ölmez. Aynı tutkular sürer gider ve bu ateşli nefret de her zaman ilham aldıkları şeytan gibi, ölümsüzdür.

Tüm düşmanlarım öldüklerinde, doktorlar ve Oratoire tarikatına mensup kişiler hâlâ hayatta olacaklar. Emin olduğum bir şey var. O da, bu iki cemaate mensup hiç kimse kalmadığında bile rahata eremeyeceğim. Ne ölüm ne de dirim.

Bir ihtimal hekimlerin öfkesi yatışacak olsa da, Oratoryenlerin, sevip saydığım, tamamıyla güvendiğim ve asla onurlarını incitecek bir şey yapmadığım Oratoryenlerin, rahiplerin ve yarı keşişlerinki asla yatışmayacaktır. Beni suçlu duruma düşüren onların haksızlıklarıdır aslında. Beni bağışlamayacak olmalarının sebebi de kendilerini beğenmişliklerinden başka bir şey değil. Sürekli olarak nefretle besledikleri halk da en az onlar kadar yatışmayacaktır.

Benim için yeryüzündeki her şey bitti. Artık bana ne iyilik, ne de kötülük edebilirler. Bundan sonra şu

dünyada ümit edeceğim ya da korkacağım hiçbir şey kalmadı. Uçurumun en dibinde, zavallı, bahtsız bir ölümlü gibi sakin; ancak Tanrı kadar da kaygısızım.

Bundan böyle, benim dışımda kalan her şey bana yabancı. Şu dünyada artık ne bir yakınım, ne benzerim, ne de bir kardeşim var. Yeryüzünde yaşadığım yere adeta yabancı bir gezegenden düşmüş gibiyim. Eğer etrafımda tanıdığım, bildiğim bir şeyler varsa bunlar yalnızca ve yalnızca acı veren ve yüreğimi dağlayan şeylerdir. Bana dokunan, beni çevreleyen şeylere, onlarda beni üzmeye ve kahretmeye sebebiyet verecek nitelikler bulmaksızın bakamıyorum.

Haydi, öyleyse zihnimi boş yere meşgul eden tüm bu üzücü ve acı şeyleri bir yana bırakayım. Mademki ömrümün geri kalanında yalnızım ve teselli, umut ve huzuru sadece kendimde buluyorum, öyleyse bundan sonra ne kendimden başka bir şeyle uğraşmaya mecburum ne de bunu istiyorum. Yeniden yaşadığım bu durum, vakti zamanında *İtiraflar* kitabımda bahsettiğim ağır ve gerçek sınavın ta kendisidir. Son günlerimi kendimi incelemeye ve hesabını önceden vermeye adıyorum. Mademki, insanların benden çekip alamadıkları tek şey ruhum, öyleyse kendimi onunla konuşmanın zevkine adamalıyım. İçsel hazırlıklarım üzerine düşünüyor olmam sayesinde, düşüncelerimi daha iyi bir nizama sokmayı ve yanlışlarımı düzeltmeyi umuyorum. Derin düşüncelerim de tamamıyla gereksiz değiller çünkü onlar sayesinde dünya üzerinde artık hiçbir işe yaramayacak olsam bile, hiç olmazsa son günlerimi büsbütün mahvetmeden yaşamış olacağım. Günlük gezintilerim çoğunlukla vaktiyle unutmuş

olduğum anılarımın tatlı hayalleriyle doludur. Hâlâ hatırlayabildiklerimi yazı yoluyla ölümsüzleştirecek ve onları her yeniden okuyuşumdan zevk alacağım. Dertlerimi, bana zulmedenleri ve utancımı, yüreğimin hak etmiş olduğu ödülü düşünerek unutacağım.

Bu sayfalar hayallerimin düzenli olarak tutulmuş şekilsiz bir güncesi olacak sadece. Bu güncede benden çok bahsedilecek çünkü düşünen yalnız biri, ister istemez kendiyle fazlaca meşgul olur. Üstelik gezinirken aklımdan geçen tüm tuhaf düşünceler de, bu sayfalarda yerlerini bulacaklar. Bir önceki günkü düşüncelerimle ertesi günküler arasında çok az bir bağ olsa da, düşündüğüm her şeyi olduğu gibi söyleyeceğim. Ancak her şeyi olduğu gibi söylüyor olmam, düşmüş olduğum bu garip durumda zihnimin günlük besin ihtiyacını karşıladığı duygu ve düşüncelerim sayesinde, tabiatımın ve mizacımın yeni bir anlayış daha kazanmasıyla sonuçlanacaktır. O halde bu sayfalara *İtiraflarım*'ın apandisi(eki) olarak bakılabilir; yine de onlara bu başlığı vermiyorum, çünkü artık bu başlığı hak edecek kadar çok sözüm kalmadı. Yüreğim feleğin çemberinden geçip, tüm şiddetli arzularından arındı. Zaten dünyevi arzularımın tamamını benden söküp aldıklarında geriye itiraf edecek ne kalmıştı ki? Artık ne övünecek, ne de yerinecek bir şeyim kaldı, insanlar arasında bir hiçim, onlarla aramda gerçekçi bir ilişki ve sahici bir müştereğim kalmadığından, yapabileceklerim bundan ibaret. Artık kötü sonuç vermeyen hiçbir şey yapamadığım, başkasına ya da kendime zarar vermeden hareket etmeyi beceremediğim için, her şeyden elimi eteğimi çekmek benim yegâne görevim haline geldi ve ben bu konuda

üzerime düşeni en iyi şekilde yerine getiriyorum. Bedenimin bu işlevsizliğine karşın, ruhum hâlâ faal, hâlâ duygu ve düşünceler üretiyor ve sanki dünyevi ve geçici tüm zevklerin ölümüyle beraber, içsel ve ahlaki yaşantım yoğunluk kazandı. Bedenim artık benim için sadece bir engel, bir yük, ben de ondan bir an evvel kaçıp kurtulmaya bakıyorum.

Böylesine eşi benzeri görülmemiş bir durum pek tabii incelenmeye ve resmedilmeye değer bir durumdur; işte ben de kalan son boş vaktimi bu incelemeye adıyorum. Bu işi başarıyla yerine getirmek için, düzenli ve sistemli bir yol izlemek gerekiyor fakat bu benim becerebileceğim bir iş değil; üstelik bu şekilde çalışmak beni, ruhumun değişimlerini ve bu değişimlerin aşamalarını kayıt altında tutma amacından da uzaklaştıracaktır. Bazı açılardan fizikçilerin günlük hava tahmininde bulunmak için yaptıklarına benzer işlemler uygulayacağım kendi üzerimde; ruhuma halkın nabzını ölçen bir barometre koyacağım. İyi kumanda edilmiş ve uzun süre tekrarlanmış bu işlemler, bana fizikçilerinki kadar güvenilir sonuçlar verebilir. Fakat ben bu işi o noktaya kadar götürmüyorum. Bu işlemlerin, bir sisteme sokmaya çalışmaksızın, kayıtlarını tutmakla yetineceğim. Montaigne'le aynı işi yapıyor olsam da, amacım onunkinden tamamen farklı. Zira o *Denemeler*'ini salt başkaları için yazmışken, ben *Düşlerim*'i yalnızca kendim için yazıyorum. Eğer daha yaşlı olduğum ve son yolculuğuma çıkma vaktimin yaklaştığı günlerimde, ümit ettiğim gibi bugünkü konumumda olursam, onları okumak bana, yazarken duyduğum hazzı hatırlatacak ve geçmişimi yeniden canlandırarak, deyim yerindeyse,

ömrümü iki katına çıkaracaktır. İnsanlara rağmen, sosyal yaşamdan hâlâ zevk alabilecek ve yaşıma rağmen, kendimden daha genç bir dostumla vakit geçiriyormuşum gibi yapacağım.

İlk *İtiraflar'ımı* ve *Diyaloglar'ımı*, onları zalimlerin yırtıcı pençelerinden korumak ve mümkün olabilirse gelecek kuşaklara aktarmak için sürekli duyduğum endişe nedeniyle yazmıştım. Bu metin içinse aynı endişeyi taşımıyorum, zira bunun faydasız olduğunu biliyorum. Barındırdığım insanlar tarafından iyi bilinme arzusu, kalbimde yatışarak, yerini yalnızca kadere, belki de çoktan viran olmuş masumiyetimin eserlerine ve gerçeğe dair yazılarıma karşı hissettiğim derin bir kayıtsızlık duygusuna bıraktı. Ne yaptığımın gözetlenmesi, bu sayfaların endişe uyandırması, ele geçirilmesi, ortadan kaldırılması ya da tahrif edilmesi, bundan sonra umurumda bile değil. Onları ne gizliyorum ne de gözler önüne seriyorum. Ben hayattayken onları benden alsalar bile, ne yazarken aldığım hazzı, ne muhtevasındaki anıları, ne bu meyveyi veren derin münferit düşüncelerimi, ne de bu düşüncelerin ancak ve ancak ruhumla yok olacak kaynağını benden alabilirler. En başından beri kaderime karşı gelmeyip, bugün izlediğim yolu izlemiş olsaydım; insanların tüm çabalarının ve üzerimde oynadıkları oyunlarının hiçbir etkisi olmazdı. Şimdi nasıl hile ve entrikalarıyla keyfimi kaçıramıyorlarsa o zaman da bunu yapamayacaklardı. Onlar yerin dibine geçmiş olmamın keyfini sürseler de, masumiyetimin tadını çıkarmama ve onlara rağmen ömrümü huzur içinde tamamlamama mani olamayacaklar.

İKİNCİ GEZİNTİ

Ruhumun her zamanki halini tasvir etme projemi, bir ölümlünün düşebileceği en tuhaf durumda tasarlayınca, bunu yerine getirmek için, yalnız başıma yaptığım gezintilerimi ve kendi akışının izini sürsünler diye düşüncelerimin dizginlerini çözdüğümde onları dolduran düşlerimi, herhangi bir direnç göstermeden ya da utanç duymadan, aslına sadık kalarak kayda geçirmekten daha kolay ve güvenli bir yol bulamadım. Bu yalnızlık ve derin düşünce saatlerinin, günün kendimi değiştirmeden, engel tanımadan ve gerçekten doğanın benden olmamı istediği gibi, tamamıyla kendim olarak geçirdiğim yegâne saatleri olduğunu söyleyebilirim.

Kısa sürede anladım ki, bu projeyi hayata geçirme konusunda epeyce gecikmişim. Artık düşlerimin coşkusuyla daha az sarhoş oluyorum. Eski canlılığını kaybeden hayal gücüm de, kendisini heyecanlandıran şeyler için eskisi gibi yanıp tutuşmuyor. Hayal gücümün ürettikleri arasında yeni tasarımlardan çok eski günlere dair hatıralar var. Ilık bir rehavet duygusu, tüm yeteneklerimin önünü kesiyor, içimdeki yaşama duygusu yavaş yavaş ölüyor, ruhum artık kendini yıpranmış kabuğunun dışına güçlükle atıyor. Her ne kadar hakkım

olduğunu düşünsem de, içinde bulunmayı arzu ettiğim vaziyetin umutsuzluğu sebebiyle, artık sadece hatıralarda var olacağım. Bu da demek oluyor ki, sonum gelmeden önce kendime bakabilmek için, hiç olmazsa birkaç yıl öncesine gidebilmem yani bu dünyadaki tüm umudumu kaybettiğim, yeryüzünde yüreğimi besleyecek gıda bulamadığım için onu kendi özümden beslemeye yavaş yavaş alıştırdığım yıllara dönmem gerekiyor.

Bu çok geç fark ettiğim yol öylesine verimli oldu ki, her şeyi telafi etmeye yetti. Kendi içime dönme alışkanlığım, en sonunda acı hatıralarımı ve bunların bana hissettirdiği duyguları neredeyse unutturdu. Kendi şahsi tecrübelerim sayesinde gerçek mutluluğun kaynağının içimizde olduğunu ve mutlu olmayı bilen birini mutsuz etmenin başkalarının elinde olmadığını öğrendim. Dört beş yıldır, sevgi dolu ve naif ruhların derin düşüncelere dalmakta buldukları derin içsel hazzın tadına varıyorum.

Zaman zaman yalnız gezintilerim esnasında hissettiğim kendimden geçiş ve vecit hallerim, bana zulmedenlere borçlu olduğum zevkler aslında: Eğer onlar olmasaydı şu anda sahip olduğum hazinelerle karşılaşmamış olurdum. Bunca zenginliğin ortasında güvenilir bir şekilde bunun hesabını nasıl tutabilirdim ki? Pek çok tatlı düşümü hatırlamaya çalışırken, onları tanımlamak yerine yine içlerine düşüp duruyorum. Bu, hatıraları alıp götüren öyle bir durumdur ki, onu hissetmeye tamamıyla bir son verdiğinizde bu duyguyu neredeyse hiç tanımamış gibi olursunuz. İtirafları devamını yazma projemi takip eden gezintilerimde bu sonucu daha açık hissettim. Bilhassa şu bahsedecek

olduğum, düşüncelerimin akışını değiştiren, onları bir süreliğine başka yönlere savuran beklenmedik kazanın gelip dağıttığı gezintimde.

24 Ekim 1776 Perşembe günü, akşam yemeği sonrasında Chemin-Vert sokağına kadar geniş caddeleri takip ederek Ménilmontant sırtlarına ulaştım ve oradan da üzüm bağları ve çayırlar arasındaki patikalardan geçerek, bu iki köyü ayıran hoş manzaralı Charonne'a kadar geldim. Sonrasında başka bir yol kullanarak aynı çayırlardan geri döndüm. Arada bir çimenlikteki bitkilerin ne olduğunu anlamak için durarak, hoş mekânlarda gezinmenin bana her zaman vermiş olduğu büyük haz ve ilgiyle oyalanıyordum. Paris çevresinde oldukça nadir gördüğüm fakat bu bölgede çok fazla rastladığım iki bitki fark ettim. Biri bileşikgiller familyasından "Picri hieracioïdes", diğeri ise şemsiye biçimli bitkiler familyasından "Buplevrum falcatum". Beni neşelendiren ve uzunca bir süre oyalayan bu keşif, bilhassa yüksek rakımlı ülkelerde daha da nadir bulunan "Cerastium aquaticum" olarak bilinen bitkiyle son buldu. Kaza geçirmiş olmama rağmen aynı gün, üzerimde taşıdığım bir kitaptan bitkiyi tespit edip, kurutulmuş bitki koleksiyonuma ekledim.

Daha yeni çiçek açmış biçimiyle gördüğüm, görmekten ve tanımaktan da son derece büyük bir haz aldığım çok sayıda başka bitkiyi detaylı bir şekilde inceledikten sonra, bu ufak çaplı incelemelerden aldığım hazzı, en az onlar kadar eğlenceli; ancak daha dokunaklı bir duyguya teslim olmak için yavaş yavaş terk ettim. Bağ bozumu biteli bir kaç gün olmuştu, emekli şehir gezginleri el ayak çekmiş ve köylüler de tarlalarını kışa

kadar terk etmişlerdi. Hâlâ yeşil ve güzel görünen ancak kısmen yapraklarını dökmüş, hatta neredeyse ıssız bir hal almış olan kır, her yerinde yalnızlığın ve yaklaşmakta olan kışın manzarasını sergiliyordu. Bu manzaradan kaynaklanan tatlı fakat hüzünlü bir duygu yoğunluğu ve talihimle, inanılmaz derecede benzeşiyordu. Ruhum hâlâ canlı hislerle dolu ve zihnimde türlü üzüntü ve sıkıntı tarafından kurutulmuş birkaç çiçekle süslüyken, saf ve talihsiz ömrümün sonuna geldiğimi görüyordum. Yalnız ve terk edilmiştim, yaklaşmakta olan ilk soğukları hissedebiliyordum ve kurumaya yüz tutmuş hayal gücüm, gönlümce şekillendirdiğim yalnızlığımı dolduramaz olmuştu artık. Kendi kendime iç çekerek: Neden geldim ki bu dünyaya? Yaşamak için doğdum ve yaşamadan ölüyorum. Neyse ki bu benim kabahatim değil. Varlığımın yaratıcısına, bir saygı göstergesi olarak, yazmama müsaade edilmeyen büyük eserleri değilse bile, en azından harcanmış iyi niyetlerimi, sağlıklı fakat etkisiz hale getirilmiş duygularımı, insanların beni aşağılamalarına karşı gösterdiğim sabrımı sunacağım, diyordum. Bu düşünceler yüreğimi sızlatıyordu ve onlardan yola çıkarak, gençliğimden başlayıp, olgunluk çağım boyunca süren, insanların beni toplum dışına itişinden bu yana ve hatta ömrümün kalanını tamamlamak zorunda olduğum uzun emeklilik günlerim boyunca ruhumda meydana gelen gel-gitleri gözden geçiriyordum. Kalbimdeki duyguları ve bu duygulara olan körü körüne bağlılığımı, birkaç seneden beri acıklı olmaktanziyaderuhumubesleyenavutucudüşüncelerimi hoşgörü ile anımsıyor ve onları, yine onlara teslim olduğum zamanlardakine eşit bir hoşnutlukla

anlatabilecek kadar hatırlamaya hazırlanıyordum. Öğleden sonram bu dingin, tefekkür halinde geçmiş, son derece memnun bir şekilde geri dönüyordum ki düşüncelerimden, hem de en can alıcı noktasında çekip çıkartıldım.

Saat altı civarında, Menilmontant yokuşundan takriben Galant-Jardinier'in karşısına geldiğimde, önümden yürüyen insanlar birdenbire kaçıştılar. O esnada beni gördüğü zaman duramayacak ya da yönünü değiştiremeyecek kadar büyük bir hızla koşarak üzerime doğru gelen kocaman Danua'yı gördüm. Yere düşmekten kurtulmak için tek yolun, tam ben havadayken köpeğin altımdan geçmesini sağlayacak büyük bir sıçrayış yapmak olduğuna kanaat getirdim. Şimşekten bile hızlı, ne üzerinde kafa yormaya, ne de gerçekleştirmeye zamanı bırakan bu düşünce, kazadan önceki son düşüncem oldu. Ne darbeyi, ne düşmeyi, ne de kendime gelene dek olan her hangi bir şeyi anımsıyordum.

Kendime geldiğimde neredeyse gece olmuştu. Ne olup bittiğini anlatmaya çalışan üç dört gencin kollarındaydım. Danua hızını alamayıp iki bacağımın üstüne çullanmış, o hız ve cüsseyle bana çarparak, kafa üstü yere düşmeme neden olmuştu. Vücudumun tüm ağırlığını taşıyan çenem, pürüzlü kaldırıma çarpmış, başım bacaklarımdan yoldaki eğim sebebiyle daha alçakta kaldığından, düşüşüm daha da şiddetli olmuştu. Köpeğin ardı sıra gelmekte olan araba, eğer arabacısı o an atlarını durdurmamış olsaymış üzerimden geçecekmiş. Öğrendiklerim bunlardı. O an içinde bulunduğum durumu, şu an burada anlatmamak çok tuhaf olur.

Gece ilerlemişti. Gökyüzündeki birkaç yıldız ve

yeşillikleri gördüm. Bu ilk duygu anı oldukça tatlıydı. Kendimi ancak bu duygu sayesinde hissedebiliyordum. Sanki dünyaya o an gelmiştim dünyaya ve gördüğüm tüm nesneleri zayıf benliğimle dolduruyor gibiydim. Kendimi bütünüyle yaşamış olduğum o ana bırakmıştım, hiçbir şey hatırlayamıyordum, kendime dair net bir görüşüm, bana ne olduğuyla ilgili herhangi bir fikrim yoktu. Kim olduğumu, nerede bulunduğumu bilmiyordum. Ne korku ne de endişe duyuyordum. Akan kanımı, hiçbir şekilde onun benim kanım olduğunu düşünmeksizin, akan bir dereymişçesine seyrediyordum. Tüm benliğimde öylesine muhteşem bir sükûnet hissediyordum ki, o duyguyu ne zaman hatırlasam, bilinen zevkler içerisinde onunla kıyaslanabilecek herhangi bir şey bulamıyorum.

Bana nerede oturduğumu sordular; söyleyebilmem imkânsızdı. Nerede olduğumu sordum; Haute-Borne'da, dediler ama sanki Atlas Dağı'ndasın demiş gibilerdi. Sonra sırasıyla, yaşadığım ülkeyi, şehri ve sokağı sormaları icap etti; fakat bu da hatırlamam için yeterli olmayınca, yaşadığım yeri ve ismimi hatırlayabilmek için bulunduğum yerden ana caddeye kadar tüm yolu yürümek zorunda kaldım. Tanımadığım fakat bana bir süre eşlik etme iyiliğinde bulunan bir adam, ne kadar uzakta oturduğumu öğrenince, Temple'dan bir araba kiralayıp evime öyle gitmemi tavsiye etti. Hâlâ epeyce kan tükürüyor olduğum halde, ne yaramı ne de verdiği acıyı hissetmeksizin, oldukça rahat bir şekilde yürüyordum. Ancak kırık dişlerimi beni yiyip bitirircesine birbirine çarptıran buz gibi bir titremem vardı. Temple'a vardığımda, buraya kadar kolayca yürüyebildiğime göre,

kendimi arabanın birinde soğuktan telef olma tehlikesine atmaktansa, yoluma yaya olarak devam ederim diye düşündüm. Temple'dan Plâtrière sokağına kadarki yarım fersah yolu, engellerden ve arabalardan kaçarak, sağlıklıyken seçtiğim yolları takip ederek kolaylıkla yürüdüm. Sonunda eve ulaştım, sokak kapısının kilidini açtım ve karanlıkta merdivenleri tırmandım. Düşüşümden ve onu takiben yaşadığım ve henüz ne olduğunu tam olarak anlayamadığım olaylardan başka bir kazaya maruz kalmadan evime girdim.

Karımın beni gördüğünde attığı çığlıkla anladım ki, düşündüğümden çok daha kötü bir durumdayım. Geceyi, durumumun ne derece kötü olduğunu bilmeden geçirdim. Ertesi gün durum ortaya çıktı: Üst dudağın buruna kadar olan iç kısmında bir yarık vardı; dış kısımdaki deri dudağı korumuş ve tamamen ayrılmasını önlemişti; dört diş üst çeneye gömülmüş, suratımın her yeri aşırı derecede şişmiş ve morarmıştı, sağ başparmak ezilmiş ve kocaman olmuş, sol başparmak ağır yaralanmış, sol kol ezilmiş, sol diz de epeyce şişmişti; ağır derecede ıstırap veren bir yara, dizin tam olarak bükülmesine engel oluyordu. Fakat bunca velveleye rağmen, bir mucizeye bağlı olarak böylesi bir düşüşte hiçbir yerimin hatta tek bir dişimin bile kırılmamış olması da büyük şanstı.

İşte yaşadığım kazanın aslına son derece sadık hi-kâyesi budur. Bu hikâye, bir kaç gün içinde, tanınması imkânsız şekilde değiştirilmiş ve çarpıtılmış olarak Paris'e yayıldı. Bu çarpıtmayı önceden hesap edebilirdim fakat olaya öylesine tuhaf ayrıntılar eklenmiş, öyle imalar katılmış ve bunla öylesine gülünç bir ağız sıkılığıyla, sözü

geçiştirerek aktarılmıştı ki, tüm bu gizem beni endişelendirmeye yetmişti. Zaten oldum olası karanlık işlerden nefret etmişimdir, yıllardır azalmadan etrafımı saran bu olaylar bende gayri ihtiyari bir nefret uyandırırlar. Burada çağın tüm tuhaflıkları arasında yalnızca bir tanesine dikkat çekeceğim fakat bu diğer hepsini de değerlendirmekte yeterli olacaktır.

O güne dek hiçbir ilişkim olmayan Bay X durumumla ilgili bilgi alması için, bana sekreterini yollamış ve içinde bulunduğum koşulda acımın yatışması için bana çok da faydası olduğunu düşünmediğim bir yardım önerisinde bulunmuştu. Sekreter, Bay X'in yardım önerisinden yararlanmam konusunda oldukça ısrarcı davranmış ve eğer kendisine inanmıyorsam doğrudan Bay X'e yazmamı söyleyecek kadar da ileri gitmişti. Bu büyük yakınlık ve esrarengiz tutum bir araya gelince anladım ki, tüm bunların altında, ne olduğunu kavramaya boş yere uğraştığım bir sır bulunmakta. Bu da, özellikle kazanın bende neden olduğu huzursuzluk ve ateş içerisinde, beni korkutmak için yeterli olmakta. Binlerce kaygı verici ve can sıkıcı kuruntuya kapılmıştım. Çevremde olup biten tüm bu olaylar için yaptığım yorumlar hiçbir şeyi umursamayan bir adamın soğukkanlılığına sahip değildi. Daha çok, ateşler içindeki bir adamın sayıklamalarını andırıyordu.

Dinginliğimi bozan bir başka olay daha oldu. Bayan X çözemediğim bir nedenden ötürü beni arıyordu. Etkileyici küçük hediyeler, maksatsız ve hiçbir haz vermeyen sık ziyaretler ve tüm bunların işaret ettiği gizli amaç beni rahatsız etmeye yetmişti. Kraliçeye sunmak üzere bir roman yazmak istediğinden bahsetmişti. Ben

de ona kadın yazarlarla ilgili düşüncelerimi söylemiştim. Bu projenin amacının, kaybettiği saygınlığını geri kazanmak olduğunu ve bunu gerçekleştirmek için de birinin desteğine ihtiyacı olduğunu anlatmaya çalışıyordu aslında; benimse buna verilecek cevabım yoktu. Kraliçeye yaklaşamadığı için, kitabını halka adamaya karar verdiğini söylemişti. Bu durumda, benden her halükarda talep etmediği öğütlerde bulunsam bile beni dinlemezdi. Yazdıklarının müsvedde halini öncelikle bana göstereceğinden bahsetmişti. Bense böyle bir şey yapmamasını rica etmiştim ve o da yapmamıştı.

Nekahet dönemimin güzel günlerinden birinde, bahsettiği bu kitap basılmış ve ciltlenmiş olarak elime ulaştı. Kitabın ön sözünde benden büyük övgüyle bahsettiğini gördüm ve bu övgüler öylesine yapmacık sözlerle doluydu ki rahatsızlık duymamam mümkün değildi. Bu, hiç bir şekilde iyi niyetle bağdaşmayan kaba saba dalkavukluk karşısında içim daralmıştı.

Birkaç gün sonra, Madam X, kızıyla birlikte beni görmeye geldi. Kitabına iliştirdiği bir not yüzünden, kitabının büyük ses getirdiğini söyledi. Romanı hızlıca gözden geçirirken, bu notu fark etmiştim. Madam X gittikten sonra, notu dönüp tekrar inceledim ve ziyaretlerinin, pohpohlamalarının, ön sözdeki abartılı övgülerin amacını anlar gibi oldum. Tüm bunların, halkın o notu bana mal etmesini sağlayarak, notun yazıldığı koşullar içerisinde neden olabileceği suçlamaları benim üzerime çevirmekten başka bir amacının olmadığına kanaat getirdim.

Bu gürültüyü ve yarattığı etkiyi ortadan kaldırmak

için elimden hiçbir şey gelmiyordu, tüm yapabileceğim, Madam X ve kızının, anlamsız ve göstermelik ziyaretlerini devam ettirmelerine müsaade etmemekti. Kadına bu amaçla yazdığım not şöyleydi:

> "Evine hiçbir yazarı kabul etmeyen Rousseau, Madam X'e iyiliklerinden ötürü teşekkürlerini sunar ve artık ziyaretleriyle kendisini onurlandırmamasını rica eder."

O da bana usulen kibar olan fakat bu gibi durumlarda aldıklarımdan farksız bir mektup yoluyla şöyle bir cevap verdi: Mektubunda söylediğine göre, hassas kalbine hançeri acımasızca saplamıştım ve şuna inanmalıydım ki bana beslediği hisler öylesine derin, öylesine gerçekti ki ölürdü de böylesi bir kopuşa dayanamazdı. Nasıl oluyor da tüm dünyada doğruluk ve içtenlik böylesine korkunç bir suç sayılıyor ve kendileri gibi bir sahtekâr kalleş gibi davranmamak dışında bir suçu olmayan birine bu derece acımasızca davranıyordum.

Artık sıklıkla sokağa çıkıyordum, Tuileries'de yaptığım gezintilerimde karşılaştığım insanların şaşkın bakışlarından anladım ki, hâlâ kendimle ilgili bilmediğim bir şeyler var. Sonunda öğrendim ki, düştüğümde öldüğüme dair bir söylenti çıkarılmış ve bu öylesine hızla yayılmıştı ki, bunu öğrenmemin üzerinden on beş gün geçtiği halde, sarayda bundan hâlâ kesin bir şeymiş gibi bahsediliyordu. Hakkımda dedikodu yapmayı seven "Courier d'Avignon" gazetesi, bu mutlu haberi vererek, ölümümden sonra beni anmak için hazırlanacak olan cenaze konuşması formundaki, hakaret ve aşağılama törenini de herkesten önce duyurma fırsatını

kaçırmamıştı.

Bu habere, tesadüfen öğrendiğim ve hiçbir ayrıntısını bilmediğim çok daha tuhaf bir olay daha eklendi. Evimde buldukları el yazmalarımın basımı için bir bağış fonu açmışlardı. Bu sayede, ölümümden sonra ilk iş olarak, açıkça bana atfetmek amacıyla bastıracakları bu derlemeyi, hali hazırda ellerinde bulundurduklarını anladım. Zira, on beş yıllık deneyimimin de gösterdiği üzere, bu metinleri dürüstçe ve aslına sadık kalarak basacaklarını düşünmek gerçekten budalalıktı.

Bu gözlemleri, başka birçok başka gözlem izledi. Bu gözlemler yatışmış olduğunu düşündüğüm hayal gücümü harekete geçirip korkularımın tekrar canlanmasına neden oldular. Tüm bu olan bitenle ilgili binlerce yorum yapmaktan ve benim için açıklanamaz hale gelen bu gizemi anlamaya çalışmaktan bitap düşmüştüm. Bu bilmecenin tek ve değişmeyen sonucu, şöhretimin kaderini, mevcut kuşağın inşa ettiği gerçeğinin bir kez daha tasdik edilmesiydi. Hiçbir emanet onları yok etmekle uğraşan ellerden geçmeden başka kuşaklara ulaşamayacağına göre, göstereceğim hiçbir çaba da beni bu durumun içinden çıkaramazdı.

Fakat bu defa biraz daha ileri gittim. Tabiri caizse, kaderin bir oyunu gibi tüm bu tesadüfi olaylar yığının bir araya gelmesi ve düşmanlarımın, devleti yöneten, kamuoyuna yön veren, toplum içinde bir mevki ve itibar sahibi olan, bana karşı gizli bir düşmanlık besleyen kişiler arasından dikkatle seçilmiş olması, bunca kişiyi ortak bir komploya katkıda bulunmaları amacıyla bir araya getiren bu evrensel uzlaşma, bana tesadüfi olamayacak kadar olağanüstü gözükmüştü. Bu komploya

katılmayı reddeden tek bir kişi, aksi yönde gerçekleşecek tek bir olay ya da öngörülmeyen tek bir durum bile, komplonun başarısızlığa uğraması için yeterli olurdu. Fakat gerçekleşen tüm istekler, talihsizlikler, tesadüfler ve köklü değişimler, insanların eserlerini inşa etmelerine yardımcı olur. Böylesi çarpıcı bir iş birliğini başarıya ulaştıranın, ilahi bir emirle yazılmış alın yazım olduğuna dair de hiçbir şüphem kalmamıştı. Gerek geçmişte gerekse bugün yaptığım yığınla kişisel gözlem, varmış olduğum bu kanıyı öylesine doğruladı ki, artık bugüne kadar yaşamış insanların kötülüklerinden kaynaklı olaylara, insan aklının kavrayamayacağı ilahi sırlar gözüyle bakmaktan kendimi alıkoyamıyorum.

Bu, beni teselli eden ve kaderime boyun eğmeme yardım eden bir düşünceydi. Tanrı istedi diye seve seve cehennem azabı çekmeyi kabul eden St. Augistin kadar ileri gitmiyordum. Evet doğru, belki benim kaderime boyun eğişim o denli karşılık beklemeden yapılan bir eylem değildi; ancak ondan daha az saf da değildi ve benim taptığım mükemmel varlığa daha çok yakışıyordu. Tanrı adildir, acı çekmemi istese de masum olduğumu biliyor. Kalbimin ve sağduyumun bana bu konuda yanılmadığımı haykırması da benim için bir güven sebebi. Öyleyse bırakalım da insanlar da, kader de bildiğini okusun; biz de mızmızlanmadan acı çekmeyi öğrenelim. Nasıl olsa er ya da geç her şey yoluna girecek ve benim sıram da gelecektir.

ÜÇÜNCÜ GEZİNTİ

"Öğrene öğrene yaşlanıyorum."

Solon, bu dizeyi yaşlılığında sık sık tekrar ederdi. Bu dizenin kendi yaşlılığımda kullanabileceğim bir anlamı da var fakat yirmi yıllık üzücü bir deneyimin bana kazandırdığı bilgidense, cahilliği yeğlerim. Kuşkusuz ki şanssızlık büyük bir öğreticidir fakat dersleri pahalıya patlar ve çoğunlukla da sağladığınız yarar ödediğiniz bedele değmez. Öte yandan, bu derece geç edinilmiş kazanımlardan yararlanabilmek için de geç kalınmış olunur. Gençlik bilgeliği öğrenme, yaşlılıksa uygulama çağıdır. Tecrübe daima öğreticidir; ancak yalnızca gelecek günlere bir faydası dokunur. Ölüm vakti gelip çattığında, nasıl yaşaman gerektiğini anlamanın ne kıymeti kalır ki?

Yazgım ve başkalarının tutkuları yüzünden böylesine geç ve acı çekerek edinilmiş bir bilginin bana ne faydası dokunabilir ki? Sırf beni içine çekmek istedikleri mutsuzluğu daha iyi hissedebilmek için insanları daha iyi tanımayı seçtim. Çünkü bu bilgi olmadan sadece bana kurdukları tuzakları ortaya çıkararak onlara engel olmam mümkün değildi. Keşke arkamdan yıllardır

çevirdikleri dolaplardan en ufak bir şüphe duymaksızın gürültücü dostlarımın bana verdiği aptalca fakat tatlı güven duygusunun oyuncağı ve kurbanı olsaydım. Onların kuklası ve kurbanı olduğum doğru; ancak yine de onlar tarafından sevildiğime de inanıyordum ve onların da bana karşı beslediğini düşündüğüm arkadaşlık duygusundan esinlenen kalbim neşeyle doluyordu. Bu tatlı yanılsamalar yıkılıp gitti. Zaman ve mantık hem mutsuzluğumu hem bunun bir çaresi olmadığı, hem de bana kalanın kaderime boyun eğmek olduğu gerçeğini yüzüme vurdu. İçinde bulunduğum durum göz önüne alındığında edindiğim tüm deneyim ne bugün ne de gelecekte bir işime yarayacaktı.

Doğumumuzla girdiğimiz mücadeleden, ölürken çıkarız. Yolun sonuna geldiğinde arabayı daha iyi kullanmayı öğrenmenin ne faydası var ki? Geriye işin içinden nasıl çıkılacağını düşünmekten başka bir şey kalmaz. Yaşlı bir adam için hâlâ yapılması gereken bir şey varsa, o da nasıl öleceğini öğrenmektir. Kuşkusuz ki, birinin bunu yapması için en az benim yaşımda olması gerekir, benim yaşımda olmayan biri bunun dışında her şeyi düşünür. Tüm yaşlılar hayata çocuklardan çok daha tutkuyla bağlıdır ve hayattan çok daha zor koparlar. Bunun nedeni, bu hayat için harcadıkları tüm emeğin, hayatın sonuna geldiklerinde boşuna olduğunu görmeleridir. Zorlu uykusuz gecelerin meyvesi olan mallarını, mülklerini ve ihtimam gösterdikleri her şeyi geride bırakıp gideceklerdir. Hayatları boyunca, öldüklerinde yanlarında götürebilecekleri bir şey kazanmayı akıl etmemişlerdir. Tüm bunları vakti geldiğinde kendime söyledim ve ger tüm bu

düşüncelerimden daha iyi bir şekilde faydalanmayı bilememişsem bu, onları zamanında düşünmemiş ve tam olarak sindirmemiş olmamdandı. Hayat gayesiyle erkenden, ta çocukluğunda tanışmış biri olarak, bu dünyada yaşamak için yaratılmamış olduğumu ve kalbimin ihtiyaç hissettiği yaşayışa hiçbir zaman kavuşamayacağımı tecrübelerim yoluyla öğrenmiştim. Böylece ateşli hayal gücüm, insanlar arasında bulamayacağımı hissettiği mutluluğu aramayı bırakıp, henüz başladığım hayatının üzerinden yabancı bir yerden kaçarcasına uzaklaşıp dinlenmek isteyen ruhumu sessiz bir yere sabitledi.

Çocukluğumdan beri eğitimin, hayatım boyunca ise bir sürü keder ve talihsizliğin besleyip güçlendirdiği bu duygu, beni sürekli olarak başka hiç· kimsede rastlanmayacak bir ilgi ve alakayla, yaratılışının tabiatını ve amacını aramaya itmişti. Benden çok daha bilgece felsefe yapan fakat kendi felsefesine yabancı kalan nice filozof gördüm, bunlar evreni yeni gördükleri bir makineyi incelermiş gibi sırf meraktan ve herkesten daha bilgili görünmek istediklerinden incelerlerdi. İnsan tabiatını kendilerini tanımak için değil sırf bilgiç bilgiç konuşabilmek için irdeleyip, çalışmalarını kendi içlerini aydınlatmak için değil başkalarını eğitmek için sürdürürlerdi. İçlerinden çoğu sırf kabul görsün diye, nasıl olduğunun bir önemi olmayan kitaplar yazmak sevdasındaydılar. Kitabı yazıp yayımlattıklarında artık onun içeriğiyle ilgilenmez, eseri başkalarına kabul ettirebilmek ve bundan kendilerine pay çıkarabilmek dışındaki her şeye boş vererek, eleştirilerin doğru ya da yanlış olmasına bakmaksızın, bu eleştirileri çürümeye ve

kitabı savunmaya bakarlardı. Bense, öğrenmeyi öğretmek için değil kendimi tanımak için istiyordum. Başkalarını yetiştirmeye kendini tanıyarak başlamak gerektiğine inandım hep. Hayatım boyunca insanların arasında gezinirken yapmaya çalıştığım araştırmalardan bir tanesi bile ıssız bir adada tek başıma yaşamaya mahkûm edilsem yapmak istemeyeceğim türden değildi. Zaten yapmak zorunda olduklarımız geniş ölçüde inanmak zorunda olduklarımızdır ve temel ihtiyaçlarımız dışındaki tüm eylemlerimize fikirlerimiz yön verir. Her zaman benimsemiş olduğum bu prensip doğrultusunda uzun süre, yaşamın gerçek amacını bulmaya ve ona yön vermeye çalıştım. Bu amacı bu dünyada bulmamın mümkün olamayacağını hissedince de kendime yaşamıma ustaca yön verme yeteneğimin zayıf olduğunu söyleyerek teselli ettim.

Dinin ve ahlak kurallarının hüküm sürdüğü bir ailede doğmuş, sonrasında da bilge ve dini bütün bir rahip tarafından yetiştirilmiştim ve çocuk yaşta başkalarının önyargı olarak adlandırdığı, benimse hiçbir zaman terk etmediğim birçok ilke ve özlü sözü benimsemiştim. Daha çocukken kendi halime bırakılmış, güler yüzle dikkatim dağıtılmış, gösterişle gözüm boyanmış, umutla tuzağa düşürülmüştüm ve şartların da zorlamasıyla Katolik olmuş Hıristiyan kalmıştım. Çok geçmeden, alışkanlığın etkisiyle kalbim yeni dinime de canı gönülden bağlanmıştı. Bayan De Warrens'in verdiği bilgi ve örnekler bu bağlılığımı daha da kuvvetlendirmişti. Gençliğimin en güzel yıllarını geçirdiğim taşra hayatının yalnızlığı ve kendimi tamamen kitap incelemelerine adamış olmam, şefkatli duygulara olan doğal eğilimimi

daha da güçlendirerek beni aşağı yukarı Fénolon tarzı bir sofuluğa itmişti.

İnzivaya çekilmek, devamlı derin düşüncelere dalmak, doğayı incelemek ve evreni gözlemlemek, yalnız bir insanı yaradana doğru yönelmeye ve tatlı bir kaygıyla her gördüğünü, duyduğunu araştırmaya iter. Alınyazım beni gerisin geri feleğin çemberine fırlatınca, bu sefer kalbimi sakinleştirecek hiçbir şey bulamadım. Hafif zevklerimden duyduğum pişmanlık beni her yerde takip etti ve mutlu olabileceğim hatta yapmaktan onur duyacağım her şeye karşı bir ilgisizlik ve tiksintinin içine attı. Tedirgin arzularımın belirsizliği içinde, daha az umut edip daha az şey elde ettim fakat aradığımı sandığım her şeyi elde etmiş dahi olsam dahi, elde ettiklerimin ne amaca hizmet ettiğini çözmeden, kalbimin arzuladığı mutluluğa kavuşamayacağımı da anladım. Nitekim hemen her şey beni dünyaya tamamen yabancılaştıran felaketlerden önce de burası ile olan bağımı kesmeme katkıda bulunuyordu. Yoksulluk ve zenginlik, bilgelik ve sapkınlık arasında gide gele, kalbimde hiçbir kötülük olmadığı halde kötü alışkanlıklar edinmiş biri olarak, akıl ve mantığımla belirlediğim ilkelerden yoksun ve ne olduğunu tam olarak kestiremediğim yaşamsal görevlerimi ihmal ederek, kırk yaşıma kadar geldim.

Gençliğimden beri bu kırk yaş dönemimi başarıya ulaşma çabalarımın ve iddialarımın son bulduğu bir dönem olarak tayin etmiştim. Bu yaşa geldiğimde, hangi durumda olursam olayım, artık içinde bulunduğum o durumdan çıkmak için savaşmayacağıma ve hayatımın geri kalanını gelecekle uğraşmadan günü gününe

yaşayacağıma kesin olarak karar vermiştim. Sabit ve yüksek gelirli biri olsam bile pişmanlık duymadan, samimi bir memnuniyetle bunların hepsinden vazgeçip o an geldiğinde bu projemi zorlanmadan hayata geçirdim. Kendimi tüm bu kandırmacalar ve boş umutlardan her zaman en baskın zevkim ve en değişmez bağımlılığım olan vurdumduymazlık ve iç huzurum sayesinde kurtardım. Dünya hayatını da, bu yaşamın şaşasını da terk ettim. Takıp takıştırmaktan da vazgeçmiştim, artık ne kılıç, ne saat, ne beyaz çorap, ne yaldız takıyor, ne de saçımı yaptırıyordum. Başımda sıradan basit bir peruk ve sırtımda çuhadan dikilmiş bol bir giysi vardı. Tüm bunlar arasında en iyisi ise, terk ettiğim her şeyi değerli kılan açgözlülük ve doymazlıktan kalbimi kurtarmış olmamdı. Hiçbir zaman bana uygun olmadığı halde yapmaya devam ettiğim işi bıraktım. Onun yerine yapmaktan her zaman zevk aldığım bir uğraş olan sayfa başı ücretle müzik eserlerinin notalarını temize çekme işine yoğunlaştım.

Reformu dış görünüşümle sınırlamadım. İç değişim, şüphesiz daha yorucuydu; ancak düşüncelerimi bir şekle sokmak anlamında gerekliydi. Aynı şeyi iki defa yapmamak adına hayatımın kalanını, ölümümde bulmak isteyeceğim şekilde düzene sokmak için, iç dünyamı sıkı bir sınava tabi tutmaya giriştim. Bende meydana gelen bu büyük değişim sayesinde gözümde başka bir ahlak dünyası oluştu. Kokusunu alır almaz tiksindiğim edebi böbürlenmeden daha başka bir şeye duyduğum ihtiyaç, ilk yarısını en güzel şekilde yaşamış olduğum meslek hayatımın geri kalan kısmını daha belirgin bir yol izleyerek geçirme arzusu, beni uzun zamandır

gereksindiğim büyük bir yeniliğe zorlamıştı. Böylece başarının bana bağlı olduğu hiçbir şeyi yapmaktan geri durmayarak bu işe giriştim.

Keskin tadıyla beni o günden sonra hiç terk etmeyen yalnızlığım ve dünyadan elimi eteğimi çekişim tam olarak bu döneme rastlar. Zaten üzerinde çalışmakta olduğum eser de ancak böyle mutlak bir inziva sayesinde ortaya konabilirdi; bu iş toplumun gürültü patırtısından uzakta uzun ve huzurlu bir tevekkül halini gerektiriyordu. Bu durum beni başka tür bir yaşam tarzı edinmeye zorladı; birdenbire bir zamanlar bırakmak zorunda kaldığım bu yaşam tarzına, yeniden kavuştum. İnsanlar beni mutsuz olayım diye eve mahkûm ederek yalnız yaşamak zorunda bıraktıklarında, mutluluğuma benim kendi kendime sağlayabileceğimden çok daha fazla katkıda bulunurlar.

Üzerinde çalıştığım işe verdiğim önem ve bunu yapmak yönünde duyduğum ihtiyaç kendimi adamama neden oldu. O zamana kadar eski filozoflara hiç benzemeyen modern filozoflarla yaşıyordum. Endişelerimi ortadan kaldırıp şüphelerime bir son verecekleri yerde, en çok önemsediğim noktalarda edindiğim kanıyı sarsmaktan başka bir işe yaramamışlardı. Ateizmin bu ateşli misyonerleri, bu otoriter dogmatikler herhangi bir konuda onlardan farklı düşünüyor olmaya cesaret etmiş olmama tahammül edemiyorlardı. Kavgadan nefret ettiğim ve kavga etmeyi beceremediğim için, çoğu zaman kendimi yeterince savunamıyordum; fakat onların yıkıcı doktrinlerini de asla benimsemiyordum. Kendi görüşleri dışındaki her fikre karşı hoşgörüsüz olan bu insanların bana karşı

besledikleri kini körükleyen şeylerin başında onlara karşı direnmiş olmam geliyordu.

Beni ikna edememiş olsalar da huzursuz etmeyi başarmışlardı. İleri sürdükleri delillerle beni ikna edemeseler de sarsmışlardı; hiçbirine iyi bir cevap bulamamıştım fakat bir cevabım olması gerektiğini de hissediyordum. Şimdi kendimi, hatalı ya da, yeteneksiz olmakla suçladığımdan daha az suçluyordum. Kalbim onlara mantığımın vereceğinden çok daha iyi cevap veriyordu.

Sonunda kendime şöyle dedim: Sonsuza dek, ağzı iyi laf yapan bu adamların başkalarına kabul ettirmeye çalıştıkları ve kendilerine ait olup olmadığından bile emin olamadığım safsataları yüzünden sarsılacak mıyım? İnsanları şu ya da buna inandırma tutkuları, öğretilerini yöneten asıl inancın ne olduğunu anlamayı imkânsız kılıyor. Parti başkanlarında iyi niyet aranabilir mi? Onların felsefeleri başkaları için; oysa benim kendim için bir felsefeye ihtiyacım var. Haydi, o zaman hâlâ vakit varken kalan günlerimde bu felsefeyi, kurmak için var gücümle çalışayım. Artık sağduyumun her anlamda geliştiği olgunluk çağımdayım ve hatta sona yaklaşıyorum bile; eğer daha da beklersem, gecikmiş kararlarımı alırken, tüm gücümü kullanamayacağım. Zihinsel becerilerim etkisini kaybetmiş olacağı gibi bugünkü elverişli durumda en iyi şekilde yapabildiğim şeyleri o gün yeterince iyi yapamayacak hale geleceğim. Bu, hem dış görünüş hem de zihinsel ve ahlaki yönden yenilendiğim bir dönem olsun. Önce fikirlerimi ve prensiplerimi belirleyip, ömrümün geri kalanında ne olmam gerektiğini iyice düşüneceğim.

Bu projemi yavaş yavaş ve zamana yayarak, elimden geldiğince dikkatle, var gücümle hayata geçirdim. Tüm kaderimin ve kalan günlerimdeki huzurumun tümüyle buna bağlı olduğunu derinden hissediyordum. Başlarda kendimi engeller, zorluklar, itirazlar ve karanlıklarla dolu bir labirentin içinde buldum. İçimden belki yirmi defa her şeyi bırakıp gitmek geldi. Saçma sapan, boş araştırmalarımdan, düşünüp taşınarak bin bir zorlukla açıklığa kavuşturduğum prensiplerimden vazgeçip, ortak ihtiyat kuralları çerçevesinde yazdım. Ancak bu ihtiyat bile bana o kadar yabancıydı ve böyle davranma konusunda kendimi öylesine yeteneksiz hissediyordum ki, onu kılavuz edinmek, fırtınalı denizlere karşı dümensiz ve pusulasız yol almaktan bir farkı yoktu.

Direndim ve hayatımda ilk kez cesaret gösterdim. Bende en ufak bir şüphe uyandırmaksızın etrafımı sarmaya başlayan korkunç kaderime dayanabilme başarımı bu cesarete borçluyum. Belki de hiçbir ölümlü tarafından asla yapılmayacak en içten ve en yaman araştırmaları yaptıktan sonra, bütün hayatımı, önemsediğim yüce duygular üzerine kurmaya karar verdim. Eğer sonuçlarımda yanılmışsam bile, en azından hatalarımın yüzüme bir suç gibi vurulmayacağından eminim; çünkü tüm çabam böyle bir şeyden kendimi korumak içindi. Kalbim, çocukluk önyargılarımla gizli arzuları m arasındaki dengeyi kurarken, eminim ki ağırlığını benim için en avutucu taraftan yana kullanmıştır. İnsanın kendini, son derece büyük bir istekle arzuladığı bir şeye inanmaktan alıkoyabilmesi oldukça güçtür. İnsanların öteki dünyadaki sorguya olan inançlarını, bu inancı kabul ya da reddetmekten

sağlayacakları çıkarın ve bu konudaki umut ya da korkularının belirlediğinden kim şüphe duyabilir ki? Kabul ediyorum. Tüm bunlar benim yargımı etkileyebilirdi. Yine de iyi niyetime zarar veremezdi çünkü ben her konuda olduğu gibi bu konuda da yanılmaktan korkuyordum. Eğer her şey bu hayattan faydalanmaktaysa, vakit daha geç olmadan ve daha fazla hata yapmadan, bunu bilmem, ondan elimden geldiğince faydalanabilmem açısından önemliydi. Fakat içinde bulunduğum bu ruhsal durumda en korktuğum şey, benim için hiç de büyük bir mükâfat olmayan dünya nimetlerinden yararlanabilmek uğruna, ruhumu ebediyen tehlikeye atmaktı.

Yine itiraf ediyorum ki, filozoflarımızın sık sık sözünü ettikleri, beni de meşgul eden tüm bu sıkıntıların altından, her zaman kalkamadım. En sonunda insan zekâsının egemen olamadığı meseleler üzerinde bir sonuca varmaya karar verdim. Her yerde çözülmesi olanaksız sırlarla, itirazlarla karşılaşsam da, karşıt sistemin itirazlarına aldırış etmeden, çözemediğim her sorunu kendi içinde değerlendirerek onu çözmek yolunda en güvenilir bulduğum fikri benimsedim. Bu konularda takınılan dogmatik tavır ancak ve ancak şarlatanlara yakışır. Önemli olan, insanın olgunlukla ulaştığı kendine has bir yargısının olmasıdır. Buna rağmen yine de hataya düşersek, özünde işlenmiş bir suç olmadığından bunun hesabını vermek zorunda kalmayız. İşte, benim sarsılmaz güven duygumun temelindeki prensip budur.

Zorlu araştırmalarım sonucu vardığım sonuçlar hemen hemen "Savoyard'lı Papazın İnanç Açıklaması"

adlı bugünkü kuşak tarafından adice ve utanç verici bir saygısızlıkla alçaltılan fakat gelecekte sağduyu ve iyi niyetle yeniden canlandırılırsa insanlar arasında devrim yaratacak olan eserimde yazdığım gibidir.

O zamandan sonra tefekkür sonrasında belirlediğim ilkelerim içinde sessiz kaldım. Daha önce çözemediğim ya da öngöremediğim, karşıma yeni çıkan itirazlar için de fazla kafa yormadan, bu ilkeleri inancımın ve davranış biçimimin değişmez kuralları haline getirdim. Tüm bunlar beni zaman zaman endişelendirse de asla sarsmadı. Kendime sürekli olarak, "bunların hepsi mantığımla benimseyip kalbimle onayladığım temel prensiplerimin ve içten gelen bir razı oluşun damgasını taşıyan sessiz tutkularımın yanında hiçbir ağırlığı olmayan kelime oyunlarından ve metafizik kurnazlıklardan başka bir şey değiller," dedim. İnsan aklının eremeyeceği derecede büyük konularda tefekkürle, özenle oluşturulmuş; akla, mantığa, kalbe ve tüm benliği uygun; diğerlerinde eksikliğini hissettiğim bir içsel onayla güçlenmiş böylesine sağlam bir doktrin, karşılaştığım ve çözemediğim bir itiraz yüzünden alt üst olabilir mi? Hayır, bazı boş tartışmalar, ölümsüz tabiatımla bu dünyanın düzeni ve orada hüküm sürdüğünü gördüğüm fiziksel düzen arasındaki uyumu asla yıkamaz. Hayatı acılarına katlanmak için ihtiyacım olan desteği, araştırmalarım sonucunda ulaştığım ahlak sisteminde buldum. Diğer tüm sistemlerde çaresiz yaşayıp, umutsuz ölürdüm. Yaratıkların en talihsizi olurdum. Demek ki, insanlara ve talihime rağmen beni mutlu etmeye yeten bu yegâne sisteme sıkı sıkıya bağlanmam gerekiyordu.

Bu karar ve ondan çıkardığım sonuç, beni bekleyen kadere hazırlanmam ve ona katlanabilecek duruma gelmem için tanrı tarafından dikte edilmişe gibi durmuyor mu? İçine düştüğüm berbat durumda bana acımasızca zulmedenlerin elinden kaçıp saklanabileceğim bir sığınağım ve bu dünyada bana sürdükleri lekenin tesellisi olan adalete kavuşma umudum olmasaydı, hiçbir ölümlünün tatmadığı en korkunç kadere terk edildiğimi görüp, ömrümün geri kalan kısmını kaygı içinde geçirseydim ne halde olurdum acaba? Masumiyetin dinginliği içinde, duyulduğunu bana saygı ve iyi niyet beslendiğini zannederek yaşıyordum. Güven dolu kalbimi herkese açıp, dostlarıma ve kardeşlerime içimi dökerken, meğer hainler bana cehennemden çıkma tuzaklar kuruyorlarmış. Gururlu bir ruh olarak, kim tarafından ve neden yapıldığını asla öğrenemediğim en beklenmedik ve korkunç felaketlere uğrayıp, alçakça dipsiz bir kuyuya yuvarlandığımda; etrafımı korkunç karanlıklar çepeçevre sardığında yıkılmıştım. Eğer kendimi bu düşüşten çıkmak için hazırlamış olmasaydım, bu tarz beklenmedik felaketlerin beni savurup attığı yerden kurtulup tekrar ayağa kalkmam mümkün olamazdı.

Kör talihime karşı yaptığım hazırlıkların kıymetini ancak bu çalkantılı yılları sonunda yeniden kafamı toplayıp kendime gelmeye başladığımda anladım. Benim için önem taşıyan konularda bir karara vardıktan ve içinde bulunduğum durumla ilkelerimi karşılaştırdıktan sonra gördüm ki şu kısacık hayatta insanların anlamsız yargılarına gereğinden fazla önem vermişim. Sonuç olarak hayat bir sınavdan ibaretti ve önemli olan bu

sınavın şu ya da bu şekilde verilmesi değil, elde edilen sonucun bir amaca hizmet etmesiydi. Sınav ne kadar büyük ve çetin olursa, ona tutunmayı da daha iyi öğrenir insan. Sonunda mükâfatını alacağına inananlar için tüm zorlu acılar gücünü kaybeder. İşte benim bu mükâfatı alacağıma dair olan inancım daha önceki tefekkür halimin meyvesi oldu.

Her yandan üstüme üşüştüğünü düşündüğüm sayısız hakaret ve sataşma arasında, zaman zaman endişe dönemlerine girdiğim ve rahatımın kaçtığı doğrudur. Cesaretsizliğe düşmeye hazırdım ve yazgımın ağırlığı altında eziliyordum. Sık sık ortaya atılan yeni iddialar daha öncekilere eklenerek kafama üşüşüyor ve beni yere serıneye çalışıyordu.

Beni boğmaya hazır bir kalp sıkışmasıyla ah! çekip eğer kaderimin dehşeti ve tüm sıkıntılarımın içinde kendimi iyi hissetmemi sağlamak için hayali avuntular yaratan aklım, kendi yaptığını yıkıp verdiği tüm umudu ve güveni geri alırsa, beni umutsuzluğa düşmekten kim kurtaracak? diyordum. Beni yalnızca oyalamış yanılsamalardan nasıl bir destek görebilirdim ki? Şimdiki neslin tamamı, beslendiğim duyguları sadece bir hata ve önyargı olarak görüyor ve hakikati, açıklığı, benimkinin tam zıttı bir sistemde buluyor. Hatta düşüncelerimin samimiyetine bile inanmıyorlardı. Tüm benliğimle kendimi adadığım inancımda da, altından kalkamayacağım güçlüklerle karşılaşıyorum. Ama yine de onlara inanmaya devam ediyorum. Ölümlüler arasındaki tek aydın ve bilge kişi ben miyim? Böyle şeylere inanmak için, buna uygun biri olmam yeterli mi? Diğerlerinin gözünde hiçbir değeri olmayan, hatta

kalbim mantığımı desteklemiyor olsa bana bile yanılsama gibi gözükecek şeylere, sırf dış görünüşlerine bakarak güvenebilir miyim? Karşı koymakta zorlandığım saldırılara açık olmak ve bana zulmedenlerin ilkelerini benimsemek yerine kendiminkilere sıkı sıkıya sarılıp, onlarla eşit silahlar kullanarak mücadele etseydim daha iyi olmaz mıydı? Kendimi bilge biri zannetsem de, boş hatalara kurban gitmiş bir budaladan başka bir şey değildim.

Kaç kere, bu şüphe ve kararsızlık anlarında kendimi umutsuzluğa bırakacak oldum. Eğer bütün bir ayı bu halde geçirseydim bu hem benim hem de hayatımın sonu olurdu. Fakat eskiden çok sık olan ve artık daha kısa sürmelerine rağmen bugün hâlâ tümüyle kurtulamadığım bu krizler, belki de şimdi çok daha kısa ve nadir olduklarından, huzurumu kaçıramıyorlar. Nasıl ki nehre düşen bir tüy suyun akışını bozamıyorsa, bu kaygılar da ruhumu etkileyemeyecek kadar hafif kalıyorlar. Daha önce karara vardığım noktaları yeniden deşmek, gerçeği bulmaya çalıştığım zamanlardakinden daha berrak bir zihne ve muhakeme yeteneğine sahip olduğumu farz etmek manasına gelecekti ki bu da imkânsız olduğuna göre umutsuzluğumdan doğmuş ve beni acınası bir duruma düşürmüş düşünceleri, gerçeği bulmaktan başka bir amaca hizmet etmemiş hayatımın en dingin dönemlerinde enine boyuna inceledikten sonra aklımın en olgun çağında benimsediğim duygulara tercih etmem hiçbir surette söz konusu bile olmazdı. Kalbimin sıkıntıdan daraldığı, ruhumun dertlerden bunaldığı, hayal gücümün korkuya kapıldığı ve etrafımı saran korkunç sırlar yüzünden kafamın allak bullak

olduğu, bütün yeteneklerimin ihtiyarlığın ve endişelerimin de etkisiyle köreldiği, tüm yetkinliğini kaybettiği bugün, biriktirdiğim tüm teselli kaynaklarından kendimi nedensiz yere mahrum edip, hak etmediğim halde çektiğim acıların telafisi niteliğindeki aklımın sağlam yanı dururken, beni tamamen mutsuz edecek olan çökmüş yanına mı sığınacağım? Hayır, tüm bu yüce davalar hakkında bir karara vardığım günlerdekinden ne daha bilge, ne daha bilgili, ne de daha inançlıyım. Bugün beni yerle bir eden güçlüklerin o zaman da farkındaydım ama bu bunların beni durdurmasına müsaade etmedim ve henüz aklıma gelmeyen yenileri de çıkarsa eğer, bunlar, bütün bilgelerce her çağda kabul görmüş, bütün uluslarca tanınmış ve insanlığın kalbine silinmeyecek şekilde kazınmış ebedi gerçekleri sarsamayacak kurnazca hazırlanmış doğaüstü safsatalardan başka bir şey olmayacaklardır. Duyularıyla sınırlı insan aklının, bu konular üzerine derin düşüncelere daldığında onları hakkıyla kavrayamadığını biliyordum. Bu yüzden, ben de kendi aklımın erdiği konular dışına çıkmayarak kendimi sınırladım. Aldığım bu karar akla gayet yatkındı Kalbimin ve mantığımın da onayıyla ona sadık kaldım. Bu karara bağlı kalmak için onca sağlam gerekçem varken bugün hangi gerekçeyle ondan vazgeçeyim ki? Bu düşüncemi ilerletmemin ne gibi tehlikeleri vardır? Vazgeçersem bundan menfaatim ne olur? Bana zulmedenlerin öğretilerini kabul ettiğim zaman, ahlak anlayışlarını da mı kabul etmiş olacağım? Hiç kimsenin ne aklına ne de kalbine girmemiş olmasına rağmen, kitaplarda ya da tiyatroların parlak gösterilerinde şaşaayla sergilenen köksüz ve meyvesiz ahlak anlayışını

mı yoksa sadece bir maske görevi yandaşlarının içsel öğretilerini oluşturan ve bu adamların tutum ve davranışlarını belirleyen, benim de üzerimde ustaca denedikleri şu gizli ve zalim ahlakı mı benimseyeceğim? Tamamen yıkıma yönelik bu ahlak anlayışı karşı tarafa saldırmak içindir; savunma konusunda bir işe yaramaz. Yani beni düşürdükleri şu durumda ne işime yarar ki? Uğradığım felaket esnasında güç veren yegâne şey masumiyetimdir ve eğer kendimi bu güçlü dayanaktan mahrum bırakıp yerine kötülüğü koyarsam daha mutsuz olmaz mıyım? Zarar verme sanatında onlara yetişebilir miyim? Diyelim ki yetiştim, vereceğim hangi zayiat beni kendi derdimden kurtarır ki? Kendime olan saygını kaybettiğim gibi yerine de hiçbir şey kazanmamış olurum.

Bu şekilde, kendi kendime akıl yürüterek, yanıltıcı yargıların, çözümsüz itirazların, beni ve hatta insan aklını aşan zorlukların, ilkelerimin doğruluğu konusunda verdiğim kararlarımı sarsmasına engel olmayı başardım. Aklımsa, kendisi için temin edebileceğim en sağlam temel üzerinde durarak vicdanının koruması altında istirahat etmeye öylesine alıştı ki, eski ya da yeni hiçbir yabancı öğreti onun rahatını bozamaz ve huzurunu bir an olsun kaçıramaz. İnancımı ve ilkelerimi dayandırdığım düşüncelerimi kafa yorgunluğu ve buhran içinde unutmuş olabilirim; ancak bilinçli bir şekilde aklımın onayıyla aldığım kararlarımı asla unutmayacak ve bundan böyle onlara bağlı kalacağım. Bütün filozoflar diledikleri kadar dalaşsınlar benimle, boşu boşuna zamanlarını ve emeklerini harcamış olacaklar. Ömrümün geri kalanında, daha iyi seçimler yapabildiğim her

konuda, kendi seçimlerime bağlı kalacağım.

İçinde bulunduğum sakin ruh halinde, kendimden hoşnut olmakla kalmayıp, benim durumumda birinin ihtiyaç duyacağı umut ve teselliyi de buluyorum. Bu derece eksiksiz, daimi ve kederli bir yalnızlığın, bugünkü neslin her zaman hissedilir ve etkin durumdaki öfkesinin ve durmaksızın maruz kaldığım sataşmalarının, beni zaman zaman umutsuzluğa atmamasına, yıkılan umutlarımın cesaretimi kırıp ruhumu altüst ederek onu hüzünle doldurmamasına olanak yok. Öyle zamanlarda içimi ferahlatacak düşünceler üretmeyi beceremediğim için, kendime eskiden aldığım kararları hatırlamam gerekiyor; o kararları almak için gösterdiğim itina, dikkat ve içtenliği hatırlamak kendine olan güvenimi yerine getiriyor. Bu yüzden, sahte bir görüntüye sahip ve huzurumu kaçırmaktan başka bir işe yaramayan tüm yeni fikirleri, ölümcül hatalarmışçasına reddediyorum.

Böylece, eski bilgilerimin dar çerçevesine hapsolup kalmış biri olarak ben, Solon gibi öğrenerek yaşlanma mutluluğuna erişemiyorum, hatta artık bundan böyle, bilmek zorunda bile olmadığım şeyleri, öğrenmeye çalışmak gibi tehlikeli bir gururdan da kaçınmalıyım. Edineceğimi düşündüğüm pek fazla yararlı bilgi kalmadıysa da, benim durumumda bir insan için kazanılmasının oldukça gerekli olduğunu düşündüğüm bazı erdemler var. Ruhum, kendisini gölgeleyen ve kör eden kafesinden sıyrılarak, gerçeği bütün çıplaklığıyla gördüğünde, sahte âlimlerimizin o çok övündükleri bilgilerinin sefilliğini kavrayacak ve o vakit geldiğinde ruhumu beraberinde götüreceği bir bilgi birikimiyle zenginleşecek. Fakat ruhum o bilgileri edinmek uğruna

harcadığı zamana yine de acıyarak bakacaktır. Sabırlı, ılımlı, razı ve adil bir insan olmak bir kimsenin öldüğünde bile yanında götürebileceği bir servettir. Yaşlılığımın geri kalan kısmını adadığım tek ve faydalı çalışma işte budur. Her ne kadar kolay olmasa da ilerleme kaydedip, doğduğum günden daha erdemli biri olarak hayata veda edebilirsem ne mutlu bana.

DÖRDÜNCÜ GEZİNTİ

Hâlâ zaman zaman da olsa dönüp okuduğum az sayıdaki kitaptan, beni kendisine en çok bağlayan ve en fazla yararlandıklarım Plutarkhos'unkilerdir. Çocukluğumda ilk onu okudum ve yaşlılığımda da son olarak onu okuyacağım. Hatta Plutarkhos'un, her okuduğumda yeni bir şeyler öğrendiğim tek yazar olduğunu bile söyleyebilirim. Geçen gün, ahlak üzerine yazdığı eserlerinden biri olan *Düşmanlardan Nasıl Yararlanılır*'ı inceliyordum. Aynı gün, yazarların yolladığı kitapçıkları sıraya koyarken, rahip Rosier'in üzerinde "vitam vero impendenti"[1] yazan güncelerinden birine rastladım. Bu tip adamların kullandığı cümle yapılarını çok iyi bildiğimden, yazarın bana kibarlık kisvesi altında asılsız, zalimce bir göndermede bulunduğunu anladım; ancak bu gönderme neye dayandırılıyordu? Bu iğneleme de neyin nesiydi? Bunu yapması için eline nasıl bir koz vermiş olabilirdim? Plutarkhos'un öğretilerinden bir fayda sağlamak için, ertesi günkü gezintimde, yalan konusunda kendimi incelemeye karar verdim ve Delfi Tapınağı'nın "Kendini Bil!" düsturunu izlemenin

1. J.J.Rousseau, Juvenal'in "Hakikatı öğrenmek için hayatını riske atmak" anlamına gelen latince sözünü kendisine düstur edinmişti. (ç.n.)

İtiraflarım'da bahsettiğim denli kolay olmadığına dair vardığım kanının doğruluğunu bir kez daha tasdik etmiş oldum.

Ertesi gün bu kararımı uygulamak için yürüyüşe çıktığımda, beni derin düşüncelere salan ilk anı, ömrüm boyunca her hatırladığımda hayatımı alt üst eden ve yaşlılığımda da zaten çeşitli nedenlerle yaralanmış yüreğimi parçalayan, ilk gençlik çağıma ait korkunç bir yalan oldu. Her zaman göz ardı ettiğim fakat başlı başına büyük bir suç olan bu yalan, yaşadığım pişmanlığın bana son derece acımasız gelen etkileriyle çok daha büyük bir günaha dönüşmüş olmalıydı. Bununla birlikte, bu yalanı söylerken ki ruh halim hesaba katıldığında, bunun adi bir utancın meyvesi olduğunu görmek mümkün. Bu yalanın kurbanlarına zarar vermeyi amaçlamak şöyle dursun, Tanrı şahidim olsun ki, yenemediğim o utanç yüzünden bu yalanı söylediğim anda, bundan yalnızca kendim zarar görebilmek için, seve seve canımı verebilirdim. Bu çılgınlık anını, çekingen tabiatımın o an kalbimdeki tüm arzuları boyunduruğu altına aldığını söyleyerek açıklayabilirim.

Bu zavallı davranışımın anısı ve üzerimde bıraktığı bastırılamaz pişmanlık, bende beni ömrümün sonuna kadar yalana karşı koruyacak bir nefrete yol açtı. Kendime bir düstur edindiğimde, bunu hak edecek şeyleri yaptığımı hissediyordum ve Rahip Rosier'in sözü üzerine kendimi daha büyük bir ciddiyetle incelemeye başlayınca, bu düsturu edinmeye layık olduğuma dair hiçbir şüphem kalmadı.

Kendimi didik didik ederek büyük bir özenle incelediğimde, gerçeğe karşı beslediğim aşk duygusuyla

gururlandım ve benzerlerimin hiçbirinde görülmemiş bir tarafsızlıkla, güvenimi, menfaatlerimi ve kişiliğimi gerçeğe feda ettiğim anlarda bile, gerçekmiş gibi uydurup söylediğim şeylerin sayısını hatırlayınca, kendime şaşırdım.

Beni en fazla şaşırtan şey de uydurduklarımı hatırladığımda bundan hiçbir şekilde gerçek bir pişmanlık duymuyor olmamdı. Hiçbir şeyden iğrenmediğim kadar yalandan iğrenen ve yalan söyleyip kurtulabileceğim işkencelere bile göğüs geren ben, nasıl bir tutarsızlıkla, fütursuzca ve hiç lüzum yokken üstelik de bundan hiçbir çıkarım olmadığı halde yalan söylüyordum; hangi akıl almaz çelişkiyle tek bir yalanın vicdan azabını kesintisiz elli senedir çekerken, diğerlerinden en ufak bir pişmanlık bile duymuyordum. Hatalarım konusunda hiçbir zaman duyarsız olmadım; ahlak içgüdüm bana her zaman yol gösterdi ve vicdanım her zaman ilk günkü temizliğini korudu. Vicdan menfaatlere boyun eğerek bozulmuş olsa bile, insan nasıl olur da ihtiraslarına yenik düştüğü, mazur görülebilir zamanlarda dürüstlüğünü korurken, hiçbir şekilde mazur görülemeyecek zamanlarda kaybeder. Bu sorunun çözümünün, bu hususta kendimle ilgili vereceğim kararın doğruluğuna bağlı olduğunu gördüm ve bu sorunu iyice inceledikten sonra, bunu kendime şu şekilde açıklamayı başardım:

Okuduğum bir felsefe kitabından hatırladığım kadarıyla yalan söylemek; açığa çıkması gereken bir gerçeği saklamaktı. Peki, bu tanımdan hareketle, söylenmesi mecburi olmayan gerçekleri söylememek yalan sayılmazken, gerçeği söylemekten hoşnut olmayan

birinin, bunun tam tersini söylemesi yalan sayılır mı, sayılmaz mı? Bu tanıma göre; o kişi yalan söylemiş sayılmaz çünkü borcu olmadığı halde birine sahte para veren kişi, hiç şüphesiz karşısındakini kandırmış olur; ancak ondan bir şey çalmış olmaz.

Bu noktada, ortaya incelenmesi gereken birbirinden önemli iki soru çıkıyor: İlki; eğer ki başkalarına her zaman gerçeği söylemek zorunluluğu yoksa gerçek ne zaman ve nasıl söylenmelidir? İkincisi; masumca kandırmanın mubah olduğu durumlar var mıdır? Çok iyi biliyorum ki bu ikinci soru, yazarına bedavaya mal olan katı ahlak kurallarının yazılı olduğu kitaplar tarafından olumsuz, kitaplardaki ahlakın uygulanması imkânsız bir gevezelik olduğunu düşünen toplum tarafından olumlu yanıtlanır. Öyleyse, birbirinin tersini söyleyen bu otoriteleri bir yana bırakıp, bu sorulara kendi ilkelerim yoluyla bir cevap arayayım.

Genel ve soyut gerçek, en kıymetli mal varlığıdır. O, aklın gözüdür, o olmadan insan kördür. İnsan davranışlarını yönlendirmeyi, yapılması gerekeni yapmayı, gerçek amacına doğru ilerlemeyi, onun sayesinde öğrenir. Kişinin ulaştığı bireysel gerçek her zaman doğru değildir; hatta genelde yanlış ve çoğu zaman önemsizdir. Bir insanın önemsediği ve mutlu olmak için gereksinim duyduğu şeylerin sayısı belki çok fazla olmayabilir ama bunlar kişinin sahip olduğu ve her nerede olursa olsun talep edebileceği haklarıdır. Bunlar, başkasına verilmekle eksilmeyen ortak bir servet olduğu için, insanı bunlardan mahrum etmek en büyük hırsızlıktır.

Gerek teoride, gerekse pratikte hiçbir işe yaramayan

geçeklere gelince, kendilerinin mülki bir değeri bile yokken, nasıl ödenecek bir borç olabilirler ki? Mülkiyet yalnızca faydaya dayandığına göre, potansiyel herhangi bir faydanın olmadığı yerde mülkiyet de olamaz. Bir toprak parçasına ne kadar verimsiz olursa olsun, gereksinim duyulabilir çünkü hiç olmazsa üzerinde yaşanabilir ama her bakımdan herkes için boş, önemsiz ve kimseyi etkilemeyen bir olayın, doğru ya da yanlış olması, kimsenin umurunda değildir. Ahlaki düzende hiçbir şey lüzumsuz değildir, tıpkı maddi düzende olmadığı gibi. İşe yaramayan şeyler için kimseye borçlu olunmaz, olunacaksa o işin ya işe yaraması ya da yarama potansiyelinin olması gerekir. Bu nedenle başkasına borçlu olmadığımız gerçek, adil olan gerçektir, kimseyi ilgilendirmeyen boş şeylere gerçek demek, gerçeğin kutsallığına saygısızlık etmektir. Her türlü potansiyel faydadan kendini sıyırmış olan gerçek borçlu olduğumuz bir şey değildir, sonuç olarak onu saklayan ya da değiştiren biri de yalan söylemiş olmaz.

Peki, hiç bir işe yaramayacak kadar nafile gerçekler var mıdır? Bu, birazdan üzerinde duracağım tartışılması gereken bir mevzudur. Şimdilik ikinci soruya geçiyorum.

Doğruyu söylemekle, doğru olmayanı söylemek iki çok farklı şeydir ama sonuç olarak her ikisi de aynı etkiyi yaratır, çünkü hiçbir etkinin olmadığı zamanlarda sonuç hep aynıdır. Gerçeğin kimsenin umurunda olmadığı durumlarda, onun zıttı olan yanlışı da kimse umursamaz. Buradan şu sonuç çıkıyor: Benzer durumlarda gerçeği değil de tam tersini söyleyerek kandıran kişi, gerçeği söylemeyerek kandıran kişiden daha fazla suçlu değildir; çünkü faydasız gerçekler konusunda hataya düşmek, hiç

bilmemekten daha kötü bir şey değildir. Denizin dibindeki kumun beyaz mı kırmızı mı olduğunu bilmememle, ne renk olduğunu bilmemem arasında bir fark yoktur. Haksızlık başkalarına zarar vermekse madem, başkalarına zarar vermediğin halde nasıl haksız olunabilir?

Ancak, meydana gelebilecek tüm durumlarda adil bir şekilde uygulanabilecek ön açıklamalar olmaksızın, bu soruları böyle çarçabuk karara bağlamış olmam pratikte bana hiçbir güvenilir sonuç sağlamaz. Çünkü eğer gerçeği söyleme mecburiyeti sadece ondan sağlayacağım faydaya dayanıyorsa, ondan fayda sağlayıp sağlamayacağım konusunda nasıl yargıya varacağım? Çoğu zaman birinin lehine olan şey, diğerinin aleyhinedir ve hemen her vakit şahsi çıkarlar, kamu çıkarlarıyla çatışır. Böyle bir durumda nasıl davranmak gerek? Orada olmayan birinin çıkarlarını, konuştuğumuz kişinin çıkarları için feda mı etmek gerek? Birinin lehine olanın, diğerinin aleyhine olduğu gerçeğini saklamalı mı yoksa söylemeli mi? İnsan söyleyeceklerini yalnızca kamu yararını düşünerek mi, yoksa herkesi kapsaması gereken adalet kurallarına göre mi tartmalı? Bir sorunu bildiklerimi yalnızca eşitlik kurallarını uygulayacak ölçüde bildiğimden emin miyim? Dahası, insanın başkalarına neler borçlu olduğunu incelerken, kendine ve gerçeğe neler borçlu olduğu üzerinde yeterince kafa yordum mu? Eğer birini kandırdığımda ona bir zararım dokunmuyorsa, bu kendime de bir zararım dokunmadığı anlamına gelir mi? Sırf birilerine haksızlık etmemiş olmak masum olmak için yeterli midir?

Bir sürü can sıkıcı tartışmanın içinden "Ne pahasına

olursa olsun, daima dürüst olalım. Adalet demek; gerçek demektir. Eylemlerimizde, inançlarımızın bağlı olduğu kurallara aykırı davranarak yalan söylemek adaletsizlik, yanlış yapmaksa sahtekârlıktır. Gerçeği söylemenin sonucu her ne olursa olsun, kişi ona kendinden bir şeyler katmadığı için daima suçsuzdur," diyerek çıkılabilir.

Fakat bu, sorunu çözmeden kestirip atmaktır. Asıl yapılması gereken, sürekli gerçeği söylemekten ziyade, bunu yapmanın her defasında zorunlu olup olmadığını düşünmektir. Şu an incelediğim tanımdan yola çıkarak böyle bir zorunluluğun olmadığını farz edersek, gerçeği ilan etmenin mecburi olduğu durumlarda, haksızlık etmeden onu gizlemek ya da yalan söylemeden değiştirmek mecburiyetlerini birbirinden ayırt etmek gerekir, zira gerçekten böyle durumların içinde bulunduğum oldu. Demek ki söz konusu olan şey, bu durumları tanımak ve onların neler olduğunu tayin etmek için, güvenilir kurallar aramaktır.

Ancak bu kuralları ve onların yanılmaz olduğuna dair kanıtı nereden bulmalı? Bu derece zor ahlaki sorunların çözümünü her zaman mantığımın yol göstericiliğinden çok vicdanımın işaret ettiği yolda bulmuşumdur. Ahlaki içgüdüm beni şimdiye kadar hiç yanıltmadı ve her zaman kalbimdeki saflığını ona güvenebileceğim ölçüde korudu. Zaman zaman tutkulu davranışlarımdan etkilenip susmuş olsa da, anılarımdan güç alarak oradaki egemenliğini tekrar kurdu. İşte bu noktada kendimi, Tanrı'nın beni öteki tarafta yargılayacağı kadar sert bir şekilde yargılıyorum.

İnsanların sözlerini, yarattığı etkiye bakarak yorumlamak, bunları çoğu zaman yanlış değerlendirmek

anlamına gelir. Bu etkiler, her daim açık ve kolay anlaşılır olmadıkları gibi, sözlerin kullanıldığı yere ve zamana göre de değişkenlik gösterir. Bu sözlerin iyilik ya da kötülük derecelerinin miktarı, ancak ve ancak söyleyen kişinin niyetiyle ölçülebilir. Doğru olmayanı söylemek, kandırma amacıyla yapılıyorsa yalan söylemektir ve kandırmanın her zaman zarar verme amacı taşıması şöyle dursun, bazen tam tersi bir amacı bile olabilir. Ancak bir yalanın masum sayılabilmesi için zarar verme amacı gütmüyor olması yeterli değildir; konuşulan kişinin içine düşürüldüğü yanılgının, ne ona ne de başkalarına hiçbir şekilde bir zararının dokunmayacağından emin olmak gerekir. Bundan emin olmak çok zor olduğu için de, bir yalanın tamamen masum olması çok nadir rastlanan bir şeydir. Birinin kendi menfaatleri için yalan söylemesi sahtekârlık; başkasının çıkarları için yalan söylemesi düzenbazlık; bir başkasına zarar vermek için yalan söylemesi ise iftiradır ve de yalanların en aşağılısıdır. Menfaat gözetmeden, kendine de başkasına da zarar vermeden yalan söylemek; bir tür kurmacadır; yalan söylemek değildir.

Ahlakı konu alan kurmacalara alegori[1] ya da fabl denir ve bunların amacı yararlı gerçekleri duygusal ve hoş bir biçimde anlatmak olduğundan, bunlarda gerçeği perdeleyen yalanın üzerinde pek durulmaz ve bir fablı yalnızca fabl olarak anlatan kişi hiçbir şekilde yalan söylemiş olmaz.

Çoğu masal ve romanda olduğu gibi, tek amacı eğlendirmek olan ve hiçbir gerçek bilgi içermeyen kurmacalar da vardır. Bunların ahlaki açıdan hiçbir

1 İçinden kıssadan hisse çıkarılan hikâye (ç.n.)

faydası olmadığı gibi, değeri de ancak ve ancak onları kurgulayanın niyetinin ne olduğuyla değerlendirilebilir ve olur da anlatan kişi anlattıklarının gerçek olduğunu ileri sürerse, hiç kimse bu anlatılanların "gerçek birer yalan" olmadığını iddia edemez. Bununla birlikte, bugüne kadar kimin vicdanı bu yalanları söylediği için sızlamış ya da kim bu yalanları söyleyenleri gerçek anlamda kınamış ki? Örneğin; *Gnidus Tapınağı*'nda[1] herhangi bir ahlak dersi veriliyorsa bile bu ders, erotik detaylar ve şehvet içerikli görüntüler tarafından gölgelenerek bozulmuştur. Peki, yazar bunun üstünü tevazu kisvesiyle örtmek için ne yapmıştır? Eserinin, Yunanca bir elyazmasının çevirisi olduğunu ileri sürerek, okuyucularını anlattıklarına inandırmak adına, onlara bu kitabı bulma hikâyesini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Eğer 'bu gerçek bir yalan' değilse, öyleyse bana yalanın ne olduğunu söylesinler. Ayrıca bu yalan yüzünden yazarı kim suçladı ya da ona sahtekâr muamelesi yaptı?

Tüm bunların şakadan ibaret olduğunu, söylediklerinin doğru olduğuna kimseyi ikna etmeye çalışmadığını söyleyen yazara, zaten hiç kimsenin söylediklerine ikna olmadığını, hatta çevirmeni olduğunu iddia ettiği Yunan eserini bizzat kendisinin yazmış olduğunu da herkesin bildiği boş yere de olsa tekrar edilebilir. Böylesine hiçbir amacı olmayan ve son derece aptalca bir çocuksulukla yapılmış bir şakaya, bir yalancının kimseyi kandıramadığı zaman daha az yalan söylemiş sayılmayacağını, ağırbaşlı bir yazar tarafından kendilerine iyi niyetli bir havayla resmen zorla kabul

1. Montesquieu'nün *Le Temple de Gnide* adıyla 1725 yılında üzerinde yazarın ismi olmadan basılan şiir kitabı. (ç.n.)

ettirilmiş bu el yazması hikâyesine inanan, modern bir kadehte sunulmuş olsa içmekten çekinecekleri zehri, antika bir kadeh içerisinde sunulduğu için içen, basit ve safdil okuyucu kitlesiyle, kültürlü okuyucu kitlesini birbirinden ayırmak gerektiğini söyleyerek karşılık vereceğim.

Bu tarz ayrımlar kitaplarda yer alsın ya da almasın, vicdanının karşı çıkacağı hiçbir şeye izin vermeyen iyi niyetli bütün insanların kalbinde tedirginliğe yol açar. Çünkü kendi menfaati uğruna yanlış bir şey söylemek, başkasına zarar verecek şeyler söylemekten daha az kınanacak bir şey olsa da, daha az yalan söylemek anlamına gelmez. Birine hakkı olmayan bir şeyi sunmak, düzeni ve adaleti sarsar. Kişinin kendini ya da bir başkasını nedensiz yere övmesi, yermesi, aklaması ya da suçlaması sonucunda doğabilecek her durum haksızlık yapmaktır; yani gerçeğe aykırı olan ve adaleti zedeleyen her şey yalandır. İşte kesin sınır budur; ancak gerçeğe aykırı olup adaleti hiç ilgilendirmeyen şeyler yalnızca birer kurmacadır ve itiraf etmeliyim ki tam anlamıyla kurmaca olan bir şeyi yalan olduğu için kınayan biri, benden daha fazla vicdan sahibidir.

Beyaz yalan olarak adlandırılan yalan, gerçek yalandır çünkü birinin kendi ya da başkası yararına yalan söylemesi, zararına yalan söylemesinden daha az haksız değildir. Gerçek bir şahıs söz konusu olduğunda, her kim bu kişiyi gerçeğe aykırı bir şekilde över ya da yererse, yalan söylemiş olur. Hayal ürünü bir varlık söz konusu olduğundaysa, yalan söylemiş sayılmadan bu kişi hakkında istenen her şey söylenebilir, yeter ki uydurulan olayların ahlaki yönü hakkında yalan yanlış hükümler

verilmesin, zira bu durumda olayla ilgili bir yalan söylenmemişse bile, olaydan yüz kat daha saygıya değer olan ahlaki gerçek hakkında yalan söylenmiş olunur.

Toplumda "doğrucu" olarak adlandırılan insanlar gördüm. Bunların doğruluktan anladıkları kendilerinden en ufak bir şey katmadan, hiçbir şeyi abartıp, süslemeden, yer, zaman ve kişi adlarını aslına sadık kalarak söylemekten yani boş konuşmaktan ibarettir. Menfaatlerine dokunmayan her durumda, hikâyelerini gerçeğe mutlak bir bağlılıkla anlatırlar. Ancak onları ilgilendiren bir meseleyi anlatmak söz konusu olunca, olayları kendi işlerine geldiği gibi aktarmak adına renkten renge sokarlar ve işlerine geldiği halde yalan söylemekten kaçındıklarında da ustalıkla o yalanın söylenmesini kolaylaştırarak, yalanın suçunu kendileri yüklenmemiş, bir başkasına atmış olurlar. İşte ihtiyatlı davranmak budur: Elveda doğruluk!

Benim doğrucu diyeceğim insan bunun tam tersini yapar. Başkasının fazlasıyla saygı duyduğu fakat kendisinin ilgilenmediği, gerçekle en ufak bir alakası olmayan önemsiz mevzularda, ölmüş ya da hayatta olan birine karşı herhangi bir yargı içermeyen uyduruk olaylarla arkadaşlarını eğlendirmekten çekinmez. Ancak biri için, adalete ve gerçeğe aykırı, kar ya da zarar, saygı ya da küçümseme, övgü ya da yergi sonucu doğurabilecek hiçbir yalan, hiçbir şekilde, ne yüreğine, ne ağzına, ne de kalemine yaklaşamaz. Boş konuşmalarında pek fazla doğruluk taslamıyor olsa da, menfaatlerine ters düşen bir durumda bile son derece dürüsttür. Kimseyi kandırmaya çalışmaz, aleyhindeki gerçeklere lehinde olanlara bağlı olduğu kadar bağlıdır ve bu gerçeklerden

ne kendine çıkar sağlamak, ne de düşmanına zarar vermek için yararlanmadığından "doğru" insandır. Demek ki benim doğrucu dediğim insanla diğeri arasındaki fark şudur: toplumun dürüst dediği insan kendisinden hiçbir fedakârlık beklemeyen gerçeğe mutlak bir bağlılık gösterir fakat daha ileriye gidemez; benim dürüst dediğim insansa gerçeğe yalnızca kendisini ona feda etmesi gerektiği zamanlarda hizmet eder.

Belki kendinize, gerçeğe karşı beslediği bu büyük aşkla, böylesi bir gevşeklik nasıl bağdaşıyor diye sorabilirsiniz. Bu alaşımdan bu derece zarar gördüğüne göre, acaba bu aşk sahte midir? Hayır, aşk saf ve temizdir ama adalet sevdasının ortaya çıkarılmasından başka bir şey de değildir. Hayal ürünü olsa bile asla sahte olmak istemeyecektir. Ona göre adalet ve gerçek; aynı manaya gelen iki kelimedir ve ikisini birbirinin yerine, birbirlerinden ayırmadan kullanır. Yüreğinin tapındığı kutsal gerçek, anlamsız olaylar ve gereksiz kelimelerden ibaret olmadığı gibi ona, iyilik ya da kötülük yüklerken, onurlandırır ya da suçlarken, överken ya da kınarken, herkesin hakkını teslim etmektedir. Başkasına zarar verecek yalanlar söylemez, çünkü hakkaniyet duygusu bunu yapmasına mani olur ve kimse haksız yere zarar görsün istemez. Aynı şekilde, kendi menfaati için de yalan söylemez çünkü vicdanı bunu yapmasına mani olur. Aynı zamanda kendisine ait olmayan hiç bir şeyi de sahiplenmek istemez. En çok özsaygısının üzerine titrer. Bu, vazgeçmekte en çok zorlandığı değerdir ve bu değer pahasına başkalarının saygısını kazanmayı kayıp sayar. Böylece, önemsiz mevzularda tereddütsüz yalan söyler, ama bunu asla kendisinin ya da başkasının aleyhine

yapmaz. Tarihi gerçeklerle ilgili mevzularda, insanların davranışlarını, adaleti, toplumsallığı ve yararlı bilgileri yansıtan her alanda, elinden geldiğince hem kendini hem de başkalarını hataya düşmekten korur. Bunun dışında kalan yalanlar, onun için yalan sayılmazlar. Şayet Gnidus Tapınağı yararlı bir eserse, Yunan el yazmasının hikâyesi son derece masum bir uydurmacadır ancak tehlikeli bir eserse, cezalandırılması gereken bir yalandır.

İşte yalan ve gerçek hakkında vicdana ışık tutan kurallar bunlardır. Aklım bu kuralları benimsemeden önce mekanik bir şekilde onları takip etmiş, ahlak içgüdümse yalnızca uygulamaya geçirmişti. Zavallı Marion'un kurban gittiği canice yalan, silinmez bir vicdan azabı bırakarak, beni ömür boyu sırf bu tarz yalanlara değil, başkalarının menfaatine ve onuruna etki edebilecek her türlü yalana karşı korudu. Yararına, zararına bakmadan, iyi ve kötü niyetli yalanları birbirinden ayırmak gibi bir yükümlülüğün altına girmeden, hepsini aynı kefeye koyarak, tüm yalanları kendime men ettim.

Her konuda olduğu gibi, bu konuda da mizacım sözlerimi ve hatta davranışlarımı etkiledi. Çünkü ben hiç bir zaman kurallar çerçevesinde hareket etmedim ve hiçbir şeyde doğal içgüdülerimden başka kural tanımadım. Aklımdan asla önceden planlanmış yalanlar geçmedi ve menfaatlerim için asla yalan söylemedim. Ama sık sık sadece beni ilgilendiren önemsiz konularda, utandığım ve mahcup olmak istemediğim için yalan söyledim. Örneğin bir söyleşide, kafası hızlı çalışan ve ağzı iyi laf yapan biri olmayışım beni sırf konuşmuş olmak adına bir şeyler uydurmaya zorlayınca yalan

söyledim. Mecburen konuşmam gerektiğinde ve hemen o anda aklıma eğlenceli gerçekler gelmediğinde, sessiz kalmamak için masallar uydururum. Ancak bu masalları uydururken, elimden geldiğince, bunların, adaleti ve gerçekleri yaralamamasına, hem başkaları hem de kendim için önemsiz, uyduruk şeyler olmasına özen gösterdim. Bu masallarda, gerçek olaylar yerine ahlaki gerçekler olmasına, insan kalbindeki katıksız duyguları ortaya çıkarmasına, kısacası bunlardan her zaman kıssadan hisse diyebileceğim dersler çıkarılmasına özen gösterdim; ancak bunun için zeki olmak ve bir söz söyleme ustası gibi kullanmayı bilmek gerekiyor. Sözler fikirlerden daha hızlı olduklarından, hemen her zaman beni düşünmeden konuşmaya zorlarlar ki; bu da sık sık, aklımın onaylamadığı, ağzımdan çıktığı anda kalbimin reddettiği aptalca ve budalaca laflar etmeme neden olmuştur.

Mizacımın birincil ve karşı konulamaz dürtüleri olan utangaçlığım ve çekingenliğim, beklenmedik ve ani zamanlarda gelen sorulara, biran evvel cevap vermiş olmak adına, sık sık hiç istemediğim halde yalan söylememe neden olmuştur. Zavallı Marion'un hatırasının bende bıraktığı derin iz, başkalarına zararlı olacak yalanlarımı önleyebilir ve beni de güç bir duruma düşmekten korumaya yarayabilir; ancak vicdanıma ve ilkelerime aykırı olan yalanları, başkalarının kaderini etkileyen yalanları önlediği kadar önleyemez.

Tanrı şahidim olsun ki; sözümü geri aldığımda yeni bir hakarete maruz kalmayacağımı bilseydim, beni mazur gösteren yalanın yerine, suçumu ortaya çıkaracak olan gerçeği koyardım. Bunu yapardım ama kendimi

kabahatli çıkarmış olmamdan duyacağım utanç böyle davranmama engel oluyor ve yalanımı telafi etmeye çalışmaksızın, tüm içtenliğimle hatamdan pişmanlık duyuyorum. Ne menfaatim ne de özsaygımı korumak adına yalan söylemediğimi; bu yalanların hemen ortaya çıktığını ve hiçbir işe yaramadığını bildiğimi ve bile bile sırf mahcubiyet ve utançtan yalan söylediğimi, şimdi vereceğim bir örnek çok daha iyi açıklayacaktır.

Bir süre önce hiç âdetim olmadığı halde Bay Foulquier beni ve karımı, dostu Bay Benoit ile birlikte gideceği lokantacı kadın ve iki kızının da bize katılacağı piknik tarzı bir yemeğe davet etti. Yemeğin orta yerinde, kısa bir süre önce evlenmiş ve bebek bekleyen lokantacının büyük kızı, durduk yere gözlerini bana dikti ve çocuğum olup olmadığını sordu. Kulaklarıma kadar kızararak bu mutluluğu tadamadığımı söyledim. Diğerlerine bakıp pis pis sırıttı. Bunda anlamayacak bir şey yoktu. Her şeyden önce, onu kandırmak istemiş olsaydım bile vermek isteyeceğim cevabın bu olmadığı gayet açıktı. Zira cevabının masadakilerin hallerinden de anlaşılabileceği üzere, bu konudaki düşünceleri değiştiremeyeceği netti. Bu olumsuz cevabı bekliyor ve hatta bana yalan söyletmiş olmanın zevkini tatmak için de ellerinden geleni yapıyorlardı.[1] Bunu anlamayacak kadar aptal değildim. O an vermem gereken cevap iki dakika sonra kendiliğinden geldi aklıma: "İşte, genç bir kadının, ömrünün geç yaşına kadar bekâr kalmış bir erkeğe sormasının yakışık almadığı ölçüsüz bir soru." Bu cevabım sayesinde hem yalan söylememiş, hem can

1 Rousseau'nun anlattığına göre; çocukları Paris'te "Sokak Çocukları Yurdu"na yerleştirilmişti. (ç.n.)

sıkıcı bir itirafta bulunmaktan dolayı yüzüm kızarmamış, hem de gülenleri kendi safıma çekerek, bu münasebetsiz soruyu soran küçük hanıma ufak bir ders vermiş olacaktım. Fakat yapamadım. Söylenmesi gerekeni değil, hiçbir işime yaramayan en söylenmemesi gerekeni söyledim. Bu nedenle, ne sağduyumun ne de irademin beni bu cevabı vermeye zorlamadığı, bunun utangaçlığım sonucunda istemsizce ortaya çıktığı mutlaktır. Eskiden, hiç böyle sıkıntılarım olmazdı ve günahlarımı daha samimi bir utanç duygusuyla itiraf ederdim çünkü onları affettirecek nedenlerin ve içimde hissettiklerimin anlaşılacağından hiç şüphem yoktu. Ancak habis bakışlar yüzünden üzüldüm ve keyfim kaçtı: ben mutsuz oldukça, çekingenliğim daha da arttı ve yalnızca bu çekingenlik yüzünden yalan söyledim.

Yalana karşı doğuştan duyduğum nefreti en çok *İtiraflar*'ımı yazarken hissettim çünkü eğer yalan söylemeye eğilimim olsaydı bu, en çok bu süreçte ortaya çıkardı. Ancak yapılan suçlamaları gizlemek bir yana, henüz kendime bile açıklamakta zorlandığım ve belki de taklitçiliğin her türlüsüne karşı duyduğum nefretten ileri gelen bir fikir değişikliğiyle, kendimi affederken eskiden gösterdiğim hoşgörünün aksi yönünde bir sertlikle yalan söylemeye yöneldim. Öyle ki; vicdanım bile bana, kendi kendimi yargılarken gösterdiğim sertlikten çok daha azıyla yargılanacağımın garantisini veriyor. Evet, bu eserimde, iyi niyet, gerçeklik ve içtenlik konusunda hiç kimsenin cesaret edemeyeceği kadar ileri gittiğimi, ruhumdan yükselen büyük bir gururla söyleyebilirim. İyiliğin kötülüğe üstün geleceğini hissederek her şeyi söylemekte yarar gördüm ve söyledim de.

Olaylar konusunda değilse bile, koşullar konusunda asla eksik bir şey söylemedim; hatta kimi zaman fazlasını bile söyledim. Yalanın bu türlüsü de, kendi irademle yapmış olduğum bir eylem olmaktan ziyade, çılgın hayal gücümün bir tür abuklamasıydı; aslına bunları yalan olarak adlandırmakta da haksızım çünkü hiçbiri yalan değillerdi. *İtiraflar*'ımı yazarken çoktan yaşlanmıştım ve hayatın, hepsini denediğim boş zevklerinden bıkmıştım. Onları yalnızca hafızamdan yararlanarak yazıyordum ve hafızam anıları çoğu zaman ya eksik anımsıyor ya da hiç anımsamıyordu. Ben de bu anılardaki boşlukları, onlara, hayal ettiğim ayrıntıları ekleyerek dolduruyordum; ancak bunların hiçbiri aslına aykırı şeyler olmuyorlardı. Hayatımın mutlu anıları üzerinde durmaktan haz alıyor ve bazen de onları, beni hüzünlendiren hafif pişmanlıklarımla süsleyerek güzelleştiriyordum. Unuttuğum şeyleri, bana göre olması gerektiği ve belki de gerçekten oldukları gibi, fakat asla hatırladığım hallerinden farklı olmayacak bir şekilde söylüyordum. Bazen gerçeklere, farklı bir çekicilik katıyordum; ancak asla günahlarımı örtbas etmek ya da kendimi erdemli göstermek adına, gerçeğin yerine yalanı koymuyordum.

Eğer bazen, düşünmeden, istemsiz biçimde; biçimsiz, çirkin yanımı, kendimi ön cepheden değil de profilden göstererek saklamışsam, bu üstü kapalılık, iyi şeyler hakkında kötü olanlardan daha fazla konuşma alışkanlığımı telafi eder niteliktedir. Bu tuhaf huyum inanılması zor bir özelliğim olabilir ancak zor olması bunun gerçek olmadığını göstermez. Kötü şeyleri çoğunlukla tüm alçaklığıyla yansıtırken fakat iyi şeyleri nadiren tüm güzellikleriyle söyledim. Hatta beni

fazlasıyla onurlandırdığı için de sık sık sessiz kaldım; zira o sıralar *İtiraflar*'ımı yazıyor olduğum için, kendimi övüyor gibi olmak istemedim. Gençlik yıllarımı, kalbimin bana bahşettiği iyi niteliklerimle övünmeden, hatta bunları açığa çıkaran olayları atlayarak anlattım. Bu olaylardan, yazarken aklıma gelen fakat yukarıda belirttiğim nedenlerden ötürü bahsetmediğim, ilk çocukluk yıllarıma ait iki tanesini hatırlıyorum.

Bütün pazar günlerimi, Les Paquis'de, halalarımdan biriyle evli olan ve orada bir bez dokuma fabrikası bulunan M. Fazy'nin evinde geçirirdim. Bir gün cila silindirlerinin bulunduğu kurutma odasındaydım ve dökme demirden yapılmış merdanelere bakıyordum. Merdanelerin parlak görüntüsü gözlerimi öylesine kamaştırıyordu ki onlara dokunmaktan kendimi alamayıp parmaklarımı silindirin parlak, pürüzsüz yüzeyinde gezdirmeye başladım. Tam o esnada çarkın başındaki genç Fazy, çarka bir çeyrek turluk dönüş verdi. Bu da en uzun iki parmağımın silindirlerin arasına sıkışması, uçlarının ezilmesi ve tırnaklarımın düşmesi için yeterli oldu. İç parçalayıcı bir çığlık atınca Fazy çarkı hemen durdurdu; ancak tırnaklarımın silindirin altında kalmasına engel olamadı. İki parmağımdan kan fışkırmaya başladı. Üzüntüden kahrolmuş olan Fazy bir çığlık attı ve çarktan dışarı çıktı. Yanıma gelip bana sarıldı ve mahvolduğunu söyledi. Bu esnada çığlık atmayı kesmem için bana yalvardı. Acımın doruğundayken, onun acısından etkilenip sustum, balık havuzuna gittik, orada parmaklarımı yıkamama ve yosunla kanı durdurmama yardım ederken, bir yandan da gözyaşları içinde, onu şikâyet etmemem için bana yalvarıyordu.

Ona söz verdim ve bu sözümü öylesine iyi tuttum ki, bu olaydan yirmi yıl sonra bile, iki parmağımda da hâlâ açıkça görülen yara izlerimin nasıl meydana geldiğini kimse bilmez. Üç haftadan fazla yatakta kaldım ve iki aydan fazla bir süre boyunca da elimi kullanamadım, büyük bir taşın düşüp parmaklarımı ezdiğini söyledim hep.

Magnanima menzogna ! or quando è il vero
Si bello, che si possa a te preporre ![1]

Yine de bu kaza bana durumun hassasiyeti nedeniyle dokunmuştu çünkü tam da burjuvaların askeri talim yaptıkları bir zamana denk gelmişti. Akranım üç çocuk ve ben bir saf oluşturmuştuk, onlarla birlikte üniformalarımızı giyip, mahalledeki bölükte talime katılacaktım. Ben yatağımdayken, arkadaşlarımın da içinde bulunduğu bölüğün trompet çalarak penceremin altından geçtiğini duymak bana acı vermişti.

Daha ileri yaşlarda yaşadığım diğer hikâye de tamamen buna benziyor. Plain-Palais'de arkadaşlarımdan biri olan Plince ile çevgen oyunu[2] oynuyorduk. Oyunda kavga çıktı, dövüştük ve kavga esnasında elindeki çevgen değneğiyle çıplak kafama öyle bir vurdu ki, biraz daha hızlı vurmuş olsaydı beynimi havaya uçurabilirdi. Anında yere yığıldım. Ömrüm boyunca bir daha zavallı çocuğun

1. Tasso'nun kurtarılmış Kudüs Destanı'ndan: "Ey yüce gönüllü Yalan!..Gerçek, hiç sana tercih edilebilecek kadar güzel olmuş mudur?" Kurtarılmış Kudüs, Birinci Haçlı Seferi'nde Kudüs'ün alınışını anlatan bir destandır. (ç.n.)

2. Tarihi, milattan öncesine dayanan ve günümüzde polo olarak bilinen oyun. (ç.n.)

o esnada saçlarımın arasından dere gibi akan kanı gördüğündeki telaşına benzer bir telaş görmedim. Beni öldürdüğünü sanmıştı. Üzerime atıldı ve gözyaşları içinde yürek parçalayan çığlıklar atarak beni sıkı sıkıya kollarının arasına alıp kucakladı. Ben de ona, karışık bir şefkat duygusu içinde, onun gibi ağlayarak tüm gücümle sarıldım. Sonunda, hâlâ akmakta olan kanı durdurmak için iki tane mendilin yetmeyeceğini anlayarak, beni yakınlarda bulunan küçük bahçeli evlerine doğru sürükledi. Bu iyi kadın, beni o halde görünce az kalsın bayılıyordu. Yine de pansuman yapabilmek için gücünü topladı ve yaramı hafifçe ıslattıktan sonra, üzerine ülkemizde çokça kullanılan ve müthiş bir krem olan kanyağa batırılmış zambak sürdü. Onun ve oğlunun gözyaşları içime öylesine işlemiş ki; uzunca bir süre, ta ki her ikisinin de görüntüsü gözümün önünden yavaşça kaybolana dek, kadını annem, oğlunu da kardeşim gibi gördüm.

Bu kazayı da diğerinde olduğu gibi gizli tuttum. Hayatımda başıma bunun gibi yüzlercesi gelmiş olsa da karakterimdeki iyiliği sergileme konusunda pek yetenekli olmadığım için, bunlardan *İtiraflar*'ımda bahsetmeye yeltenmedim bile. Bildiğim gerçeklerin tersini söylediğimde, bunu sadece önemsiz konular üzerinde yaptım. Ve bunu başkalarına ya da kendime yarar ya da zarar olsun diye değil, daha ziyade, konuşma güçlüğü çektiğim ve ilgimi çeken konularda yazmaktan zevk duyduğum için yaptım. Her kim *İtiraflar*'ımı tarafsız bir şekilde okursa, yapmış olduğum itirafların, gerisinde hâlihazırda söylemiş olduklarımda daha üzücü kötülükler olduğunu hissedecektir.

Tüm bu düşüncelerden kendime görev edindiğim doğruluğun, yaşananların doğruluğundan çok hakkaniyet ve eşitlik duyguları temelinde kurulduğu ve benim bu doğruluğu uygulamaya sokarken de gerçek ve yalan gibi soyut kavramlardan çok, vicdanın ahlaki emirlerini takip ettiğim sonucu çıkıyor. Çok sık masallar uydurdum ama çok nadiren yalan söyledim.

Bu ilkelere uymakla kendimi saldırılara açık hale getirdim ama kimseye zararım dokunmadığı gibi, kendime de hakkım olan üstünlükten fazlasını tanımadım. İşte sırf bu yüzden "gerçek" bana bir erdem gibi gözüküyor. Diğer tüm yönlerden bakıldığında "gerçek", kendisinden ne iyilik ne de kötülük gelen metafizik bir varlıktır.

Ama yine de, beni tamamen suçsuz olduğuma inandırmaya çalışan tüm bu ayrıntıların, yüreğimi yeterince tatmin etmediğini hissediyorum. Başkalarına borçlu olduğum şeyleri özenle tartar biçerken, kendime neler borçlu olduğumu yeterince irdeledim mi? Eğer kişi başkalarına karşı dürüst oluyorsa, kendisine de dürüst olmalıdır. Bu, dürüst bir insanın kendi haysiyeti adına kendisine göstermesi gereken bir saygıdır. Sohbetlerimin kısırlığının beni küçük hikâyeler uydurmaya zorlaması bir hataydı, çünkü insan asla başkalarını eğlendirmek adına kendi değerini düşürmemelidir. Hele ki, yazma hazzının peşinden sürüklenip, gerçek olan şeylere uydurma hikâyeler eklemek daha da büyük hataydı, çünkü gerçeği masallarla süslemek aslında onu çarpıtmaktır.

Fakat beni daha da bağışlanamaz yapan şey, seçmiş olduğum davranış ilkesidir. Bu ilke beni gerçekler

konusunda diğer insanları zorladığından çok daha fazla zorluyor. Üstelik çıkarlarımı ve eğilimlerimi ona feda ettiğim yetmezmiş gibi, bir de zaaflarımı ve çekingen tabiatımı da ona adamam gerekiyor. Her zaman, her durumda, doğru olmak için, cesaret ve güç sahibi olmak gerekiyor. Kendini gerçeğe tamamen adamış bir ağız ve kalemden, ne kurmaca ne de masal adına herhangi bir şey çıkmaması gerekiyor. Bu onurlu ilkeyi benimsediğimde, kendime söylemem gereken buydu. Hatta bunu kendime, bu ilkeyi taşımaya cesaret edene dek durmadan tekrarlamalıydım. Bana yalan söyleten şey asla aldatma eğilimim değildi, buna sebep olan zayıflığımdı fakat tabi bu çok kötü bir bahane. Zayıf bir ruhla, en fazla kendini bütün kötülüklerden korur insan ancak büyük erdemleri açığa vurma cesareti göstermek küstahlık ve pervasızlıktır.

İşte bu düşünceleri, Rahip Rosier aşılamamış olsaydı asla aklıma gelmeyecek şeylerdi. Şüphesiz bunları kullanmak için artık çok geç ama en azından hatamı düzeltmek ve irademi geri kazanmak için zaman var; zira bundan böyle her şey bana bağlı. Bu ve benzeri her türlü durumda, Solon'un şu özdeyişi her yaşta akılda tutulabilir: "Sana öğretmenlik eden düşmanların olsa bile bilge, dürüst ve alçakgönüllü bir insan olmak için hiçbir zaman geç değildir."

BEŞİNCİ GEZİNTİ

Yaşadığım yerlerden hiçbiri (ki içlerinde çok güzel olanları da vardı), Biene Gölü'nün ortasındaki Saint-Pierre adası kadar mutlu etmedi beni. Onun bıraktığı kadar tatlı bir hüzün bırakmadı. Bu küçük ada Neuchâtel'de La Motte adası olarak adlandırılan ve İsviçre'de bile çok az tanınan bir adadır. Bildiğim kadarıyla, şimdiye kadar oradan bahseden bir yolcu çıkmamıştır. Bununla birlikte, çok hoş bir yerdir ve belirli sınırlar içinde yaşamaktan hoşlanan bir adam için adeta özel olarak kurulmuştur. Belki de yazgısı yüzünden böyle bir yaşama mahkûm edilmiş tek insanım; ancak her ne kadar şimdiye dek başka hiç kimsede rastlamamış olsam da, böyle bir doğa aşkının yalnızca bende olduğuna inanmıyorum.

Bienne Gölü'nün kıyıları Cenevre Gölü'nün kıyılarından daha yabani ve daha romantiktir çünkü oradaki kayalar ve ağaçlıklar, suyu daha yakından çevrelerler; buna rağmen kasvetli değildir. Orada sürülmüş tarlalar, bağlar, yerleşim yerleri ve evler sayıca azken, doğal yeşillikler, çayırlar, sığınılacak gölgeli korular fazladır. Doğada tezatlıklara daha sık rastlanır ve yer şekilleri daha bitişiktir. Bu mutlu kıyılarda arabaların

geçmesine uygun yollar olmadığı için, yolcular tarafından pek az uğranan bir yerdir. Ancak doğanın büyülü güzellikleriyle sarhoş olmayı ve kartal çığlıkları, kesik kesik kuş cıvıltıları ve dağlardan dökülen çağlayanların sesinden başka hiçbir şeyin bozmadığı bir sükûnette kendi iç dünyasına dalmayı seven yalnızlar için ilgi çekici bir yerdir. Hemen hemen yuvarlak olan bu güzel su havzası iki küçük adacığı da içine alır. Çevresi aşağı yukarı yarım fersah kadar olan birincisi, insanların yaşadığı ve toprağın işlendiği bir yerken çok daha küçük olan ikincisiyse ıssız, toprağın sürülmediği, dalga ve fırtınaların büyük adada bıraktığı hasarları onarmak için içinden sürekli toprak alınması nedeniyle bir gün yok olup gidecek olan bir adacıktır. İşte, her zamanki gibi burada da zayıf olanın varlığı, güçlü olanın yararına kullanılmaktadır.

Adada yalnızca içinde ailesi ve hizmetçileriyle birlikte yaşayan bir kâhyanın evi bulunmaktadır. Büyük, rahat ve güzel olan bu ev de tıpkı ada gibi Berne Hastanesi'ne aittir. İçinde çok sayıda kümes, büyük bir kuş kafesi ve balık havuzu bulunmaktadır. Küçüklüğüne rağmen, adanın toprağı ve görünümü öyle değişkendir ki, her türlü manzarayı önünüze serdiği gibi, toprağı da her türlü ürünün ekimine dayanıklıdır. Orada, tarlalar, bağlar, meyve bahçeleri, gölgeli korular, türlü türlü ağaççıklarla çevrili su kıyısında, tazeliğini koruyan otlaklar bulunur. Adanın kıyısında, boylu boyunca iki sıra ağacın dikili olduğu yüksek bir taraça ve bu taraçanın ortasında da komşu kıyılarda oturanların bağbozumu süresince pazar günleri buluşup dans etmeye gelebilecekleri şekilde inşa edilmiş hoş bir salon vardı.

Motier'de taşa tutulduktan sonra bu adaya sığınmıştım.[1] Burada yaşamak o kadar güzeldi ve mizacıma o kadar uygundu ki, hayatımın sonuna kadar burada yaşamak istiyordum. Düşmanlarımın, beni İngiltere'ye sürme tasarılarıyla çelişen bu planımı hayata geçirmeme müsaade etmemelerinden başka da hiçbir endişem yoktu. Beni endişelendiren önsezilerin içinde, bu sığınağın benim için daimi bir hapishaneye dönüşmesini, ömür boyu buraya kapatılmayı ve beni buradan kurtaracak her türlü güç ve umudun ortadan kaldırılıp, anakarayla olan her türlü iletişimimin yasaklanmasını, böylece dünyada olup bitenden habersiz, hem düşmanlarımın varlığını hem de kendiminkini unutmak istiyordum.

Bu adada kalmama, iki ay gibi azıcık bir süre müsaade ettiler ama ben orada eşimle birlikte, bir an bile sıkılmadan, toplumdan uzakta, gerçekten çok iyi insanlar olan kâhya, onun karısı ve hizmetkarlarından başka kimsem olmaksızın –ki zaten ihtiyacım olan şey de bundan ibaretti– değil iki ay, iki yıl, iki asır, hatta sonsuza dek yaşayabilirdim. Bu iki ayı hayatımın en mutlu dönemi addediyorum ve bu, ruhumda bir an bile başka bir durumda olma arzusu doğmasına izin vermeden, var olduğum sürece bana yetecek kadar büyük bir mutluluktur.

Peki, neydi bu mutluluk. Neye dayanıyordu? Çağımın insanlarına, oradaki yaşamımı tasvir ederek, cevabı tahmin etme hakkı tanıyacağım. Her şeyiyle tadına

1. Bir zamanlar Neuchâtel yakınlarında bulunan Motier köyünde yaşamakta olan Rousseau'nun, buradaki yaşamı, Motmollin papazının kışkırtması sonucu ayaklanan bir grup insanın, Rousseau'nun evini taşlamasıyla son bulmuştur. (ç.n.)

varmak istediğim değerli "far niente"[1] bu zevklerin ilki ve önde geleniydi. Aslına bakarsanız, orada yaşadığım süre zarfında yaptığım şeyler, kendini aylaklığa adamış bir adamın ihtiyaç duyduğu zevk dolu uğraşlardan başka bir şey değildi.

Kendi kendimi hapsettiğim, yardım almadan kaçmamın mümkün olmadığı, çevremdeki insanların işbirliği olmadan dış dünyayla iletişim kuramayacağım bu yalıtılmış hayatta, insanların beni kendimle baş başa bırakmaktan başka bir şey istemeyeceklerini umuyordum. Bu umut, o güne kadar yaşadığım huzurdan daha da fazlasına sahip olarak ömrümü tamamlayabileceğime dair bir beklenti edinmeme neden oluyordu. Yerleşmek için daha dünya kadar vaktim var diye düşünerek hiçbir hazırlığa girişmiyordum. Ansızın, yapayalnız bir halde taşınmıştım. Sonradan sırasıyla kâhyamı, kitaplarımı ve ufak tefek alet edevatımı getirtmiştim. Büyük bir zevkle, hiçbirinin paketini açmadığım kasa ve sandıklarımı, geldikleri gibi bırakarak, ömrümün sonuna dek yaşamayı düşündüğüm bu yerde, ertesi gün ayrılmayı düşündüğüm bir handa yaşarmışçasına zaman geçiriyordum. Her şey öylesine iyi duruyordu ki, tüm bu eşyaları daha iyi bir düzene sokmaya çalışmak sanki bir şeyleri bozacaktı. En derin zevklerimden biri, iyice paketlenmiş kitaplarımı o haliyle bırakmak ve bir yazı takımına sahip olmamaktı. Uğursuz mektuplara cevap vermek için kalemi elime almak mecburiyetinde kaldığımda, söylene söylene kâhyanın yazı takımını ödünç alıyor ve onu tekrar ödünç almak zorunda kalmamayı boş yere ümit ederek, hemen

1. İtalyanca aslı "dolce far niente" olan ve "hiçbir şey yapmamak ne tatlı şey" anlamına gelen bir söz. (ç.n.)

geri veriyordum. Odamı, insanın içini karartan bütün o kâğıt ve kitaplarla doldurmak yerine, çiçekler ve otlarla dolduruyordum; zira doktor d'Ivernois'nın bana aşıladığı ve kısa zamanda bir tutku haline gelecek olan bitkibilim merakım yeni yeni boy göstermeye başlamıştı. Artık fazla çalışmak istemediğinden, bana sevebileceğim ve bir tembelin uğraşmaktan hoşlanacağı zahmetsiz, eğlenceli işler gerekiyordu. Bir Flora petrinsularis oluşturmaya ve adada bulunan tüm bitkileri, tek bir tanesini bile atlamadan, ömrümün kalanını dolduracak kadar detaylı bir şekilde tarif etmeye başladım. Bir Alman'ın limon kabuğu hakkında bir kitap yazdığı söylenir, bense çayırdaki her bir ot, ağaç yosunu ve kayaları bir halı gibi örten likenler üzerine tek tek kitap yazabilirdim. Sonunda bütün ayrıntılarını vermediğim tek bir ot tanesi ya da bitki tohumu kalmasın istemiyordum. Bu güzel tasarı neticesinde, elimde büyüteç, kolumun altında *Systema Naturae*[1], her sabah birlikte yapılan kahvaltı sonrası adanın her mevsim art arda ayrı bir yerine gitmek üzere karelere böldüğüm başka bir kısmını ziyarete gidiyordum. Bitkilerin yapısı, organizmaları ve benim için tümüyle yeni olan üreme mekanizmalarının işleyişi konusunda yaptığım her yeni keşiften aldığım haz ve duyduğum hayranlıktan daha olağanüstü bir şey olamazdı. Yaygın türlerde eskiden en ufak bir fikrimin olmadığı özelliklerin farkına varmaktan haz alıyor ve bu özelliklere daha nadir bulunan türlerde de rastlamayı bekliyordum. Ballıbaba bitkisinin iki uzun erkek organının çatallanması, ısırgan otu ve yapışkan otununkilerin yay gibi yapısı, kınaçiçeğinin meyvesiyle, şimşir ağacının kapsülünün

1. İsveçli doğabilimci Linnaeus'un meşhur kitabı. (ç.n.)

patlaması gibi ilk kez gözlemlediğim, bitkilerin bin bir küçük oyunla meyveye durması içimi neşeyle, sevinçle dolduruyor ve tıpkı La Fontaine'in herkese, "Habakuk"u[1] okudunuz mu diye sorduğu gibi ben de ballıbabanın boynuzlarını gördünüz mü diye soruyordum. İki üç saat sonunda yağmur yağması durumunda, öğle yemeğinden sonra evde oyalanabileceğim kadar çok miktarda hasatla geri dönüyordum. Sabahın geri kalan bölümünde, kâhya, karısı ve Thérèse ile birlikte, onların mahsullerini görmek için işçilerini ziyarete gidiyor ve çoğu zaman onlarla birlikte ben de işe el atıyordum. Hatta öyle ki, ziyaretime gelen Bern'liler beni sık sık ağaçların tepesine tünemiş, belime bağladığım bir torbaya doldurduğum meyveleri iple aşağıya sarkıtırken buluyorlardı. Sabahları yaptığım bu idmanın getirisi keyif öğlen yemeği molalarımı çok hoş bir hale sokuyordu; ancak bu araların çok uzadığı ve havanın güzelliğinin beni çağırdığı zamanlarda o kadar bekleyemiyor ve daha herkes masadayken yalnız başıma bir sandala atlayıp kaçıyordum. Su sakinse, gölün ortasına kadar kürek çekiyor ve orada sandalın içine boylu boyunca uzanarak gözlerimi gökyüzüne çevirip, kendimi suyun akışına bırakıyordum. Bazen saatlerce belli bir konusu olmayan, fakat dünyevi zevklere yüz kat tercih edeceğim, binlerce karışık ama tatlı hayale dalıp gidiyordum. Çoğu zaman, güneşin alçalması bana dönüş vaktinin geldiğini haber verdiğinde, adadan öylesine uzaklaşmış oluyordum ki; gece inmeden eve dönebilmek için tüm gücümle çabalamak zorunda kalıyordum. Bazen de, göle açılmaktansa, adanın beni yüzmeye davet eden tertemiz sularında, serin gölgeliklerin altından kıyıyı

1. Eski Ahit'te adı geçen ikinci derecedeki peygamberlerin sekizincisi. (ç.n.)

takip ederek kürek çekiyordum. En sık çıktığım deniz yolculuğu büyük adadan küçük adaya olandı. Oraya gidip karaya çıkıyor ve öğleden sonramın tamamını kâh keçi söğütleri, kara akçaağaçlar, pireotları arasında dolanarak, kâh çimenlerin, yaban kekiklerinin, çiçeklerin, evliyaotlarının ve hatta eskiden ekilmiş olduğu belli yoncalarla kaplı, küçük kumlu bir tümseğin üzerinde oturarak geçiriyordum. Burası, tavşanların hiçbir şeyden korkmadan ve yine hiçbir şeye zarar vermeden huzur içinde yaşayıp üreyebilmeleri için elverişli bir yerdi. Bu fikrimden kâhyaya bahsettim ve o da bunun üzerine Neuchâtel'den erkek ve dişi tavşanlar getirtti. Kâhyanın karısı, kız kardeşlerinden biri, Thérèse ve ben, büyük bir tantanayla, tavşanları ben adadan ayrılmadan önce çoktan üremeye başladıkları ve kışın sertliğine dayanabildilerse de hiç kuşkusuz üremeye devam etmiş oldukları, küçük adacığa götürüp bıraktık. Bu küçük koloninin kuruluşu adeta bir bayram havası yarattı. Kılavuz Argonot[1] bile, dostlarımı ve tavşanları muzaffer bir edayla büyük adadan küçüğüne taşırken benim kadar gurur duymamıştır kendisiyle. Ben de sudan son derece korkan ve suyun içinde kendini hep kötü hisseden kâhyanın karısının bana duyduğu güvenle sandala bindim. Yol boyunca hiç korkmamış olması da beni ayrıca gururlandırmıştı.

Göl sandalla gezilemeyecek derecede dalgalı olduğu zamanlarda, öğleden sonramı sağda solda dolaşıp ot toplayarak ya da bazen rahatça hayal kurabileceğim ıssız ve güzel sığınaklarda, bazen de taraça ve tümseklerin

1. (Mit). Argonot, Altın pöstekiyi elde etmek için Argo gemisinde Yason'un idaresi altında seyahat eden kahramanlardan biri. (ç.n.)

üzerinde oturarak, bir yandan yakınlarda bulunan dağların, diğer yandan uzaklardaki mavimtırak dağlara kadar uzanan geniş ve zengin ovaların çevrelediği büyüleyici güzellikteki göl manzarasına ve kıyılara bakınarak geçiriyordum.

Akşam olmaya başlayınca, adanın tepelerinden inerek göl kıyısına gidiyor ve kumsalda bulduğum kuytu bir yerde oturuyordum. Dalgaların gürültüsü ve suyun çalkantısı tüm duyularıma egemen olup, ruhumdaki diğer çalkantıları kovarak, tatlı düşlere dalmamı sağlarken, farkına bile varmadan gece bastırıveriyordu. Sudaki med-cezirlerin, suyun yükseldiği zamanlar dışında aralıksız devam eden ve gözlerime çarpıp, kulaklarımı dolduran hışırtısı, düşlerimin sakinleştirdiği çırpınışların yerini alarak, düşünme zahmetine girmeden, varlığımdan zevk almam için yeterli oluyordu. Zaman zaman, suyun yüzeyindeki hareketli görüntünün verdiği ilhamla, dünyadaki her şeyin değişkenliğine dair, bazı anlık ve zayıf düşünceler canlanıyordu kafamda. Fakat çok geçmeden bu düşünceler, ruhumun aktif desteği olmadan, dalgaların beni sakinleştiren ve kendine bağlayan tekdüze hareketliliği içinde kaybolup gidiyordu. Öyle ki kararlaştırılan gitme saati gelip çattığında, oradan ayrılmakta zorlanıyordum.

Akşam yemeğinden sonra, gece hava güzel olduğunda, gölün temiz ve ferah havasını solumak için, taraçada dolaşmaya çıkıyorduk. Küçük kulübede dinleniyor, gülüşüp, konuşuyor ve şimdiki kıvrak modern şarkılardan çok daha güzel olan eski şarkılar söyleyerek ve en sonunda geçirdiğimiz günden hoşnut, yaşayacağımız ertesi günün de böyle geçmesinden başka bir şey

dilemeksizin, yatmaya gidiyorduk.

Beklenmedik ve can sıkan ziyaretleri saymazsak bu adada kaldığım süre zarfında, vaktimi bu şekilde geçirdim. On beş yıl sonra bile orada geçirdiğim güzel günlerimi her hatırladığımda büyük bir özlem duyduğum ve kalbimde böylesine derin, tatlı ve uzun süreli bir hüzne sebep olacak kadar orayı çekici kılan şeyin ne olduğunu söylesinler bana. Uzun bir ömrün getirdiği değişimler esnasında farkına vardım ki hafızama en çok kazınan ve beni en çok etkileyen anılar, zevk ve sefa içinde geçirdiğim dönemlere ait değiller. Bu kısa süreli çılgınlık ve ihtiras dönemleri, her ne kadar güçlü olsalar da, tam da sahip oldukları bu güç sebebiyle hayat çizgimin nadiren uğradığı noktalardadır. Bu anlar, süreklilik yaratamayacak denli kısadırlar ve nadiren yaşanırlar. Kalbimin özlemiyle tutuştuğu mutluluk ise geldiği gibi giden anlardan oluşmamıştır. Sade ama sürekli bir durumdur. Kendi içinde hiçbir canlılığı yoktur fakat sürekliliği sayesinde zamanla daha da çekici hale gelerek, en büyük mutluluklardan biri olmuştur.

Yeryüzündeki her şey sürekli bir akış halindedir. Hiçbir şey kesin ve kalıcı bir forma girmez ve dış etmenlere bağlı olan duygularımız da ister istemez onlar gibi geçici ve değişken olurlar. Her zaman önümüzde ya da ardımızda duran duygularımız, bize ya artık var olmayan geçmişi hatırlatır ya da hiç gerçekleşmeyecek bir geleceği. Bunlarda kalbin bağlanabileceği dayanıklı hiçbir şey yoktur. Bu nedenledir ki, yeryüzünde yalnızca geçici zevklerle oyalanabiliriz. Daimi bir mutluluğun varlığına inanmıyorum. En büyük mutlulukları yaşarken bile, kalbimizin bize "bu anın bir ömür sürmesini

isterdim" diyebildiği anlar çok nadirdir. Geçmişte kalanı özlememize ve henüz olmamış bir şeyi arzu etmemize neden olup kalbimizi endişe içinde ve bomboş bırakan durumlara nasıl olur da mutluluk diyebiliriz?

Ama zamanın hiçbir şey ifade etmediği, şimdiki zamanın geçmişe dair hiçbir iz bırakmadan, eksiklik ya da korku gibi var olduğumuzu hissettiren duygulardan başka hiçbir duygunun izini taşımadan akıp gittiği, ruhumuzun sadece bu duyguyla dolarak geçmişi anımsamaya veya geleceğe uzanmaya ihtiyaç duymaksızın rahatça yaslanabileceği ve bütün varlığını yoğunlaştırabileceği yeterince sağlam bir temel ve onun bu temeli bulabildiği bir durum varsa, bu devam ettiği sürece insan kendini mutlu sayabilir. Söz konusu mutluluk, yaşamın zevklerinde olduğu gibi eksik, zavallı ve göreceli bir mutluluk değil; insan ruhunda doldurulması gereken bir boşluk olduğu duygusu uyandırmayan; nitelikli, mükemmel ve tam bir mutluluktur. Gerek Saint-Pierre adasında suyun akışına bıraktığım sandalın içinde uzanmış yatarken, gerekse taşkın bir nehrin kıyısında ya da mırıldanarak akan bir derenin kenarında, çakıllı kumların üzerinde yalnız başıma otururken daldığım düşlerde, içinde bulunduğum ruh hali işte böyleydi.

Böyle bir durumdan neden zevk alınır? Yalnızca ve yalnızca kendi varlığından zevk alır insan, kendi varlığı dışında bir şeyden değil. Bu durum devam ettiği sürece insan, tıpkı Tanrı gibi kendi kendine yeter. Diğer duygulardan bağımsız olan var olma duygusu, memnuniyet ve huzur verici değerli bir duygudur. Bu duygu, sürekli hayatımızı alt üst edip, ondan

alabileceğimiz zevklerin önünü kesen şehvetli, fani duygulardan sıyrılmasını bilenler için, hayatı değerli ve tatlı kılmaya yeter. Ancak insanların çoğu, devamlı olarak tutkularının esiri olduklarından, bu duyguyu çok az tanırlar ve onu çok kısa bir süreliğine eksik bir şekilde tatmış olduklarından dolayı da, gerçek büyüsünü hissetmelerine yetmeyecek, karanlık ve karmaşık bir mutluluk kavramına sahiptirler. İçinde bulunduğumuz şartlarda, tatlı bir kendinden geçme duygusuna duyulan açlık yüzünden, gereksinimleri sürekli değişen etkin hayattan tiksinmek de iyi değildir. Ama toplumun dışına itilmiş ve bu dünyada artık kimseye hayrı dokunmayan bedbaht biri, bu durumdan kendisini teselli edecek ve hiç kimsenin, kaderin bile elinden alamayacağı geçici mutluluklar çıkarabilir.

Bu teselli duygusunun herkes tarafından her durumda hissedilemediği bir gerçektir. Kalbin huzur içinde olması ve hiçbir tutkunun bu dinginliği bozmaması gerekir. Bunu hisseden kişi, buna hazır olmalı ve çevre koşulları da onunla işbirliği yapmalıdır. Ne tamamen durgun ne de çok fazla heyecanlı olmak gerekir. Gereken tek şey içinde sarsıntı ve kesinti olmayan tekdüze, ölçülü bir harekettir. Hareketin olmadığı bir hayat aşırı bir uyuşukluk demektir. Şayet hareket dengesiz ve aşırı şiddetli olursa da, bu bizi uyandırır ve etrafımızdaki nesneleri bize hatırlatarak düşlerimizin büyüsünü bozar; bizi kendi iç dünyamızdan koparark bir anda kaderin ve insanların boyunduruğu altına sokup, mutsuzluk duygumuzu geri getirir. Mutlak bir sessizlik insanı kedere sürükler. Bu keder, ölümü simgeler. Bundan çıkmak için, neşeli bir hayal gücünün yardımına ihtiyaç vardır. Bu

yardım, Tanrı'nın bir nimet olarak böyle bir hayal gücünü verdiği insanlara, kendiliğinden gelir. Dışarıdan gelmeyen hareket, içimizde oluşur. Doğrudur o vakit daha az dinlenilir. Fakat, deyim yerindeyse yalnızca yüzeyine dokunup geçen, ruhu sarsmayan hafif ve tatlı düşünceler bu dinlenme sürecini daha hoş ve tatlı kılar. Bu düşüncelerin kendimizi hatırlatıp, dertlerimizi unutturacak kadar olması yeterlidir. İnsan rahat olduğu her yerde böyle hayaller kurmanın zevkini çıkarabilir. Ben, Bastille'de veya gözüme hiçbir eşyanın çarpmadığı bir zindanda bile bu tür hayaller kurabileceğimi çok düşünmüşümdür.

Ama itiraf etmek gerekirse, neşeli imgelerden başka hiçbir şeyin görülmediği, hiçbir şeyin iç karartıcı anılarımı hatırlatmadığı, beni oyalamaya yetecek kadar ilginç olmasa da uysal ve nazik, az sayıda insanın yaşadığı, bütün gün en ufak bir engelle karşılaşmaksızın, hiç titizlenmeden canımın istediğini yapabileceğim, dünyanın geri kalanından doğal bir sınırla ayrılmış ıssız ve verimli bir adada, bu, çok daha iyi ve hoş bir biçimde yapılabiliyordu. Bu, en çirkin nesneler arasında bile tatlı düşlerle beslenmesini bilen, duyularıyla kavradığı tüm nesneler yoluyla düşlerini zenginleştirebilen bir hayalperest için, hiç kuşkusuz iyi bir fırsattı. Uzun ve tatlı bir düşten çıkıp da kendimi yeşillikler, çiçekler ve kuşlarla çevrilmiş bir halde bulduğumda, gözlerimi berrak, billur gibi bir suyu çevreleyen romanlardakine benzer kıyılarda gezdirip, tüm bu hoş nesneleri kafamda kurduklarımla birleştiriyordum. Sonunda yavaş yavaş kendime gelip, beni kuşatan doğaya geri döndüğümde, bu güzel mekânda bulunan her şey, düşünceler içinde yüzdüğüm

yalnız hayatımın güzelleşmesine öylesine katkıda bulunuyordu ki; kurguyla gerçekliğin ayrım noktasını belirleyemiyordum. Yeniden doğup gelsem, hiçbir yere gitmeden, yıllar yılı büyük bir hazla başıma yıktıkları her türlü felaketi hatırlatan kıta sakinlerinden birini bile görmeden, ömrümün sonuna kadar bu sevgili adada yaşardım. Çok geçmeden onları sonsuza dek unuturdum. Şüphesiz onlar beni aynı şekilde unutmazlardı ama oraya gelip rahatımı bozamadıkları sürece bunun benim için ne önemi olabilirdi ki? Toplum yaşamındaki kargaşanın yol açtığı dünyevi tutkulardan kurtulan ruhum, atmosfere yükselerek, yakın zamanda aralarına katılmayı umduğu ilahi varlıklarla temasa geçerdi. Biliyorum ki insanlar kalmama izin vermedikleri bu sığınağa, dönmeme de izin vermeyeceklerdir. Ama en azından, her gün hayal gücümün kanatları üzerinde, birkaç saatliğine oraya gidip, hâlâ orada yaşıyormuşum gibi zevk almama engel olamayacaklar. Orada yapacağım en tatlı şey keyfimce hayal kurmak olacaktır. Orada olduğumu hayal ederek, şimdi de aynı şeyi yapmıyor muyum? Hatta daha fazlasını yaparak soyut ve tekdüze hayallere, onları daha ilgi çekici kılacak imgeler ilave ediyorum. Kendimden geçtiğim vecit anlarımda çoğunlukla duyularımın arkasına saklanan imgeler, düşlerim derinleştikçe daha canlı hale geldiler. Çoğu zaman gerçekten orada olduğum zamanlardan daha sık onların arasındayım ve aslında bundan çok daha fazla zevk alıyorum. Ama ne yazık ki, hayal gücüm ateşini kaybettikçe, orada kalmak hem daha zor hale geliyor, hem de daha kısa sürüyor. Maalesef ki ruh bedeni terk etmeye, hayal gücünün en silik olduğu anda başlamakta.

ALTINCI GEZİNTİ

Ayrıntılı baktığımızda, nedenini kalbimizde bulamayacağımız, hiçbir istem dışı hareketimiz yoktur. Dün Gentilly yakınlarında Bièvre ırmağı boyunca ot toplamak için yeni bulvardan geçerek, Enfer Kapısı'na[1] yaklaşınca sağa döndüm, tarlalar arasından geçip, bu küçük ırmağın iki yanında uzanan tepelere ulaşmak için Fontainebleau yolunu takip ettim. Bu yürüyüşün kendi başına pek bir önemi yoktu fakat defalarca istemsiz bir şekilde, ezbere aynı yerde dönüp durduğumu fark edince, bunun sebebini aradım ve cevabı bulduğumda gülmekten kendimi alamadım.

Yazın gün boyunca meyve, ıhlamur ve küçük ekmekler satan bir kadın Bulvar'ın bir kenarında, Enfer Kapısı'nın çıkışına tezgâh kurar. Bu kadının sevimli ancak topal, koltuk değnekleriyle aksayarak yürüyen ve oldukça kibar bir şekilde oradan geçenlerden sadaka isteyen küçük bir oğlu vardır. Bu küçük adamla bir çeşit arkadaşlık kurmuştuk. Oradan her geçişimde, hiç eksik

1. Yeni bulvar, Bièvre ırmağının sol kıyısında yer alan, Les Invalides adlı askeri yapıdan başlayıp Observatory (Rasathane)'e kadar uzanan caddedir. Enfer Kapısı, bugün Place D'Enfer Rochereau olarak bilinen ve adını komutan Pierre Philippe Denfert-Rochereau'dan alan, ortasında büyük bir aslan heykelinin bulunduğu, Paris'teki meydanın adıdır. (ç.n.)

etmez, yanıma gelir küçük iltifatlarda bulunarak sadakasını alırdı. İlk zamanlarda onu görmekten mutlu oluyordum ve sadakasını canı gönülden veriyor hatta onu, şirin bulduğum küçük gevezeliklerine devam etmesi için yüreklendirerek dinliyordum. Bir süre daha bunu aynı zevkle yapmaya devam ettim. Zamanla bir alışkanlık haline dönüşen bu zevk, nasıl oldu bilmiyorum ama bir zaman sonra can sıkıcı bir göreve dönüştü. Özellikle de beni tanıdığını belli etmek için bana her seferinde hiç eksik etmeden Mösyö Rousseau diye hitap etmesinden ve düşündüğünün aksine beni, bunu ona yapmayı öğretenlerden daha fazla tanımadığını gösteren bu bıktırıcı giriş cümlelerinden sıkılmıştım. O günden sonra oradan daha gönülsüz geçmeye başladım ve sonunda da oraya her yaklaştığımda istemsiz bir şekilde yolumu değiştirmeyi bir alışkanlık haline getirdim.

İşte bütün bu düşünerek bulduğum şeyler açıkçası o zamana dek aklıma bile gelmemişti. Bu gözlem, eylemlerimin büyük bir kısmının, uzun zamandır bildiğimi sandığım gerçek ve temel sebeplerini sandığım kadar iyi bilmediğimi kanıtlayan birçok başka gözlemimi bana sırasıyla hatırlattı. İyilik yapmanın, insan kalbinin tadabileceği en gerçek mutluluk olduğunu biliyor ve hissediyordum ama benim gibi yıllardır bu mutluluktan mahrum bırakılmış ve acınası bir yazgısı olan bir kişinin, iyi seçilmiş ve gerçekten yararlı olabilecek tek bir eylemde bile bulunması ümit edilemez. Etrafımdaki her şeyin sahte ve aldatıcı görünmesi, kaderimi çizenlerin en özen gösterdiği şey olduğundan, herhangi erdemli bir davranış, beni düşürmek istedikleri tuzağa çekmek amacıyla konmuş bir yemden başka bir şey değildir.

Şunu biliyorum ki; bundan böyle elimden gelebilecek tek iyilik, istemeden ve bilmeden kötülük yapma korkusuyla, kendimi herhangi bir şey yapmaktan alıkoymaktır.

Fakat kalbimin sesini dinleyip, başka bir kalbi mutlu ettiğim zamanlar da oldu ve bu zevki her tadışımda, onu diğerlerinden çok daha hoş bulduğumu ifade etmek de boynumun borcudur. Bu eğilimim güçlü, gerçek ve saftı. Ruhumun derinliklerindeki hiçbir şey onu yalancı çıkarmadı. Ne var ki, peşleri sıra sürüklediklerı görevler zinciri yüzünden, yaptığım iyiliklere bir yük gözüyle bakmaya başladım. Böylelikle aldığım haz ortadan kayboldu ve başlangıçta hoşuma giden özeni devam ettirmek neredeyse dayanılmaz bir işkence halini aldı. Kısa süren refah dönemimde, benden yardım isteyen birçok insan oldu ve onlara verebileceğim hizmetlerin birini bile esirgemedim. Ancak canı gönülden yaptığım bu ilk iyilikler beni önceden tahmin edemediğim ve artık yakamı kurtaramayacağım bir yükümlülükler zincirinin altına soktu. İlk hizmetlerim, bu hizmetlerden yararlananların gözünde, devamı gelmesi gereken iyiliklerimin başlangıcından başka bir şey değildi. Herhangi bir bahtsızın bana kancayı takması için benden bir iyilik görmesi yeterliydi. Kendi isteğimle yaptığım bu iyilik sayesinde, kişi daha sonra ihtiyaç duyacağı her şey için sınırsız bir hak kazanıyor ve o ihtiyaçları karşılayamayacak durumda olmam bile bir mazeret sayılmıyordu. İşte bu yüzden en tatlı zevkler bile sonradan masraflı yükümlülükler halini aldılar.

Mamafih, bu zincirler bana, kimsenin beni tanımadığı, karanlıklar içinde yaşadığım zamanlarda ağır gelmediler.

Ne zaman ki yazdıklarımdan dolayı kişiliğim bir kez ortaya çıktı –ki bu hiç şüphesiz mutsuzluklarımla bedelini fazlasıyla ödediğim bir hataydı– işte o zaman tüm derdi olanların ya da olduğunu söyleyenlerin, kendilerine kandıracak bir enayi arayan maceraperestlerin, bana saygı gösteriyormuş gibi yaparak beni şu veya bu şekilde avuçlarının içine almaya çalışan insanların, genel başvuru bürosu haline geldim. Bunun üzerine anladım ki iyilik de dahil olmak üzere tüm doğal yatkınlıklarımızın, tedbirsizce ve ayırmaksızın toplum hizmetine sunulması, başta ne kadar yararlıysa sonrasında aynı ölçüde zararlı olabiliyor. Yaşanan bunca acı tecrübe, başlangıçtaki yatkınlıklarımı değiştirdi ya da daha doğrusu onları gerçek sınırları içine çekti ve başkalarının kötülük yapmasını kolaylaştırmaktan başka işe yaramadıklarında, iyilik yapmaya olan eğilimime körü körüne bağlanmamayı bana öğretti.

Fakat bu tecrübelerden zerre kadar pişmanlık duymuyorum çünkü onlar bana üzerlerinde düşünerek kendimi tanımam ve eskiden haklarında yanlış kanıya kapıldığım binlerce davranışımın gerçek gerekçelerini bulmam konusunda ışık tuttular. Bir iyiliği zevkle yapabilmem için zorlanmadan, özgürce hareket etmem gerektiğini ve iyi bir iş yapmaktan aldığım hazzın ortadan kaybolması için o işin bir göreve dönüşmesinin yeterli olduğunu gördüm. O zamandan beri, bir şeyi yapma mecburiyetinin ağırlığı, en tatlı zevkleri bile yüke dönüştürüyor. Emile'de söylediğim gibi şayet Türklerin arasında yaşıyor olsaydım, tellallar kocalık görevimi yapma vaktimin geldiğini haber verdiklerinde, çok kötü bir koca olurdum.

İşte bu da, kendi erdemim hakkında uzun zaman önce edindiğim fikirlerimi fazlasıyla değiştiren bir durumdur zira yatkınlıklarımızın izinden giderek, hoşumuza giden iyilikleri yapmamızın erdemli olmakla hiçbir ilgisi yoktur. Erdem; görev duygumuz bize bir şeyi yapmamızı emrettiğinde, bu emri yerine getirmek için eğilimlerimizi bir yana bırakmaktır ki dünya üzerinde bunu en az yapabilen kişi de benim. Doğuştan duyarlı ve iyi, hatta zayıflık sayılabilecek derecede merhametli olduğum ve cömertlik karşısında ruhum coşkuyla dolduğu için, yalnızca kalbime hitap edilince zevkle, tutkuyla, yardımsever, insancıl ve iyiliksever biri olurum. İnsanların en güçlüsü olmuş olsaydım, onların en iyisi ve en merhametlisi de olurdum, içimdeki intikam ateşini söndürmek için kendimden intikam almam yeterli olurdu. Hatta kendi çıkarlarım karşısında bile zorlanmadan adil olabilir ama değer verdiğim insanların çıkarlarına karşı olmaya gönlüm razı gelmezdi. Vazifemle kalbim çeliştiğinde, zafer nadiren ilkinin olurdu ki bu da ben kendimi zorlamadıkça olmazdı yani aslında çoğu zaman güçlüydüm fakat eğilimlerimin aksine hareket etmek benim için daima imkânsız olmuştur. Komut ister insanlardan, ister vazifelerimden, isterse mecburiyetlerimden gelsin, kalbim susunca, iradem sağırlaşır ve içimden verilen emirlere itaat etmek gelmez. Tehdit unsuru oluşturan kötülüğü görür fakat engel olmak için harekete geçmek yerine, onun gelmesini beklerim. Bazen bir gayret işe koyulurum fakat bu gayret beni çok çabuk bezdirir ve bitkin düşürür, devam edemem. Yaptığım şey her ne olursa olsun, zevk almadan yaptığım bir şeyse, çok geçmeden yapılması imkânsız bir

hal alır. Zorunluluğun, arzularımla çakıştığı noktada, zorunluluk baskısı arzularımı yok etmek, onları isteksizliğe ve hatta tiksintiye dönüştürmek için yeterlidir. İstenmediğinde kendiliğimden yaptığım bir iyiliği, istendiğinde yapmak benim için bir ıstıraba dönüşür. Tamamen karşılıksız yaptığım bir iyilik şüphesiz ki yapmaktan çok hoşlandığım bir iştir. Fakat bu iyiliği gören kişi bunun devamını talep etme hakkını kendinde görüp, reddetmem durumunda da beni, benden nefret etmekle tehdit ederse, yani önceden yaptığım iyilikler yüzünden beni velinimeti olmaya zorlarsa, işte o zaman sıkıntı başlar ve işin zevki kaçar. Onlara boyun eğdiğimde artık yaptıklarımı iyi niyetten değil, utanç ve zayıflıktan yaparım ve istemeye istemeye yaptığım bu iyilikler için de kendimi kınarım.

İyilik yapanla iyilik gören arasında bir çeşit sözleşme vardır ve hatta bu, sözleşmelerin en kutsalıdır, biliyorum. Bu, iki tarafın birbiriyle kurduğu, diğer insanların kurduklarından çok daha samimi bir tür ortaklıktır. İyilik gören sessizce minnettar kalmayı kabul ederse, iyilik yapan da gösterdiği iyi niyeti muhafaza etmeyi ve her istendiğinde elinden geldiğince yaptığı iyilikleri yenilemeyi kabul eder. Bunlar kesin koşullar değilse de aralarındaki ilişkinin doğal bir sonucudur. Kendisinden ilk kez, hiçbir karşılık beklemeden iyilik yapması istenen kişi, bunu yapmayı reddederse, reddedilen kişinin bundan şikâyet etmeye hakkı yoktur ama benzer bir durumda eğer kişi bu iyiliği tekrar yapmayı reddediyorsa, kendi yüzünden karşı tarafın kafasında tasarladığı umuttan onu yoksun bırakmış ve yine onun yüzünden doğmuş olan bir beklentiyi de boşa çıkarıp, yalanlamış

olur. Bu seferki reddedişte, bilmem nedendir, diğerinden daha büyük bir adaletsizlik ve merhametsizlik hissedilir; ancak bu merhametsizlik ve adaletsizlikte, yüreğimizin çok hoşuna giden ve kolay kolay vazgeçemediği bağımsızlık duygusunun da etkisi yok değildir. Bir borç ödediğim zaman, görevimi yerine getirmiş olurum, bir bağış yaptığımdaysa bunu, bana zevk verdiği için yaparım. Oysaki görevini yerine getirmiş olma zevki, yalnızca erdemli olma alışkanlığının doğurduğu bir zevktir. Bize direkt olarak doğadan gelen zevkler o seviyeye erişemezler.

Bunca acı tecrübeden sonra, düşünmeden ilk aklıma geleni yaptığımda bunların sonuçlarını önceden kestirmeyi öğrendim ve çoğunlukla da devamında beni egemenliği altına alacak yükümlülüklerden korktuğum için, yapmak istediğim ve yapabileceğim iyiliklerden kendimi sakındım. Bu korkuyu her zaman hissetmedim; aksine, gençken yardım ettiklerime sevgiyle bağlanıyor ve çoğu zaman onların da bana çıkar duygusundan çok minnettarlıkla sevgi beslediklerini hissediyordum. Ancak felaketlerim başlar başlamaz, her şeyde olduğu gibi bunda da işin rengi değişti. O zamandan beri daha öncekine hiç benzemeyen yepyeni bir kuşağın içinde yaşadım ve başkalarına karşı hissettiğim şahsi duygularım, onlarda karşılaştığım duygu değişiklikleri yüzünden incindi. Art arda gelseler de birbirinden çok farklı olan bu kuşakların her ikisinde de yaşayan aynı insanlar, deyimi yerindeyse, kendilerini sırasıyla önce birine sonra diğerine kabul ettirdiler. Başlarda dürüst ve açık sözlü insanlarken, değişerek diğerleri gibi oldular. Yani değişen yalnızca kuşaklar değildi, insanlar da onlar gibi değişmişti.

Duygularımın yeşermesine sebep olan hissiyatın tam tersini bulduğum bu insanlara karşı, duygularımı nasıl koruyabilirdim ki? Onlardan asla nefret etmiyorum çünkü nefret etmeyi bilmiyorum ama kendimi asıl onların layık olduğu aşağılamaları duymaktan koruyamadığım gibi aynısını onlara göstermekten de alıkoyamıyorum.

Belki ben de farkında olmadan gereğinden fazla değişmişimdir. Benimki gibi bir duruma hangi canlı değişmeden dayanabilirdi ki? Yirmi yıllık deneyimim yoluyla, doğanın bana bahşetmiş olduğu kalbimdeki iyiliğe olan yatkınlığın, kaderim ve onu yönetenler tarafından, hem bana hem başkalarına zarar verecek bir kötülüğe dönüştürülmesi yüzünden, bana teklif edilen herhangi bir yardıma, altında kötülüklerin saklı olduğu bir tuzak gözüyle bakmaya başladım. Çabalarımın her ne sonuç verirse versin, en azından iyi niyetimin övülmeye değer olduğunu biliyorum. Evet, hiç kuşkusuz bu doğru ama artık hiçbir cazibesi kalmadı ve bu uyarıcı etki gider gitmez de ilgisizleştim ve kalbim de buz kesti. Gerçekten gerekli bir şey yapmak yerine budala şeyler yapmamdan dolayı öfkelenen özsaygıma aklımın onayı da eklenince normal şartlarda yardım etmek için can atacağım şeylere tiksintiyle karşı koyar oldum.

Bazı sıkıntılar vardır ki ruhu yüceltir ve güçlendirir ama bazıları da vardır ki onu alçaltır ve öldürür. İşte benim kurbanı olduğum, bu türden bir talihsizliktir. Ruhumda kötülüğün mayası olsaydı eğer, yaşadığım bu sıkıntılar beni fazlasıyla kışkırtarak bir delilik yapmaya sürüklerdi ama ruhum beni yalnızca eylemsizliğe sürükledi. Gerek kendime, gerekse başkalarına iyilik

olsun diye yapacağım eylemlerden kaçınıyorum ve bunu yapmaya mecbur oluşum, bu davranışımı masum kıldığı için de kendimi hiç kınamadan tamamen bırakıp, doğal eğilimlerime teslim olmaktan zevk alıyorum. İyilikten başka bir şey gelmeyeceğini gördüğüm durumlarda bile hiçbir eylemde bulunmayarak şüphesiz fazla ileri gidiyorum. Ama olayları olduğu gibi görmeme izin vermediklerini bildiğim için, görünüşe göre hüküm vermekten de kaçınıyorum ve beni harekete geçirecek olan yanılsamaların birer aldatmaca olduklarından emin olmam için de anlayış sınırlarım içerisinde yer almaları yeterli oluyor.

Talihim, beni sonradan karşılaşacağım tuzaklara düşmemi kolaylaştıracak ilk tuzağın, uzun zaman önce, ta çocukluğumda hazırlamıştı. İnsanların en safi ve kolay inananı olarak doğdum ve bu inancım beni kırk yıllık hayatım boyunca bir kez olsun yanıltmadı. Birden bambaşka insanların ve olayların olduğu bir düzenin içinde bulunca kendimi, tek birini bile fark etmediğim binlerce tuzağa düştüm ve yirmi yıllık tecrübe, kötülükler konusunda gözlerimi açmaya ancak yetti. Bana karşı gösterdikleri yapmacık davranışların yalandan ve sahtekârlıktan başka bir şey olmadığına ikna olunca bir kez, hemen diğer tarafa geçti; çünkü bir kez kendi doğasından uzaklaştı mı insan, onu artık hiçbir sınır durduramaz. O zamandan beri insanlardan iğreniyorum ve bu konuda onlarınkiyle yarışan iradem, onların güttüğü politik tavrın yapamadığını becerip beni onlardan uzak tutuyor.

İstediklerini yapsınlar, bu iğrenme durumunu asla nefret etme noktasına getiremeyecekler. Ben kendilerine

bağımlı kılacaklarını zannederken, kendilerinin bana bağımlı hale geldiğini görünce, onlara gerçekten acıyorum. Eğer ben mutsuzsam, onlar da aynı durumdadır ve ben ne zaman dönüp kendime baksam, onları acınacak bir halde buluyorum. Bu yargıma belki biraz da kibir karışıyor çünkü kendimi onlardan nefret edemeyecek kadar üstün görüyorum. Beni ancak onları hor göreceğim kadar alakadar edebilirler beni ama asla onlardan nefret etmemi sağlayacak kadar değil; kısacası kendimi hiç kimseden nefret edemeyecek kadar çok seviyorum. Nefret etmek varlığımı kısıtlamak, daraltmak olurdu, bunu yapmaktansa onu bütün evrene yaymayı yeğlerim.

Onlardan kaçmayı, nefret etmeye tercih ediyorum. Hal ve tavırları duygularımı incitiyor, üzerime çevrili binlerce zalim bakışın izleri, kalbimi kırıyor; ancak hissettiğim bu kırgınlık, ona sebep olan şey gözden kaybolur kaybolmaz son buluyor. Varlıklarını istemediğim halde onlarla uğraşıyorum fakat yokluklarında onları asla hatırlamıyorum. Artık onları görmez olduğumda, benim için sanki hiç var olmamış gibi oluyorlar.

Ucu bana dokunan konular dışında onlarla ilgilenmiyorum çünkü aralarındaki ilişki beni, ancak sahnede sergilenen bir tiyatro oyununun kahramanları kadar ilgilendirip heyecanlandırabilir. Adalete karşı kayıtsız kalabilmem için ahlaki varlığımın yok olması gerekirdi. Halbuki adaletsizlik ve kötülük karşısında seyirci kalmak hâlâ kanı beynime sıçratıyor ve şarlatanlık ya da gösteriş olsun diye yapılmamış erdemli davranışlar da daima içimi neşeyle titretip, gözlerimi yaşartıyor.

Fakat bunları kendim görmeli ve değerlendirmeliyim çünkü başıma gelen bunca şeyden sonra hâlâ başkalarının yargılarını benimseyip söylediklerine inanabilmem için çıldırmış olmam gerekir.

Eğer insanlar karakterimi ve mizacını bilmedikleri kadar, vücut yapımı ve yüz şeklimi de bilmiyor olsalardı, rahatça aralarında yaşamaya devam edebilirdim hatta onlara tamamen yabancı kaldığım sürece, ortaklıklarından memnun bile olabilirdim. Kendimi doğal eğilimlerime bırakmam konusunda bana hiç karışmadıkları takdirde, benimle hiç ilgilenmiyor bile olsalar onları sevebilirdim. Onlara, hiçbirine bağımlı kalmadan ve hiçbir yükümlülüğün boyunduruğu altına girmeden, her türlü çıkar duygusundan uzak geniş bir iyilikseverlik gösterirdim. Fakat bunu, onların yaptığı gibi kendini beğenmişlikten kaynaklı bir kışkırtma ve kendine özgü yasalarının zorlamasıyla değil, onlarla hiçbir özel bağ kurmadan ve hiçbir yükümlülüğün boyunduruğu altına girmeden, kendiliğimden, özgür irademle yapardım.

Eğer yaratılışımla müsemma özgür, tanınmamış ve yalnız biri olarak kalsaydım, iyilikten başka bir şey yapmazdım çünkü kalbimde hiçbir hırsın tohumunu taşımıyorum. Şayet Tanrı gibi görünmez ve ulu olsaydım, onun gibi yardımsever ve iyi olurdum. İnsanları kusursuz yapan güç ve özgürlüktür. Zayıflık ve tutsaklık ise yalnızca kötü insanlar doğurur. Eğer Gygès'in yüzüğüne[1] sahip olsaydı, o beni insanlara bağımlı olmaktan kurtarıp onların bana bağımlı olmasını sağlardı. Olmadık hayaller kurarken kendime sık sık bu yüzükten nasıl yararlanırdım

1. Efsaneye göre insanı görünmez yapan bir yüzüğe sahip olan Lidya Kralı Gygès, bu yüzük sayesinde kendisinden önceki kralı öldürüp, tahta çıkmıştır. (ç.n.)

diye sorarım, çünkü böyle bir durumda kötüye kullanma eğilimi de gücün yanında yer alır. Bütün arzularımı gerçekleştirebilecek ve kimse tarafından kandırılmadan her şeyi yapabilecek kadar özgür olsaydım, neler isteyebilirdim? Bir tek şey isterdim; o da tüm kalplerin memnun olduğunu görmek. İnsanları mutlu görmek beni sürekli duygulandırabilen tek şeydir ve bu mutluluğa katkıda bulunabilme arzusu da en değişmez tutkumdur. Daima, kimseyi kayırmadan adil ve zayıflığa kaçmadan iyi olurdum. Aynı zamanda kendimi körü körüne kapıldığım kuşkulardan ve bitmek bilmeyen nefretten de korurdum çünkü insanları nasılsalar o şekilde görüp, kalplerinin içini kolayca okuyarak, sevgimi hak eden az sayıdaki iyi insanı da nefretimi hak eden az sayıdaki kötü insanı da tespit edebilirdim. Başkalarına kötülük yapayım derken aslında kendilerine zarar verdiklerini kesin olarak bildiğimden dolayı da onlara acırdım. Belki neşeli anlarımda birkaç çocuksu mucize yaratırdım ama kendim için en ufak bir çıkar gözetmeksizin ve doğal eğilimlerime uymaktan başka bir kuralım olmaksızın vereceğim birkaç katı hükme karşılık binlerce de merhametli ve hakkaniyetli karar alırdım. Tanrı'nın elçisi ve gücüm yettiğince onun yasalarının uygulayıcısı olarak Altın Efsanesi ve Saint Médard Mezarlığı mucizelerinden[1] daha akla yatkın ve daha işe yarar mucizeler yaratırdım. Bu her yerde görünmeden dolaşabilme gücünün öyle bir noktası var ki, o noktada kendime hâkim olamayacağım için nefsim beni yanlış

1. 18.y.y Avrupa'sında yaşamış azizlerden biri olan Jansenist diyakoz François de Paris'in Saint Médard Mezarlığı'ndaki mezarında 1727-1732 yılları arasında meydana geldiği söylenen ve mucize olarak adlandırılan birtakım metafizik olaylara gönderme.(ç.n.)

yollara yönlendirebilirdi, o yollara bir kez sapınca da kim bilir nerelere sürüklenirdim. Bu gücün bana sağlayacağı kolaylıkların beni baştan çıkarmayacağını ve mantığımın beni kötü yola sapmaktan koruyacağını düşünmek, hem insan doğasını hem de kendimi tanımamak olurdu. Başka herhangi bir konuda kendime güvenebilsem de bir tek bu konuda güvenemezdim. Sahip olduğu güç sayesinde insanüstü biri haline gelen kişi, insana özgü zaaflardan da üstün olmalıdır yoksa sahip olduğu bu aşırı güç onu diğer insanlardan hatta bu güce sahip olmadan önce onlarla eşit olduğu zamanlardaki kendisinden bile aşağıya çeker.

İyice düşündüm de, sanırım bu sihirli yüzüğü bana aptalca şeyler yaptırmadan önce fırlatıp atmam çok daha iyi olurdu. İnsanlar beni olduğumdan farklı görme konusunda diretiyorlarsa ve görünüşüm onları bana haksızlık yapmaları için kışkırtıyorsa, onlardan kaçıp uzaklaşmak, görünmez olup aralarında saklanmaktan daha iyidir. Benden saklanmak, çevirdikleri dolapları benden saklamak, gün ışığından kaçarak köstebek gibi toprağa dalıp, kaybolmak onlara düşer. Bana gelince, beni görebiliyorsa görsünler bakalım, ama bu imkânsız çünkü benim yerime kendi yarattıkları ve gönüllerince nefret edebilmeleri için şekilden şekle soktukları Jean-Jacques'tan başkasını göremeyeceklerdir. O halde, onların beni nasıl gördüğünü dert etmek yanlış olur; buna gerçekten hiç aldırış etmemeliyim; ne de olsa gördükleri kişi ben değilim.

Tüm bu düşüncelerden, her şeyin birer sıkıntı, zorunluluk ve yükümlülük olduğu toplum hayatına, kati surette uygun olmadığım ve onların arasında yaşamak

isteyen birinin kabul etmesi gereken kurallara, benim bağımsız tabiatımın asla boyun eğemeyeceği sonucunu çıkardım. Özgürce hareket edebildiğim sürece iyi biriyim ve iyilik yaparım ama insanların ve koşulların boyunduruğunu ensemde hissettiğim anda, asileşir hatta dikkafalı olurum ve artık hiçbir işe yaramam. İstemediğim bir şeyi yapmam gerekirse, bunu asla yapmam. Aynı biçimde zayıf olduğum için istediğim bir şeyi de yapamam. Eyleme geçmekten çekinirim çünkü eyleme geçme konusunda da zayıfımdır ve sahip olduğum güç tamamen etkisizdir. Tüm günahlarım bir görevi yerine getirmemekten değil unutmaktan ileri gelir. Özgürlüğün, insanın canının istediğini yapması anlamına geldiğine asla inanmadım. Özgürlük, daha ziyade, yapmak istemediğini yapmamaktır ve benim de devamlı peşinde koştuğum ve zaman zaman yakalayıp çağdaşlarımı çileden çıkardığım özgürlük budur. Zira bu devamlı çalışan ve oradan oraya koşuşturan hırslı insanlar, başkalarının özgür olmasından nefret ettikleri gibi kendileri için de özgürlük istemezler. Hatta arada bir istediklerini yapabildikleri ve başkaları üzerinde hâkimiyet kurabildikleri sürece kendi özgürlüklerinden bile vazgeçebilirler. Bu insanlar, hayatları boyunca kendilerini istemedikleri şeyleri yapmaya zorlamış ve emir verebilmek uğruna her türlü esarete katlanmış insanlardır. Beni toplumdan, işe yaramadığım için değil de zararlı biri olduğum için uzaklaştırma konusunda haksızdırlar çünkü itiraf ediyorum ki çok az iyilik yaptım fakat kötülüğe gelince, hiçbir zaman isteyerek yapmadım ve dünyada benden daha az kötülük yapmış bir insan olabileceğinden de şüpheliyim.

YEDİNCİ GEZİNTİ

Uzun düşlerimi derlemeye daha yeni başladım ama daha şimdiden sonuna geldiğimi hissediyorum. Onların yerine koyduğum başka bir eğlence tüm vaktimi alıyor ve hayal kurmaya bile zaman bırakmıyor. Bu eğlenceye kendimi öylesine aşırı derecede bir hayranlıkla bıraktım ki, düşündükçe kendime gülüyorum ama yine de kendimi bırakmaya devam ediyorum çünkü şu an içinde bulunduğum durum kendimi korkmadan arzularımın peşinden gitmemi gerektiriyor. Huyumu değiştiremem, insanların sadece masum olan birkaç hevesimi yargılamalarının da benim için hiçbir önemi yok. Mantığım bana, gerek sosyal hayatta, gerekse özel yaşamımda, kendi arzularımdan başka hiçbir kural ve elimde kalan gücün sınırları dışında hiçbir sınır tanımadan, hoşuma giden her şeyi yapmamı emrediyor. Böylece bütün besinim kuru otlar ve bütün meşgalem de bitkibilim oldu. İsviçre'de Doktor d'Ivernois'dan bu konudaki üstünkörü bilgileri ilk edindiğimde, zaten yaşlıydım ve yolculuklarım esnasında bitki âlemiyle ilgili yeterince bilgi edinmemi sağlayacak kadar bitki toplamıştım. Altmışımı geçip de Paris'e yerleştikten sonra uzun bitkibilim gezilerine çıkmak için ihtiyacım

olan gücü kaybetmeye başlamıştım ve başka bir işe muhtaç olmamak için müzik eserlerini çekme işiyle öylesine meşguldüm ki, artık ihtiyacım olmayan bu gereksiz eğlenceden vazgeçtim. Ot koleksiyonumu da kitaplarımı da sattım ve arada bir Paris dolaylarında yaptığım gezilerde rastladığım bazı sıradan bitkileri yeniden görmekten memnun olmakla yetindim. Bu süre zarfında, hafızamda tuttuğum çok az sayıdaki bilgi, oraya kazındıklarından çok daha hızlı bir şekilde silinip gittiler.

Altmış beş yaşımı devirdikten, hafızam zayıfladıktan ve de kırlara gidebilecek gücü kaybettikten sonra, rehberim, kitabım, bahçem ve ot koleksiyonum olmaksızın birdenbire, kendimi bu çılgınlığa ilk seferkinden çok daha büyük bir şevkle kaptırdım. Şimdi ciddi bir şekilde, Murray'ın "Regnum Vegetabile"sini[1] ezberleme ve yeryüzündeki bilinen tüm bitkileri tanıma işiyle meşgulüm. Yeniden bitkibilim kitapları alacak durumda olmadığımdan, ödünç verilen kitapları kopyalama işine koyuldum ve ilkinden çok daha zengin bir koleksiyon hazırlama kararı aldım. Bu koleksiyona bütün deniz bitkilerini, Alplerde yetişen bitkileri ve Hint ağaçlarını koyacağım güne kadar farekulağı, frenkmaydanozu, hodan ve kuş otu gibi ucuz olanları koyarak başladım. Kuşlarımın kafesinin üzerinden bile bilgince bitki toplayıp, karşılaştığım her yeni bitki için memnuniyetle işte bir bitki daha, diyorum.

Arzularının peşinden gitme kararımı haklı göstermeye çalışmıyorum; ancak içinde bulunduğum durumda, kendimi sevdiğim eğlencelere kaptırmayı

1 Regnum Vegetabile: Carl Linnaeus'un öğrencilerinden olan İsveçli ünlü bitkibilimci Johann Andreas Murray'ın, Linnaeus'un *Systema Vegetabilium* adlı eserinin içinde yayınladığı kendine ait bir çeşit önsözün adı. (ç.n.)

bilgelik ve hatta erdem olarak görüyorum ve bu kararımı makul buluyorum. Bu, yüreğimde herhangi bir intikam ya da nefret duygusunun filizlenmesini önlemenin bir yoludur. Benimki gibi bir yazgıda hâlâ zevk alacak eğlenceli bir şeyler bulabilmek için, tüm öfke uyandıran hırslardan tamamen arınmış olmak gerekir. Bu, benim bana zulmeden insanlardan intikam alma tarzım. Onlar için, onlara rağmen mutlu olmamdan daha acımasızca bir ceza olamaz.

Evet, şüphesiz mantığım, beni çeken ve hiçbir şeyin onların peşinden gitmemi engelleyemeyeceği eğilimlerime kendimi bırakmama izin verir, hatta bunu yapmamı bana emreder ama bu eğilimlerin bana neden çekici geldiğinin ve hiçbir faydası olmayan, ilerleme kaydedilemeyen böylesi boş bir incelemede neyi çekici bulduğumun, benim gibi zayıf, ağır kanlı, zihinsel yetenekleri azalmış, hafızası zayıf yaşlı birini, ancak bir okul çocuğunun ya da bir gencin yapacağı incelemelere kimin yönlendirdiğinin cevabını veremez. Oysa ben bu tuhaflığı kendime açıklamak istiyorum. Sanıyorum eğer bu konu aydınlığa kavuşursa, ömrümün son günlerini adadığım kendimi tanıma konusuna da bazı açıklamalar getirilebilirim.

Zaman zaman oldukça derin düşüncelere daldığım oldu fakat bunlardan nadiren zevk aldım, neredeyse her defasında istemeden, adeta zorla düşündüm. Hayal kurmak beni oyalar ve eğlendirir, düşünmekse yorar ve bunaltır. Benim için düşünmek her vakit, hiçbir çekiciliği olmayan zahmetli bir iş olmuştur. Zaman zaman düşlerim derin düşünmeyle son bulsa da, daha çok derin düşüncelerim düşlerimle son bulur ve bu esnada ruhum

bütün zevkleri geride bırakan bir vecd haliyle tüm evreni dolaşır durur.

Bu zevki tüm saflığıyla bir kez tadınca, diğer tüm uğraşlarım yavan gelir oldu. Ama dış etkenlerle edebiyat kariyerime atılıp da, zihnimi çalıştırınanın yorgunluğunu ve mutsuz bir şöhretin bıkkınlığını hissedince, o tatlı hayallerimin de eriyip mum gibi söndüğünü fark ettim. Çok geçmeden de, bu üzücü durumumla ilgilenmek zorunda kalınca, elli yıl boyunca zamanımı almaktan başka bir işe yaramayan şöhret ve servetin yerini tutarak, işsiz olduğum dönemde beni ölümlülerin en mutlusu yapan bu değerli vecd anlarıma çok daha nadir kavuşur oldum.

Yaşadığım felaketlerden ürken hayal gücümün, düşlerimi bu felaketlerle doldurmasından ve yüreğimde durmadan hissettiğim acıların ağırlığı altında ezilmekten korkuyordum. Durum böyle olunca, doğal içgüdülerim beni bu üzücü düşüncelerden uzaklaştırarak, hayal gücümü susturdu ve dikkatimi etrafımdaki nesnelere yönelterek, o güne kadar bir bütün olarak gördüğüm doğanın görkemini ayrıntılarıyla görmemi sağladı.

Ağaçlar, çalılıklar, bitkiler yeryüzünün süsü ve giysisidir. İnsanın gözüne hiçbir şey, taştan, çamurdan ve kumdan başka bir şeyin çarpmadığı, çıplak ve çorak bir kırdan daha hüzünlü olamaz. Doğadan hayat bulan toprak, akarsular ve kuş cıvıltıları arasında gelinliğini yeniden giyince, Dünya'da insanın ne gözünün ne de gönlünün bıkmayacağı tek şey olan hayat dolu, merak uyandıran, büyüleyici bir görüntü sunar.

Seyreden kişi ne kadar hassas bir ruha sahipse, doğanın bu uyumu karşısında o derece kendinden geçer.

İşte o zaman, tatlı ve derin bir düş onun duygularını ele geçirir ve kendisiyle özdeşleştiğini hissettiği bu güzel düzenin tatlı sarhoşluğu içinde kendini kaybeder. O andan sonra, nesneleri tek tek fark edemez ve her şeyi yalnızca bir bütün halinde görür ve hisseder. Bir bütün olarak kucaklamaya çalıştığı evreni parçalar halinde inceleyebilmesi için, düşüncelerini ve hayal gücünü daraltacak bazı özel durumların olması gerekir.

Yüreğim sıkıntıdan daraldığında, aşama aşama düştüğü umutsuzluğun içinde buharlaşıp uçmaya yüz tutmuş olan ateşi korumak için çabalarım. Acılarımın depreşeceğinden korkarak düşünmeye cesaret edemeden, ormanlarda, dağlarda amaçsızca gezinirim. Acı veren her şeyden kendini sakınan hayal gücüm, duygularımı çevrenin hafif ama tatlı etkilerine bırakır. Gözlerim sürekli o nesneden bu nesneye dolaşıp durur ve bu çeşitlilik içinde gözlerimin bazı nesnelerin üzerinde daha uzun süre takılıp kalmaması mümkün değildir.

Bunca mutsuzluğun arasında, zihnimi dinlendiren, onu keyiflendiren ve oyalayan bu göz eğlencesi hoşuma gider. Bu oyalamacada nesneleri cazip kılan ve onlardan zevk almayı büyük ölçüde kolaylaştıran şey, onların özellikleridir. Hoş kokular, canlı renkler, zarif şekiller dikkatimi çekebilmek için aralarında yarışır gibidir. İnsanın kendini böyle güzel duygulara kaptırabilmesi için zevk almayı bilmesi yeterlidir; eğer bu duygular herkeste aynı etkiyi yaratmıyorsa, bunun sebebi bazılarının böyle bir duyarlılığa sahip olmaması, kafaları başka düşüncelerle meşgul olan çoğunluğun da dikkatini çeken şeylere şöyle bir bakıp geçmesidir.

Zevk sahibi insanları bitkilerin dünyasından

uzaklaştırmakta etkili olan bir başka nokta daha var ki, bu da bitkilerin yalnızca uyutucu ve ilaç olarak görülmesi geleneğidir. Theophrastos[1] bu konuyu bambaşka bir açıdan ele aldığı için, ona çağımızda neredeyse hiç tanınmasa da antik çağın tek bitkibilimcisi olarak bakabiliriz. Ancak Discorides[2] ve onun takipçileri nedeniyle tıp bilimi bitkileri öyle bir tekeline almıştır ki; bitkilerde normalde var olmayan ama şunun bunun söylentisiyle var olduğu düşünülen özelliklerden başka bir şey görülemez hale gelinmiştir. Bitkilerin yapısının kendi başlarına da dikkate değer olabileceğine nedense kimsenin aklı ermemiştir. Ömürlerini hayvan kabuklarını bilmiş bilmiş sınıflandırmakla geçiren insanlar, bitkibilimle, bir şeyin gelişimini incelemeyi kapsamadığı sürece lüzumsuz bularak dalga geçerler. Onların inceleme anlayışı hiç yalan söylemeyen doğayı incelemek yerine yalancıların söylediklerini otorite olarak kabul etmektir ki zaten söyledikleri her şey de başkalarının söylediklerine dayanmaktadır. Sıra sıra parlayan

1. Yunan filozofu. Lesbos adasında Eresos'da doğan Theophrastos, Aristoteles'in en ünlü öğrencisi ve gezimci (peripatetik) okula bağlı bir filozoftu. Günümüze ulaşmış en önemli yapıtları olan *Peri Phyton Historia* (Bitkilerin Tarihi Üzerine) dokuz, *Peri Phyton Aition* da (Bitkilerin Nedenleri Üzerine) altı kitaptan oluşur. http://www.felsefe.gen.tr

2. Dioscorides Pedanius (İS.40-90): Roma İmparatorluğu zamanında yaşamış Yunanlı hekim ve farmakoloji bilgini olan Dioscorides Pedanius, bu dönemde Roma ordusunda (bir başka deyişle Neron'un ordusunda) tıp bilimi üzerinde çalışmalar yapmış ve orduya bu alanda hizmetler vermiştir. Bu dönemde yaptığı çalışmaların özellikle tedavilerde kullanılan ilaçlarla ilgili kısmı oldukça iyi bir şekilde sınıflandırılmıştır. Modern Botanik biliminin (Bitkibilim) de kurucusu olarak kabul edilen Dioscorides. yaptığı çalışmalarla kendisinden sonra gelen nesillerin bilimadamlarının çalışmalarına ışık tutmuştur. En önemli eseri olan *Peri Hyles iatrikes / (İlaç Bilgisi)* üzerine adlı kitabı, 16.y.y'da farmakoloji biliminin temel başvuru kitabı olarak kabul edilmiştir.

rengarenk çiçeklerle süslenmiş bir çayırı incelemek için durduğunuz anda, insanlar sizi doktor çırağı sanıp, çocukların kaşıntısını, adamların uyuzunu ve atların ruam hastalığını iyileştirmek için otlar isteyeceklerdir.

Diğer ülkelerin önemli bir kesiminde, özellikle de İngiltere'de, bitkibilimini eczacılık okulundan çıkarıp, doğa tarihi ve ekonomi faaliyetleri seviyesine getiren Linnaeus bu iğrenç önyargıyı kısmen de olsa ortadan kaldırmıştır. Ancak bu bilim Fransa'danın yüksek tabakaya mensup insanları tarafından pek itibar görmediği için, konuya son derece uzak kalınmıştır. Öyle ki, kültürlü birisi Londra'da bir Fransızın nadir bulunan bitki ve ağaçlarla donattığı bu bahçeyi gördüğünde beğenisini, işte eczacılar için harika bir bahçe, diye haykırarak göstermiştir. Bu hesaba göre Adem dünyanın ilk eczacısıdır çünkü bitki bakımından Cennet bahçesinden daha fazla çeşidin bulunduğu bir bahçe hayal bile edilemez.

Şüphesiz ki, bu tıbbi düşünceleri bitkibilim pek de hoş karşılamaz. Çünkü bu düşünceler, çayırların rengini soldurur, çiçeklerin parlaklığını alır, koruların tazeliğini kurutur, yeşillikleri ve ağaç gölgeliklerini yavan ve iğrenç bir hale sokar. Bitkileri havanda dövmekten başka bir gayeleri olmayanlar için bitkilerin bu zarif ve çekici yapılarının bir önemi yoktur ve sırf çoban kızlarının başına takmak için de lavman otu aramaya gidilmez.

Tüm bu eczacılık işleri, kırlarla ilgili düşüncelerimi kirletemiyor çünkü hiçbir şey bana ilaçlı sulardan ve yakılardan daha uzak değildir. Kırlara, bağlara, ormanlara ve oralardaki kalabalık nüfusa bakarak, sık sık bitkiler âleminin Tanrı tarafından insanlara ve hayvanlara

bağışlanmış bir gıda ambarı olduğunu düşünürüm. Ama oralarda asla ilaç ve ecza malzemesi aramak aklıma gelmez. Doğanın çeşitli ürünlerinde, onların bu amaçla kullanılacağına dair herhangi bir işaret görmüyorum, eğer doğa bunu yapmamızı buyuracak olsaydı, yenilebilir bitkilerde olduğu gibi burada da seçimini bize bildirirdi. Hatta eğer bu bitkiler bana ateş, böbrek taşı, gut ve sara gibi hastalıkları çağrıştıracak olsaydı, ormanlarda yaptığım gezintilerden aldığım zevk zehir olurdu. Bununla beraber, bitkilere atfedilen büyük erdemleri de tartışacak değilim. Sadece şunu söyleyebilirim, eğer bu erdemlerin gerçek olduklarını varsayarsak, bunlara karşı çıkmak, rahatsızlıkları devam etmekte olan hastalara katıksız kötülük yapmak olur. Çünkü yirmi çeşit bitki kökünden bir tanesinin bile bu hastalıklara deva olmayacağı düşünülemez.

Her şeyden maddi kazanç sağlamaya çalışan, her şeye kâr getirisi ya da ilaç yapılacak bir nesneymiş gibi bakan, sürekli sağlıklı olmamız durumunda doğaya karşı ilgisizleşmemize sebep olacak gibi görünen böyle bir düşünce tarzını benimsemem söz konusu bile olamaz. Bu konuda diğer insanların zıttı olduğumu düşünüyorum. İhtiyaçlarıma dair her şey keyfimi kaçırıyor, canımı sıkıyor ve fiziksel ihtiyaçlarımı karşılamadan da zihinsel zevklerimden tam olarak tat alamıyorum. Tıbba güvenseydim ve bu ilaç çılgınlığını doğru bulsaydım bile, bu bana doğayı saf ve hiçbir menfaat kaygısı gütmeksizin seyretmenin verdiği hazzı vermezdi ve ruhum, fiziksel ihtiyaçlarıma bağımlı olduğu için hiçbir zaman kendinden geçerek kanatlanıp, doğanın üzerinde uçamazdı. Öte yandan, tıbba hiçbir zaman fazla

güvenmemiş olmakla birlikte, sevdiğim, saygı duyduğum ve bedenim üzerinde istediklerini yapabilmeleri için tam yetki verdiğim doktorlarım da vardı. On beş senelik bir tecrübeye mal olsa da, yalnızca doğa kanunlarını benimseyerek eski sağlığıma kavuştum. Doktorların benden bir şikâyetleri olmadığı halde, nefret etmesine kim şaşırır ki? Ben onların tüm zanaatlarının boş olduğunun ve tedavilerinin faydasızlığının canlı kanıtıyım.

Kişisel ve bedenimin menfaatine olan hiçbir şey, ruhumu gerçek anlamda ele geçiremez. Asla kendimden geçtiğim vecd anlarımdaki kadar büyük bir zevkle derin düşüncelere ve hayallere dalmam. Varlıklar sistemi içerisinde doğayla özdeşleştiğimde, tarifsiz bir vecd ve coşkuyla eridiğimi hissederim. İnsanlarla kardeş olduğumu sandığım günlerde fani mutluluklar üzerine planlar yapardım. Bu planlar daima herkesi ilgilendiren şeyler olurdu çünkü herkes mutlu olmadığı sürece mutlu olamazdım ve benim sefaletimin içinde kendilerine mutluluk aradıklarını görene dek de hiçbir zaman kişisel bir mutluluk düşüncem olmadı. İşte o zaman onlardan nefret etmemek için kaçmak ve hepimizin ortak anasına, toprak anaya sığınarak, onun kollarında, çocuklarının darbelerinden korunmanın yollarını aramak zorunda kaldım. Yalnız ve hatta onların tabiriyle geçimsiz, insan düşmanı biri haline geldim. Çünkü en berbat yalnızlık bile, ihanet ve nefretle beslenen kötü insanlardan meydana gelmiş bir toplumdan daha tercih edilebilir bir durumdur. Aklıma mutsuzluklarımı getireceğim korkusuyla düşünmekten kaçarak, bunca sıkıntının yıldırmayı başardığı neşeli ama yorgun hayal gücümden

arda kalanları saklayarak, zorbalıklarıyla beni ezmeye çalışan insanlara hırçın davranmaktan korkup olanları unutmaya çalışarak düşüncelerimi kendi üzerimde yoğunlaştırmayı beceremedim. Ruhum bir yandan geri çekilmek istese de bir yandan varlığını ve yüce duygularını başka varlıklara yaymak istiyor ve eskiden olduğu gibi doğanın engin okyanuslarına balıklama dalamıyorum çünkü güçsüz ve gevşek yetilerim sıkı sıkıya bağlanabileceği kararlı, belirgin ve erişilebilir konular bulamıyor. Artık kendimden geçme anlarımın kaosunda eskisi gibi yüzebilecek güçte de hissetmiyorum kendimi. Artık düşüncelerim duyudan başka bir şey değiller ve sağduyumun etki alanı da o anda etrafımda olan nesneleri algılamaktan öteye geçmiyor. İnsanlardan kaçarak, yalnızlığı arayarak, artık hayal kurmayıp, daha az düşünür oldum. Bununla birlikte, beni hüzünlü ve bitkin bir duygusuzluk halinden uzaklaştıran hayat dolu mizacım sayesinde, bir an evvel etrafımdaki her şeyle ilgilenmeye koyuldum. Tercihimi de doğal bir içgüdüyle daha hoş olan nesnelerden yana kullandım. Madenler dünyasının, hoş ve çekici hiçbir yanı yoktur. Onun, toprağın altına saklanmış zenginlikleri, adeta insanları suça teşvik etmemek için gözlerden uzak tutulmuş gibidir. Bu zenginlikler orada, günü gelince kullanılmak üzere insanın elinin altında bekleyen ve ahlakı bozulduğu için zevk alamadığı gerçek zenginliklerin yerini almak üzere yedekte beklerler. İşte o zaman insanın kendini bu mutsuzluktan kurtarmak için, sanayiden, emekçiden ve işçiden yardım istemesi gerekir. İnsan hayatını tehlikeye atarak, sağlığı pahasına, toprağın katmanlarını kazar ve toprağın kendisinden yararlanmayı bildiği takdirde

sunacağı nimetlerle yetinmeyip, başka nimetler arar. Artık görmeyi hak etmediği güneşten ve gün ışığından kaçarak kendini diri diri toprağa gömer ve iyi de eder çünkü artık gün ışında yaşamayı hak etmiyordur. Kırların o güzel görüntüsünün yerini, taş ocakları, demir ocakları, kuyular, fırınlar, örs ve çekiç takımları, ateş ve duman alır. Yeşillikler, çiçekler, masmavi gökyüzü, âşık çobanlar ve gürbüz işçilerle dolu yeryüzü görüntüsünün yerini, maden ocaklarının zehirli havasında mahvolan zavallıların soluk benizleri, yüzleri kararmış demirciler, gudubet tepegözler şeklinde yerin dibindeki maden ocaklarının sunduğu manzara alır.

İtiraf ediyorum ki, dolaşırken toplayıp, odanı ve ceplerini doldurduğun çakıl ve kumlarla kendine doğa bilimci süsü vermek kolaydır. Böyle koleksiyonlar yapmaktan hoşlananlar, genellikle bir şey bildiğini göstermek isteyen, gösteriş budalası cahillerdir. Mineralleri inceleyip bunlardan faydalı bilgiler çıkarabilmek için fizikçi ya da kimyacı olmak ve yorucu, pahalı deneyler yapmak gerekir. Ayrıca çok fazla zaman ve para harcayarak laboratuvarlarda kömür, potalar, sobalar ve kazanlar arasında, duman ve boğucu buhar içinde sağlığından olma pahasına hayatını riske atarak çalışmak gerekir. Tüm bu üzücü ve yorucu çalışmalardan çıkan sonuç ekseriyetle bilgiden çok, kendini beğenmişlik olur. En sıradan bir kimyacının bile kendi alanında yaptığı tesadüfi birkaç önemsiz buluşla kendini doğanın bütün sırlarını çözmüş zannetmediği nerede görülmüştür?

Şüphesiz ki hayvanlar âlemi bize daha uygun ve dolayısıyla da incelenmeyi daha çok hak ediyor. Ancak

nihayetinde bu incelemenin de zorlukları, engelleri, bıktıran ve can sıkan tarafları yok mudur? Bilhassa da benim gibi ne eğlencelerinde ne de işlerinde kimseden yardım beklemeyen yalnız birisi için. Kendi istekleriyle gelip onları incelemem için kendilerini bana sunmaya hiç niyeti olmayan, benim, peşlerinden koşarak onları buna zorladığım havadaki kuşlar, sulardaki balıklar, rüzgârdan hafif, insandan güçlü dört ayaklılar nasıl gözlemlenir, parçalara ayrılıp incelenir ve araştırılır ki? Demek ki, bu incelemeleri yapmak için elimde kaynak olarak sadece salyangozlar, solucanlar, sinekler olacak ve ömrümü kelebeklerin peşinde soluk soluğa koşarak, zavallı haşereleri kazığa geçirip, yakalayabildiğim fareleri ya da bulduğum hayvan leşlerini kesip biçerek geçirecektim. Anatomi olmaksızın hayvan bilimi bir hiçtir, onları sınıflandırmayı, cinslerini ve türlerini birbirinden ayırt etmeyi anatomi sayesinde öğreniriz. Onların yaşam biçimlerini incelemek için, kuş evlerine, balık havuzlarına ve kafeslere sahip olmak lazımdı çünkü onları bir şekilde elimin altında bir yerde kalmaya zorlamalıydım. Ancak benim ne onları tutsak etmek gibi bir arzum, ne bunu yapabilmem için gerekli olan araç gerecim, ne de onları serbest bıraktığımda peşlerinden gitmeye gücüm vardı. Öyleyse onları ölü olarak parçalara ayırmak, kemiklerini çıkarmak ve titreyen iç organlarını didik didik inceleyip araştırmak gerekecekti. Anatomi tiyatrosu[1] ne korkunç bir icattır! Pis kokulu kadavralar,

1. Anatomi tiyatrosu; erken dönem modern üniversitelerinde, anatomi öğretiminde kullanılan amfitiyatro şeklinde bir salondur. Genellikle ortasında insan veya hayvan bedenlerinin diseksiyonlarının (parçalarına ayırıp inceleme) yapıldığı bir masa bulunur. - http://tr.wikipedia.org/wiki/Anatomi

salyası akan morarmış bedenler, kan, mide bulandıran tiksinç bağırsaklar, korkunç iskeletler, hastalık bulaştıran buharlar. Andım olsun ki, Jean Jacques'ın eğlenceyi arayacağı yer burası olmayacaktır.

Haydi, parlak çiçekler, mineli çayırlar, serin gölgelikler, dereler, korular, yeşillikler; gelin ve tüm bu korkunç nesnelerin kirlettiği hayal gücümü arındırın. Bütün büyük hareketler karşısında cansız olan ruhum artık yalnızca hissedilir nesnelerden etkileniyor. Artık hislerimden başka bir şeyim yok, bu dünyada üzüntü ve hazlarım artık bana yalnızca onlar sayesinde ulaşabiliyorlar. Etrafımdaki hoş cisimlere kapılıp, onları dikkatle gözden geçiriyor ve hayranlıkla seyrederek birbirleriyle karşılaştırıyorum ve sonunda onları sınıflandırmayı öğreniyorum. Sonra birden, sürekli doğayı sevmek için yeni nedenler arayan ve bunları bulmak amacıyla da doğayı inceleme ihtiyacı hisseden insanlar kadar bitkibilimci kesiliyorum.

Kendimi yetiştirmeye çalışmıyorum asla. Bunun için artık çok geç. Ayrıca bunca bilim dalından birinin bile, hayatın mutluluğunu bulmaya bir katkısı olduğunu görmedim. Ben sadece zahmetsizce zevk alabileceğim, beni mutsuzluklarımdan uzaklaştıracak hoş ve sade eğlenceler arıyorum. Kayıtsızca ottan ota, bitkiden bitkiye gezerek onları incelemek, farklı özelliklerini karşılaştırmak, onların benzerlik ve farklılıklarını belirlemek ve son olarak da bitkisel düzenin ve canlı mekanizmaların işleyiş biçimini gözlemlemek, bazen bitkiler âleminin genel yasalarını, yapısal özelliklerini ve amaçlarını başarıyla saptamak ve bunları yapmaktan zevk almamı sağlayan varlığa minnettarlık duyup

kendimi ona hayranlık duyma zevkine bırakmak için ne çok masraf yapmam ne de zahmet çekmem gerekiyor.

Bitkiler, sanki insanlardaki merak ve zevk duygusunu uyandırıp onları doğayı incelemeye çağırmak için gökteki yıldızların yeryüzüne bolca serpiştirilmiş hali gibidirler ama yıldızlar bizden uzaktadırlar. Onlara ulaşabilmek için ön bilgiye, aygıtlara, makinelere ve oldukça uzun merdivenlere ihtiyacımız var. Oysaki bitkiler yanı başımızdadırlar. Onlar tabiri caizse, ayaklarımızın altında, avuçlarımızın içindedirler ve eğer olur da en önemli kısımları çıplak gözle görülemeyecek kadar küçük olursa, onları görmek için kullanılan gereçlerin kullanımı, astronomide kullanılanlardan çok daha kolaydır. Bitkibilim tam da boş gezen aylak yalnızlara göre bir uğraştır; bitkileri incelemek için yalnız birinin ihtiyacı olan tüm araç gereç çakı ve büyüteçtir. O, bir nesneden diğerine özgürce dolaşırken, her çiçeği ayrı bir ilgi ve merakla inceleyerek, yapısal özelliklerini kavramaya başlayınca, bunları hiç çaba sarf etmeden yapmış olduğu halde sanki bunun için çok uğraşmış gibi büyük bir zevk alır. Bu boş uğraşın yalnızca tüm tutkular durulduğunda hissedilebilen ancak yaşamı mutlu ve tatlı kılmaya yetecek bir cazibesi vardır. Ancak toplumda kendine bir yer edinmek ya da kitap yazmak için, bu işe herhangi bir menfaat veya gösteriş unsuru karıştırıldığında, sırf öğretmek için öğrenmek isteyip, profesör ya da yazar olmak için bitki toplandığında bu işin cazibesi kaçar ve bitkiler tutkularımız için yalnızca bir araç görevi görür. Araştırma tatsızlaşır ve ormanlar da bilgiyi değil, bildiğini göstermeyi, takdir edilmeyi isteyen insanların dünyadaki tiyatro sahnesi haline gelir.

Eğer insanlar, bitkileri doğal ortamlarında incelemek yerine bitkibilimi, laboratuvarlar, seralar ve hatta bahçeleriyle sınırlamakta ısrarcı olurlarsa, sadece sistem ve yöntemlerle ilgilenmiş olurlar. Bu da, yeni tek bir bitkiyi bile tanımaya yaramayan, doğa tarihi ve bitkiler âlemi üzerine, hiçbir konuyu aydınlatmayan sonu gelmez tartışmalara neden olur. Bu nedenle, ünlü olmak amacıyla girişilen rekabetin sebep olduğu kin, kıskançlık ve husumet, bitkibilimcilerde diğer bilim adamlarından çok daha fazla görülür. Bu güzel bilim dalının doğallığını bozarak, onu tıpkı egzotik bitki meraklıları gibi bahçelerinde dejenere ederler.

Bir hayli değişik bir ruh hali bu çalışmayı benim için, artık sahip olmadığım tutkularımın yerini dolduran bir tutku haline getirdi. İnsanların hatıralarından ve saldırılarından saklanmak için mümkün olduğunca kayalara, dağlara tırmanıp, vadilere ve ormanlara daldım. Bir ormanın gölgeliklerinin altındayken, insanların beni unuttuğunu, artık özgür ve dertsiz bir insan olduğumu zannediyor, ormanın yapraklarının düşmanlarımı hatıramdan uzaklaştırdığı gibi beni de insanların kötülüklerini uzaklaştıracağını sanıyordum. Tüm saflığımla benim onları düşünmediğim zamanlarda onların da beni düşünmeyeceğini hayal ediyordum. Bu hayalden öylesine büyük bir zevk alıyordum ki, eğer içinde bulunduğum durum, zayıflığım ve ihtiyaçlarım el verseydi kendimi ona tamamen bırakırdım. Yaşadığım yalnızlık ne kadar derinse, bu boşluğu doldurmak için hissettiğim ihtiyaç da o kadar büyük oluyor ve hayal gücüm ya da hafızam bu ihtiyacı giderecek şeyi bulmayı reddettiğinde, toprak, insanların baskısı olmaksızın

kendiliğinden, gözlerimin önüne serdiği ürünleriyle yapıyor bunu. Bir çölde yeni bitkiler aramanın hazzı, bana zulmedenlerden kurtulmanın verdiği hazla birleşiyor ve en ufak bir insan izine bile rastlamadığım yerlere vardığımda, nefretlerinin artık beni takip edemeyeceği bir sığınaktaymışım gibi, rahat bir nefes alıyorum.

Bir gün, Yargıç Clerc'in Robalia civarındaki dağına yaptığım ot toplama gezintimi ömrüm boyunca unutmayacağım. Yalnızdım, dağın en dolambaçlı yollarına dalıp ağaçlıkların birinden öbürüne, kayalıkların birinden diğerine geçerek, öylesine gizli bir sığınağa ulaştım ki ömrümde buradakinden daha yabani bir manzara hiç görmemiştim. Yaşlılıktan devasa gürgen ağaçlarıyla iç içe geçmiş kara köknarlar, bu sığınağın etrafına aşılamaz bir duvar örüyorlardı. Bu karanlık duvardaki birkaç aralığın arkasında, yüzükoyun yatmadan bakmaya cesaret edemediğim sarp kayalıklardan ve korkunç uçurumlardan başka bir şey gözükmüyordu. Dağın yamaçlarından Puhukuşu, kukumavkuşu ve aykuyruklu kartalın çığlıkları duyuluyordu, öte yandan nadir bulunan ama bilindik birkaç küçük kuşun varlığı bu yalnızlığın dehşetini azaltıyordu. Burada diş dotu heptaphyllos, siklamen, nidus avis, büyük laserpitium ve uzun süre oyalandığım beni kendine hayran bırakan birkaç başka bitki buldum. Ancak farkında olmadan etrafını saran nesnelerin güçlü etkisine teslim oldum ve bitkibilimi de bitkileri de unutup lycopodium ve yosunyastıklarının üzerine oturdum. Dünyada hiç kimsenin bilmediği, bana zulmedenlerin bulup beni çıkaramayacakları bir

sığınakta olduğumu düşünerek rahat rahat hayal kurmaya başladım. Çok geçmeden, bu düşe böbürlenme karıştı. Kendimi ıssız bir ada keşfeden kâşiflerle karşılaştırıyor ve kendime, "Hiç kuşkusuz buralara kadar girebilmiş tek ölümlü benim," diyerek kendimle övünüyor, kendimi adeta ikinci bir Colomb olarak görüyordum. Bu düşünceyle kasım kasım kasılırken, az ötemde tanıdık bir tıkırtı duydum ve kulak kabarttım. Aynı tıkırtı tekrarlanarak arttı. Şaşkınlık ve merak içinde kalktım, sesin geldiği tarafa doğru yürüyerek çalıların içinden geçtim. Buraya ilk ben adım attım sanıyordum. Oysa bulunduğum yerden yirmi adım kadar ötede, bir vadinin içinde bir çorap fabrikası yükselmekteydi.

Bu keşfin kalbimde bıraktığı karmaşık ve çelişkili duyguyu tarif edemem. Hissettiğim ilk duygu, tamamen yalnız olduğumu zannettiğim bir ortamda, yeniden insanlarla bir arada olmaktan duyduğum sevinçti. Fakat yüreğimden şimşek gibi geçen bu duygu, yerini hemen Alp Dağlarının mağaralarında bile bana eziyet etmeye kararlı zalimlerin elinden kurtulamıyor olmamın verdiği çok daha kalıcı bir duyguya bıraktı. Çünkü bu fabrikada Papaz Montmollin'in öncülüğünü yaptığı ve sebebi çok eskilere dayanan bir komployа karışmamış iki kişi bile olmadığından son derece emindim. Bu üzücü fikri derhal kafamdan uzaklaştırdım ve sonra da çocukça kibrimin cezalandırılma şekli yüzünden kendi kendime gülmeye başladım.

Ama gerçekten de kimin aklına gelirdi uçurumun dibinde bir fabrika olabileceği! Vahşi doğayla endüstriyi bir araya getiren böyle bir karışıma yalnızca İsviçre'de rastlanabilir. İsviçre, Saint Antoine'ın caddelerinden

daha geniş ve büyük ormanların örttüğü, dağların kestiği caddelere sahip, dağınık ve tek tük evlerin birbirleriyle yalnızca İngiliz tarzı bahçeleri sayesinde bağlantı kurabildiği kocaman bir şehirden başka bir şey değildir. Bu konuyla ilgili Du Peyrou, d'Escherny, Albay Pury ve Yargıç Clerc'le zirvesinden bakıldığında toplamda yedi tane gölün görülebildiği Chasseron tepesine yaptığımız bir başka ot toplama gezisini daha hatırladım. Bize, bu tepede yalnızca bir tane ev olduğu ve burada oturan kişinin işini tüm ülkede başarıyla yapan bir kitapçı olduğu söylenmemiş olsaydı, bu insanın mesleğini hayatta tahmin edemezdik. Bana öyle geliyor ki, bu tarz tek bir olay bile İsviçre'yi gezginlerin anlatabileceğinden çok daha iyi anlatmaktadır.

İşte oldukça farklı bir milleti tanımanız için bundan iyi bir yolun olmadığını gösteren benzeri başka bir olay daha. Grenoble'da kaldığım süre zarfında, burada avukatlık yapmakta olan, bitkibilimi ne seven ne de hakkında herhangi bir bilgisi olan ve buna rağmen, kendini benim korumam sayan, mümkün olduğunca yanımdan bir adım olsun ayrılmamayı kendine görev edinmiş Bay Bovier'le sık sık şehir dışına, ot toplama gezileri düzenlerdik. Bir gün, Isère nehri kıyısında, dikenli söğütlerle dolu bir yerde geziniyorduk. Çalılıklarda olgun meyveler gördüm, merak edip bir tanesini tattım ve ekşimsi tadını çok beğenince serinlemek için yemeye devam ettim. Bay Bovier ise beni yaptığımı yapmadan ve tek kelime etmeden yanımda duruyordu. Yanımıza gelen arkadaşlarından biri, benim bu meyveleri ısırdığımı görünce, "Bayım siz ne yapıyorsunuz? Bu meyvelerin zehirli olduğunu

bilmiyor musunuz?" dedi. Hayretle "Zehirli mi?" diye bağırdım. "Elbette, bu ülkede bunu herkes o kadar iyi bilir ki, kimse ağzına bile sürmeye kalkmaz bu meyveleri," diye ekledi. Bay Bovier'e bakıp "Neden beni uyarmadınız?" diye sordum. Saygılı bir tavırla, "Ah Bayım, sizinle yüz göz olma cüretinde bulunamadım." Meyveleri yemeyi bırakıp onun bu prenslere özgü alçakgönüllüğüne gülmeye başladım. O zaman da aynı şimdi olduğu gibi tadı güzel olan her türlü doğal ürünün aşırı tüketilmediği sürece vücuda zararlı olamayacağı kanısındaydım. Bununla birlikte, günün geri kalanında bir nebze kendimi dinlediğimi itiraf etmeliyim. Biraz endişe dışında bir şey hissetmedim. Ertesi gün Grenoble'da herkesin bana, çok az miktarda yendiğinde bile zehirlediğini söylediği bu korkunç hippophae meyvesinden, önceki gün on beş, yirmi tane yemiş biri olarak çok güzel bir akşam yemeği yedim, iyi bir uyku çektim ve sabah da tamamen sağlıklı bir şekilde kalktım. Bu macera beni öylesine eğlendirdi ki, Bay Bovier'in eşi benzeri görülmemiş çekingenliğini her hatırladığımda hâlâ gülerim.

Tüm bitkibilim gezilerim, ilgimi çeken nesnelerin üzerimde bıraktığı çeşitli etkiler, bende uyandırdığı düşünceler ve bunları etkileyen olaylar; tüm bunlar, bende o yerleri her gördüğümde yeniden canlanan duygular bıraktı. Her zaman derinden etkilendiğim bu güzel manzaraları, ormanları, gölleri, koruları, kayaları ve dağları bir daha hiç göremeyeceğimden ve artık buralarda dolaşamayacağımdan, tekrar oradaymışım gibi hayal etmek için yapmam gereken tek şey ot koleksiyonumu açmak. Bu koleksiyon, bana ot toplama

gezintilerimi tazelenen bir sevinçle tekrar yaşatan ve onların yeniden gözlerimin önünde belirmesini sağlayan optik bir günlük gibidir.

Beni bitkibilime bağlayan, arka planda kalan düşünceler zinciridir. Bu zincir, en hoşuma giden görüntüleri bir araya toplayıp, hayal gücümü bunlarla doldurur. Bu zincir sayesinde çayırlar, denizler, ormanlar, yalnızlık ve en çok da bunların arasında bulabildiğim rahat ve huzur, sürekli olarak gözümde canlanır. Bu düşünceler bana insanların zulmünü, nefretini, aşağılamalarını, kendilerine şefkat ve samimiyetle bağlı olmama rağmen yaptıkları kötülüklerini unutturur. Beni, bir zamanlar iyi niyetli ve mütevazi insanların arasında yaşadığım yerlere götürür. İlk gençliğimi ve masum zevklerimi hatırlatıp, onlardan yeniden zevk almamı sağlarken, bir ölümlünün sahip olabileceği en kederli yazgının ortasında bile mutlu olmama katkıda bulunur.

SEKİZİNCİ GEZİNTİ

Hayatımın çeşitli dönemlerinde sahip olduğum ruhsal durumu düşününce, kaderimdeki iniş çıkışlara ve bunların üzerimde bıraktığı olumlu ve olumsuz etkiler arasındaki orantısızlığa gerçekten şaşıyorum. Çeşitli aralıklarla yaşadığım kısa mutluluk dönemlerime ait, beni içten ve kalıcı bir şekilde etkilemiş tek bir hatıram bile yok. Buna karşın hayatımın tüm bedbaht dönemlerinde sürekli, kırılan kalbimin yaralarına merhem olan ve acılarımı bir zevke dönüştüren sevecen, dokunaklı, tadına doyum olmayan duygular hissediyordum ve şimdi hissettiğim acıları unutup yalnızca bu tatlı duyguları hatırlıyorum. Sanırım, gerçekten yaşadığım ve yaşamaktan en çok zevk aldığım anlar, duygularımın, önemsenecek bir tarafları olmadığı halde insanlar tarafından fazlaca önemsendiği ve mutlu sandığımız bu insanların saçma uğraşları etrafında değil de kalbimin etrafında toplandığı anlardır.

Çevremde işler yolunda gittiğinde ve etrafımdaki her şeyden, yaşamak zorunda olduğum dünyadan hoşnut olduğumda, onu sevgimle doldururdum. Ancak duygularını dışa vuran ruhum, bin çeşit zevk ve kalbimi durmadan meşgul eden tatlı bağımlılıklar yoluyla, beni

kendimden uzaklaştırarak, bir şekilde kendimi unutturdu bana. Böylece tüm benliğimle, yabancı olduğum duygulara teslim olup kalbimin dinmek bilmeyen fırtınalarında, insanın hayatı boyunca maruz kaldığı tüm değişiklikleri hissederdim. Bu fırtınalı hayat yüzünden ne içimde huzur kalıyordu, ne de bedenen dinlenebiliyordum. Görünüşte mutluydum ancak üzerinde azıcık düşününce bunu ispatlayan ve beni tatmin edebilecek tek bir duygum bile olmadığı ortadaydı. Ne kendimden ne başkalarından hiçbir zaman tam manasıyla memnun olamıyordum. Dünyanın hengâmesinden serseme dönüyor, yalnızlıktansa sıkılıyordum. Durmaksızın yer değiştirme ihtiyacı hissediyor ve hiçbir yerde mutlu olamıyordum. Hâlbuki insanlar beni hoş karşılıyor, güler yüz gösteriyor, iyi ağırlıyorlardı ve onlar tarafından kabul görüyordum. Ne düşmanım, ne kötülüğümü isteyen, ne de beni kıskanan biri vardı. Yalnızca gönlümü hoş tutmaya çalıştıklarından, ben de sık sık birçok insanı sevindirme zevkine sahip olabiliyordum. Ne malım, ne mülküm, ne mevkiim, ne de yandaşlarım vardı ve bilinen herhangi bir gelişmiş yeteneğim olmadığı halde, bu durumun bana sağladığı avantajların keyfini çıkarıyordum. Hiç kimsenin, kaderini benimkiyle değiştirmek isteyeceğini zannetmiyordum. O halde mutlu olmak için neyim eksikti? Onu bilemiyorum ama bir bildiğim varsa, o da mutlu olmadığımdı. Peki ya bugün, ölümlülerin en talihsizi olmak için neyim eksik? İnsanların bunu sağlamak için bulundukları eylemlerden hiçbiri eksik değil. Ancak böyle acınası bir haldeyken bile, ne hayatımı, ne de alınyazımı en mutlu insanlarınkine değişmem. O

şanslı insanlardan biri olacağıma, tüm sefaletimle kendim olmayı yeğlerim. Kendime indirgenmiş bir şekilde kendi özümden beslendiğim doğru, her ne kadar kafamda bir şeyleri, deyim yerindeyse, boş boş evirip çeviriyor olsam da, kurumuş hayal gücüm, sönmüş fikirlerim artık kalbimi beslemiyor olsalar da, bu öz tamamen tükenmiyor ve kendi kendime yetmemi sağlıyor. Fakat organlarım tarafından gölgelenmiş ve engellenmiş olan ruhum, günden güne bu ağır yüklerin altında eziliyor ve kendinde eski kabuğundan sıyrılabilmek için eskiden sahip olduğu kadar yeterli bir güç bulamıyor.

İşte bizi kendimize dönmeye zorlayan da bu talihsizliklerdir ki zaten çoğu insanın bu talihsizliklere tahammül edemeyişinin sebebi de budur. Kendinde ayıplanacak hatalardan başka bir şey bulamayan bana gelecek olursak, kalbimden isteyerek geçirdiğim hiçbir kötülük olmadığı için başıma gelen tüm felaketlerden zaaflarımı sorumlu tutarak kendimi avutuyorum.

Bununla birlikte, birinin benim durumuma –eğer aptal değilse– bir an olsun bu durumun korkunçluğunu görmeden ve umutsuzluktan kahrolmadan bakabilmesi mümkün mü? Dünyanın en hassas insanı olan ben, başkalarının dehşete kapılmadan bakamayacağı bu durumdan hiçbir surette etkilenmiyor, bunun için gayret sarf etmiyor, savaşmıyor hatta neredeyse ona aldırış bile etmiyorum.

Bu noktaya nasıl geldim? Oysa uzun süredir bana hissettirmeden kurdukları tuzakları ilk fark ettiğimde hiç de bu kadar sakin ve huzurlu değildim. Bu yeni durum ilk ortaya çıktığında beni allak bullak etmişti. Alçaklık ve

ihanet beni gafil avlamıştı. Hangi dürüst ruh, böyle acılara hazırlıklı olabilirdi ki? Böyle şeyleri önceden bekliyor olmam için, onları hak etmiş olmam gerekirdi. Ayağımı kaydırmak için kazdıkları tüm tuzaklara düştüm; kızgınlık ve öfkeye kapılıp pusulayı şaşırdım; kafam karıştı ve beni sürekli içinde tuttukları korkunç karanlıkta, ne bana yol gösterecek bir ışık ne de kapıldığım umutsuzluğa dayanmamı sağlayacak bir destek bulabildim.

Böyle korkunç bir durumda nasıl mutlu ve sakin yaşanabilirdi? Hâlâ aynı, belki daha da kötü bir durumdayım ama yine de her şeye rağmen mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşıyorum. Ben huzur içinde, çiçeklerle, onların üreme organlarıyla ve buna benzer çocukça şeylerle uğraşıp bana zulmedenleri bile aklıma getirmezken, onların kendilerine ettikleri inanılmaz eziyetlere gülüyorum.

Bu değişim nasıl oldu? Tabii ki, doğal bir şekilde, farkına varmadan ve zahmetsizce. İlk sürpriz gerçekten de tüyler ürperticiydi. Sevgi ve saygıyı hak ettiğimi düşünen ben, hak ettiğim gibi sevilip sayıldığımı zannediyorken birdenbire, hiç olmadığım kadar korkunç bir canavara dönüştürüldüğümü gördüm. Bir kuşağın tümünün, en ufak bir açıklama yapmaksızın, tereddütsüz bir şekilde ve utanmadan bu garip fikre kapıldığını gördüm. Sıra dışı bu devrimin sebebini hiçbir zaman anlayamadım. Kurtulmak için hızla çırpındım ama bu örülmekte olan ağlara daha da dolanmamdan başka bir işe yaramadı. Bana zulmedenleri, dertlerinin ne olduğunu anlatmaları için çok zorladım ama kaçtılar. Uzun bir süre boş yere üzüldükten sonra, biraz ara vermem gerektiğine

karar verdim. Buna rağmen hâlâ umudum vardı ve kendi kendime böylesi aptalca bir körlük ve manasız bir önyargı tüm insanlığı ele geçirmiş olamaz. Bu çılgınlığa ortak olmayan sağduyu sahibi insanlar, kalleşlik ve ihanetten nefret eden adil ruhlar vardır. Arayayım, belki sonunda bir tanesine denk gelirim. Ama olur da bulursam, işte o zaman düşmanlarım yandılar, diyordum. Fakat boş yere aradım ve hiç kimseyi bulamadım. Bu, istisnasız herkesin katıldığı evrensel bir ittifaktı ve ben, sırrına eremediğim manevi sürgünün içinde öleceğimden eminim.

Uzun süren kaygılardan sonra, bu hazin durumun içinde, sonunda payıma düşeceğini sandığım umutsuzluk yerine, dinginlik, huzur, barış ve hatta mutluluk buldum. Çünkü yaşadığım her gün bana zevkle bir önceki günü hatırlatıyor ve ertesi gün için de başka bir şey dilemiyorum.

Bu fark neden ileri geliyor? Bir tek şeyden. Ses çıkarmadan zorunluluklara boyun eğmeyi öğrenmiş olmamdan. Binlerce şeye bağlanmaya çalışırken hepsini bir bir elimden kaçırıp da yalnız başıma kalınca, tekrar dengemi bulup, kendi ayaklarım üstünde durabildim. Her yandan sıkıştırılmama rağmen hâlâ bu dengeyi koruyabiliyorum çünkü artık hiçbir şeye bağlanmıyor ve sırtımı yalnızca kendime yaslıyorum.

Kamuoyuna böylesine hararetle karşı çıkarken, hâlâ onun boyunduruğu altında olduğumun farkında değildim. Saygı duyduğumuz insanlar tarafından sayılmak isteriz işte bu yüzden insanların hiç olmazsa bir kısmı hakkında olumlu yargılarım varken, onların hakkımda verdikleri kararlara kayıtsız kalamazdım.

Kamuoyunun vardığı yargıların genellikle adil olduğunu görüyor ancak bu adaletin tesadüften başka bir şey olmadığını, insanların fikirlerini dayandırdıkları kuralların, tutkularından ve bu tutkuların bir göstergesi olan önyargılarından kaynaklandığını görmüyordum. Nitekim doğru bir yargıya vardıklarında bile bu yargıların kötü bir ilkeye dayandığını, bunu adalet duygusuyla değil sırf kendilerine tarafsız bir hava vermek için, tıpkı başka konularda insanlara iftira ettikleri zaman olduğu gibi rahatça yaptıklarını bilmiyordum.

Uzun ve boş araştırmalarım sonucunda istisnasız hepsinin ancak şeytani bir ruhun yaratabileceği en saçma ve haksız bir düzene bağlı olduklarını gördüm. Bu çılgın kuşağın, kimseye hiçbir zaman zararı dokunmamış, talihsiz birine karşı, kendisine yol gösterenlerin kör öfkesine topluca teslim olduğunu fark ettim. Boşu boşuna etrafımda bir insan aradıktan sonra ışığımı söndürüp artık kimsem yok[1] diye bağırmak zorunda kaldım; o zaman yeryüzünde yapayalnız, bir başıma olduğumu anlamaya başladım ve çağdaşlarımın bana kıyasla daha mekanik, içgüdüleriyle hareket eden, fiillerini yalnızca hareket yasalarıyla gerçekleştiren varlıklar olduklarına kanaat getirdim. Ruhlarında var olduğunu farz edebileceğim hiçbir niyet ya da tutku, onların bana olan davranışlarını açıklamak için yeterli olamadı. Bu yüzden de onların iç dünyalarının benim için hiçbir önemi kalmadı. Onları değişik davranışları olan, her türlü ahlaki değerden yoksun kitleler olarak görüyorum.

1. Diogenes'in, elinde bir fenerle insan aramaya çıkmasına gönderme yapılmaktadır. (ç.n.)

Uğradığımız felaketlerin çoğunda bunların yarattığı etkiden çok, niyete bakarız. Damdan düşen bir kiremit daha ağır bir şekilde yaralayabilir ama kötü niyetli bir elin kasti olarak fırlattığı taş kadar derin etki bırakmaz. Taş bazen ıskalayabilir ama amaç her zaman hedefine ulaşır. Felek sillesini vurduğunda en az fiziksel acıyı hissederiz. Feleğin sillesini yiyen kişi, başına gelenlerin sorumluluğunu yükleyecek biri bulamadığında, kaderini, kendisine eziyet etmekten hoşlanan biri gibi görür, onu aklı ve bir çift gözü olan bir insanmış gibi düşünüp, bir kişiliğe büründürerek tüm sorumluluğu ona yükler. Böylece kime kızdığını bilmeden, oyunu kaybettiği için bozulan bir kumarbaz gibi öfkeye kapılır, kendisine eziyet etme konusunda kararlı olan kaderinin ona karşı saldırıya geçtiğini düşünerek, öfkesini bununla besler ve kendi yarattığı düşmanına karşı hırslanıp ateş püskürür. Başına gelen tüm felaketlerde mutlak bir zorunluluktan başka bir şeyin etkisini göremeyen bilge kişi ise, böyle saçma hezeyanlara kapılmaz. Acıyla haykırır ama bunu kendini kaybetmeden ve öfkeye kapılmadan yapar; başına gelenlerin yalnızca fiziksel etkilerini hisseder ve aldığı darbelerle bedeni yaralansa da, bunların kalbine kadar ulaşmasına müsaade etmez.

Bu noktaya varmak azımsanacak bir şey olmasa da eğer burada durulacaksa, yeterli değildir. Bu, kötü olan şeyi kesip, kökünü içinde bırakmaktır. Çünkü kök dışarıda değil, içeridedir ve onu oradan tamamen söküp atmaya çalışmak gerekir. Kendime gelmeye başlar başlamaz, işte bunu bütün açıklığıyla hissettim. Aklımın yardımıyla, başıma gelenlerle ilgili yaptığım açıklamaların saçmalıktan ibaret olduğunu görerek, bunların

nedenlerini, araçlarını ve yollarını bilmediğim için, onları hiçe saymam gerektiğini anladım. Yazgımın tüm evrelerine, ne amacını, ne yönünü, ne de ahlaki sebeplerini düşünmeden, onlara salt "kaderin cilvesi" gözüyle bakmam gerekiyordu. Düşünmeden ve başkaldırmadan ona boyun eğmeliydim çünkü aksi biçimde davranmanın bir anlamı olmayacaktı. Dünyada tek yapmam gereken; kendimi tamamen pasif biri olarak görmek ve kalan gücümü yazgıma tahammül etmeye harcamakken, boşu boşuna ona kafa tutarak kendimi tüketmekten sakınmaktı. İşte kendi kendime bunları söylüyordum. Aklım da yüreğim de buna onay veriyordu ama bununla birlikte yüreğimin hâlâ mızıklandığını hissediyordum. Bu durum nereden ileri geliyordu? Bu sorunun cevabını aradım ve buldum. Bu, insanlardan sonra mantığa da başkaldıran burnu büyüklüğümden, kendimi beğenmişliğimden ileri geliyordu.

Bu keşif zannedildiğinden daha zordu, çünkü zulüm görmüş masum bir insan, kendini beğenmişlik duygusunu adalet aşkı zannetmeye meyillidir. Ancak gerçek neden bir kez anlaşıldıktan sonra aynı hataya tekrar düşmekten kaçınır ve bu hatadan dönmek artık daha kolay olur. Özbenlik saygısı onurlu ruhların en güçlü dürtüsüdür, hayallerden yana zengin olan kendini beğenme duygusu, kılık değiştirerek bu saygının yerini alır ancak yapılan sahtekârlıklar ortaya çıkıp da artık kendini gizleyemez hale gelince, artık bu burnu büyüklükten korkacak bir şey kalmaz ve her ne kadar onu bastırmak zor olsa da en azından rahatça kontrol altına alınabilir hale gelir.

Hiçbir zaman kendini beğenmiş, kibirli biri olmadım;

ancak bu duygu insanlar arasında yaşadığım dönemde özellikle de yazar olduktan sonra epey bir kabarmıştı. Belki başkalarına kıyasla bende daha azdı ama yine de yeterince vardı. Aldığım acı dersler, onu hemen eski sınırları içine kapattı. Öncelikle haksızlıklara isyan etti, sonra da bu haksızlıkları hor görmeye başladı. Kendi içine kapanan ruhum, dış dünyayla olan tüm bağlarını koparttı, karşılaştırmalardan ve tercihlerden vazgeçip, iyiliği yalnızca kendi için yapmakla yetinir oldu. İşte o zaman; kendini beğenmişlik duygusu, kendini koruma içgüdüsüne dönüşerek doğal düzenine geri döndü ve beni de halkın boyunduruğuna girmekten kurtardı.

O zamandan sonra ruhumda huzuru ve hatta mutluluğu buldum. Çünkü hangi durum içersinde olursak olalım, kendini beğenmişlik duygusu bizi hep mutsuz eder. Onu bir kenara itip, aklımızı konuşturduğumuzda, aklımız bizi kaçmamızın mümkün olmadığı tüm fenalıklar için bile teselli eder. O, üzerimizde hiçbir etkisi olmayan kötülükleri dahi imha eder çünkü onların en yıkıcı darbelerinden kurtulduğumuzdan ancak onlarla meşgul olmayı bıraktığımız zaman emin olabiliriz. Kötülükler, kötülük düşünmeyenler için hiçbir şey ifade etmezler. Katlandığı felaketlerde, o felaketin nedenlerini değil sadece ve sadece felaketin bizzat kendisini gören biri için, küfürler, hakaretler, intikam ve ayrımcılığın hiçbirinin bir önemi yoktur. İnsanlar beni nasıl görmek istiyorlarsa öyle görsünler, bu, benim özümü değiştirmez, sahip oldukları tüm güce ve sinsice çevirdikleri dolaplara rağmen, ben kendim olmaya devam edeceğim. İnsanların bana karşı tutumlarının durumumu etkilediği doğrudur.

Kendileriyle arama örmüş oldukları duvar, ihtiyaçlarımın arttığı şu ihtiyarlık günlerimde beni her türlü kaynaktan ve yardımdan mahrum bırakıyor. Hatta para bile ihtiyacım olan şeyleri satın almamı sağlamadığı için, etkisiz hale geliyor. Çünkü artık onlarla aramda ne alışveriş, ne karşılıklı bir konuşma, ne de yardımlaşma söz konusu. İnsanların ortasında yapayalnızım ve kendimden başka dayanacak dalım yok. Bu da benim yaşımda ve benim koşullarımda yaşayan biri için oldukça zayıf bir destek. Bunlar büyük sıkıntılar ama sinirlenmeden onlara tahammül etmeyi öğrendiğimden beri üzerimdeki güçlerini kaybettiler. İhtiyacın gerçekten hissedildiği anlar çok nadirdir. O anları çoğaltan, hayal gücü ve alışkanlıklardır, bu anlar çoğaldıkça da insan endişeye kapılıp, kendini mutsuz hisseder. Benim için yarın acı çekecek olmamın bir önemi yok, kendimi rahat hissetmem için bugün acı çekmiyor olmam yeterli. Öngördüğüm sıkıntılardan değil yalnızca şu an hissettiğim sıkıntılardan etkilenirim ki bu da onların etkilerini önemli ölçüde azaltır. Yatağımda yapayalnız, hasta ve terk edilmiş olarak yoksulluktan, soğuktan ve açlıktan ölebilirim ve bu hiç kimsenin umurunda bile olmaz. Ama bunu bile umursamıyorsam ve yazgım beni ancak başkalarını etkilediği kadar etkiliyorsa, bunun ne önemi var ki? Özellikle benim yaşımda biri için, yaşama ve ölüme, hastalığa ve sağlığa, varlığa ve yokluğa, şöhrete ve onu kaybetmeye aynı oranda kayıtsız kalabilmeyi öğrenmek azımsanacak bir başarı mıdır? Diğer yaşlıları her şey endişelendirir ama ben hiçbir şey için endişelenmem. Başıma her ne gelmiş olursa olsun aldırış etmem, bu umursamazlığım bilgeliğimin değil

düşmanlarımın eseridir ve bir nevi onların kötülüklerinin telafisi niteliğindedir. Beni kadersizliğime karşı duyarsız bir hale getirmekle, onun zararlarından koruyarak yapabileceklerinden çok daha büyük bir iyilik yapmış oldular. Eğer bu tecrübeyi yaşamamış olsaydım onu etkisiz hale getirmek yerine hâlâ ondan korkuyor olabilirdim.

Sıkıntılarımın ortasında sahip olduğum bu ruh hali, sanki kusursuz bir mutluluk içinde yaşıyormuşum gibi, beni kendi tabiatıma karşı bir umursamazlık içine sokuyor. Etrafımdaki nesnelerin beni en sancılı endişelerime geri döndürdüğü kısa anlarım dışında kalan tüm zamanlarda, beni kendilerine çeken eğilimlerime yönelen kalbim, kendi içinde doğan duygularından besleniyor. Ben de bu duyguların ürettiği ve benimle paylaştığı hayali varlıklarla, sanki gerçekten varlarmışçasına eğleniyorum. Onları ben kendim için yarattım ve bu yüzden ne onların ihanetlerinden ne de beni terk etmelerinden korkuyorum. Talihsizliklerim devam ettiği sürece onlar da var olacaklar ve tüm talihsizliklerimi unutturmaya yetecekler.

Sanki her şey beni içinde yaşamak için doğduğum mutlu ve huzurlu hayata geri döndürüyor. Hayatımın dörtte üçünü ya kafamı ve duygularımı büyük bir hazla adadığım eğitici ve bir o kadar da zevkli konularla uğraşarak ya da gönlümce yarattığım, duygularımı besleyen hayal gücümün çocuklarıyla, hakkım olduğunu düşündüğüm mutluluk içerisinde ve kendimden hoşnut bir şekilde, yalnız başıma geçiriyorum. Tüm bunlarda etkili olan şey kendime olan sevgimdir ve bunun kibirle, gururla hiçbir ilgisi yoktur. Yalancıktan gönül almalarının,

gösterişli ve alaycı iltifatların, hoşluğa bürünmüş kötülüklerinin oyuncağı olduğum insanlar arasında geçirdiğim acı dolu zamanlarda ise durum tamamen başkaydı. Öyle zamanlarda kendi bildiğini okuyan gururuma engel olamıyordum. Kaba görünüşlerinin altındaki kin ve öfkeyle dolu kalpleri beni paramparça ediyor ve bu acıya bir de kolaylıkla kandırılacak kadar aptal gözüktüğümü düşünmenin sıkıntısıyla anlamsız olduğunu bildiğim halde bir türlü önüne geçemediğim kibrimin ürünü olan çocukça bir gurur ekleniyordu. Bu küçümseyen, alaycı bakışlara alışabilmek için inanılmaz bir çaba harcadım. Sırf bu zalimce çekişmeye tahammül edebilmeyi öğrenmek adına yüzlerce kez, insanların en sık gittiği, en kalabalık yerlerde vakit geçirdim. Sadece bunu başaramamakla kalmayıp üstüne üstlük en ufak bir gelişme bile kaydedemedim. Tüm bu zorlu ve bir o kadar boş çabanın sonunda yine eskisi kadar çabuk üzülen, kızan ve öfkelenen biri olarak kaldım.

Her ne yaparsam yapayım, hislerimin hegemonyası altında olduğum için, hiçbir zaman onların tesirinde kalmaktan kurtulamadım ve nesnelerin hislerim üzerindeki etkileri sürdüğü müddetçe kalbim kendini bunlardan soyutlamayı başaramadı. Fakat bu geçici etkiler ancak onlara sebep olan heyecanlar kadar sürüyordu. Benden nefret eden birinin varlığı beni son derece derinden etkiliyor ama o kişi ortadan kaybolduğu anda, bu duygum da kayboluyordu ve o kişiyi bir daha görene dek de aklıma bile gelmiyordu. Her ne kadar onun benimle uğraşmaya devam edeceğini biliyor olsam da ben onunla uğraşmıyordum çünkü yaşadığım anın içinde var olmayan bir kötülük beni katiyen etkilemez ve

yüzünü görmediğim biri de benim için yok demektir. Bu durumun kaderimin yolunu çizenlere üstünlük sağladığını hissediyorum. Kaderimi canları nasıl istiyorsa öyle yönetsinler bakalım. Onların vurgunlarından korunmak için onları düşünmek zorunda kalacağıma, hiç karşı gelmeden yapacakları eziyetlere seyirci kalırım daha iyi.

Tek üzüntüm hislerimin kalbim üzerinde yarattığı bu etkidir. Kimseyi görmediğim günler, artık kaderim üzerinde kafa yormuyor, onu hissetmiyor ve acı çekmiyorum. Hiçbir şey kendimden hoşnut olmamı ve mutluluğumu engelleyemiyor. Yine de acı veren duygulardan çok nadir kaçabildim; onları en az aklıma getirdiğim anlardan birinde karşılaştığım bir hareket, sinsi bir bakış, işittiğim zehirli bir söz, karşılaştığım kötü kalpli bir insan beni yerle bir etmeye yetiyor. Böyle bir durumda çabucak unutup kaçmaktan başka bir şey yapamıyorum. Böylelikle kalbimin karmaşası ona sebep olan şeyle birlikte ortadan kayboluyor ve yalnız başıma kaldığım anda huzura eriyorum. Beni, acıya sebep olabilecek yeni bir durumla karşılaşma korkusundan başka üzen bir şey yok. Tek derdim bu ama bu kadarı da mutluluğumu gölgelemeye yetiyor. Paris'in göbeğinde oturuyorum ve evimden çıkıp kırlara, yalnızlığa kavuşmak için can atıyorum. Fakat bunun için öylesine uzaklara gitmem gerekiyor ki, rahatça nefes alabileceğim bir yer bulana kadar, yolda canımı sıkan bin türlü şeye maruz kalıyorum ve aradığım sığınağa varmadan önce günün yarısını yürek darlığı içerisinde geçiriyorum. Hiç olmazsa gideceğim yere ulaşmama müsaade etseler ona da razıyım. Kötü insanlar kortejinden kurtulduğum an

pek tatlı bir andır ve kurtulur kurtulmaz da kendimi ağaçların altında, çayırların, çimenlerin ortasında görünce cennette olduğumu sanıyor ve bundan adeta ölümlülerin en mutlusu benmişim gibi müthiş bir haz alıyorum.

Bugün böylesine haz alarak yaptığım yalnız gezintilerimin, kısa süren refah dönemlerinde bana sıkıntı verdiğini çok iyi hatırlıyorum. Köyde, birinin evinde otururken, vücudumu hareket ettirme ve temiz hava alma ihtiyacı beni evden yalnız başıma çıkmaya iter ve bir hırsız edasıyla oradan kaçarak, parkta ve kırlarda dolaşmaya çıkardım. Fakat oralarda, bugün hissettiğim huzuru ve mutluluğu bulmak şöyle dursun, salonlarda kafamı boş yere meşgul eden fikirlerin huzursuzluğunu da beraberimde götürürdüm, ardımda bıraktığım insanların anısı oralarda da peşimden gelirdi. Yalnızken, kendimi beğenmişliğimin buğusu ve dünyanın debdebesi, ormanların tazeliğine gölge düşürür ve insanlardan uzaktayken yakaladığım huzuru kaçırırdı. Boşuna ormanın derinliklerine kaçardım çünkü ısrarcı bir kalabalık her yerde peşimden gelip doğayı benden gizlemeye çalışırlardı. Doğayı tüm güzellikleriyle yenidenancaktoplumuntutkularındanvekalabalıklardan sıyrıldığımda bulabildim.

İstemsiz olarak verdiğim ilk tepkilerime mani olamadığını görünce, bu yöndeki çabalarıma bir son verdim. Her darbe kanımı alevlendiriyor, öfke ve kızgınlık tüm duygularımı ele geçiriyor, sahip olduğum gücün bu ilk patlamayı durdurmaya ya da ertelemeye yetmeyeceğini bildiğim için de tabiatıma teslim oluyorum. Yalnızca bu ilk patlamanın, devamında başka

sonuçlar doğurmaması için çaba sarf ediyorum. Alev alev yanan gözler, kıpkırmızı bir surat, titreyen kol ve bacaklar, nefes kesen kalp çarpıntıları, tüm bunlar salt fiziksel tepkilerdir. Bunların mantıkla en ufak bir ilgisi yoktur ancak ilk patlamanın tabii bir şekilde olmasına müsaade ettikten sonra artık yavaştan duygularımızı kontrol altına alarak, yeniden kendimize gelebiliriz. İşte uzunca bir süre başaramayıp sonraları başarıyla yaptığım şey de budur. Boş yere direnip gücümü tüketeceğime aklımın yardımına başvurarak başarıya ulaşacağım günü bekliyorum çünkü akıl ancak ve ancak kendini dinletebildiğinde konuşmaya başlar. Tanrı aşkına, ben neden söz ediyorum! Aklım mı? Yazık! Bu başarıyı tatma onurunu aklıma verirsem, büyük hata etmiş olurum çünkü onun bu işte en ufak bir payı yok. Tüm bunlar, güçlü rüzgârların dalgalandırdığı ama bu rüzgârlar diner dinmez tekrar süt liman olan değişken mizacımın eseridir. Beni coşturan, mizacımın ateşli yanı, sakinleştirense umursamaz yönüdür. Anlık tüm güdülerime teslim oluyorum ve her şok bende güçlü fakat kısa süren bir harekete yol açıyor, şokun etkisi geçtiğindeyse hareket son buluyor ve dış etkenlerin hiçbiri, üzerimde uzun süreli etki bırakamıyor. Kaderin cilveleri ve insanların kurduğu komplolar, benim yapımdaki birini pek fazla etkilemez. Bana kalıcı zararlar verebilmesi için dış etkenlerin sürekli tekrarlanması gerekir çünkü kısa da olsa bir ara vermek, kendimi toparlamam için yeterli olmaktadır. Ben duygularıma dokunabildikleri sürece insanların istediği gibi bir adam olurum; ancak ilk boşlukta tekrar özüme dönerim ve ne yapılırsa yapılsın asla bu halim asla değişmez. Bu sayede,

benim için yaratıldığını düşündüğüm bir mutluluğu tadarım. Bunu da daha önceki düşlerimden birinde anlatmıştım. Bu durum bana o kadar uygun ki devam etmesinden başka bir şey dilemiyorum ve bunun bozulmasından başka hiçbir şeyden de korkmuyorum. İnsanların yapmış oldukları kötülükler korkutmuyor beni, asıl korktuğum yapabilecek oldukları kötülükler. Fakat bana sürekli olarak acı çektiremeyeceklerini bildiğim için de tüm dalaverelerine gülüp geçiyor ve bunlara rağmen kendi benliğimin tadını çıkarıyorum.

DOKUZUNCU GEZİNTİ

Dünyadaki mutluluk, insanlar için yaratılmışa benzemeyen daimi bir duygudur. Dünya üzerindeki her şey, hiçbir cismin kalıcı bir şekil almasına müsaade etmeyecek şekilde devamlı bir akış içerisindedir. Çevremizdeki her şey değişir. Biz de değişiriz ve hiç kimse bugün sevdiğini yarın da seveceğine emin olamaz. Bu nedenle de, bu hayata dair yaptığımız mutluluk planları birer hayal olarak kalırlar. İçsel huzuru bulduğunuzda onu elinizden kaçırmamaya özen gösterin ama onu zincirle bağlama planları da yapmayın zira bu tam bir delilik olur. Çok az sayıda mutlu insan gördüm, hatta belki de hiç görmedim ama halinden memnun birçok insan gördüm ve etkilendiğim konular arasında beni en fazla memnun eden de budur. Bunun, duyularının iç dünyam üzerinde bıraktığı etkilerin doğal bir sonucu olduğuna inanıyorum. Mutluluğun dışarıdan okunabilecek hiçbir yanı yoktur, onu tanıyabilmek için mutlu bir insanın yüreğini okuyabilmek gerekir fakat memnuniyet gözlerle, tavırlarla, konuşma tarzıyla, yürüyüşle ona bakan kişinin ilgisini çekmek istercesine kendini belli eder. Tüm insanların bayram coşkusuyla dolup taştığı; hayatın bulutları arasından hızla ama canlı

bir şekilde parlayan zevk ışınları altında, hepsinin kalbinin ışıl ışıl parladığını görmekten daha tatlı bir zevk var mıdır?

Üç gün önce Bay P. ziyaretime geldi ve bana müthiş bir sabırsızlıkla Bay d'Alembert'in[1] Bayan Geoffrin[2] için yazdığı övgü mektubunu gösterdi. Yazıyı okumadan önce, uzunca bir süre yazının yenilikçi üslubuna ve içinde bol miktarda bulunduğunu söylediği gülünç kelime oyunlarına kahkahalarla güldü. Daha gülmesini durduramamıştı ki okumaya başladı. Ben de ciddiyetle dinledim. Bu ciddiyet onu sakinleştirdi ve kendisine eşlik etmediğimi görünce gülmeyi kesti. Övgünün en uzun ve tumturaklı bölümü ise, Bayan Geoffrin'in çocukları görmekten ve onlarla konuşmaktan aldığı haz üzerinde durulan bölümüydü. Yazar, haliyle bu davranışın iyi bir karakterin kanıtı olduğunu iddia ediyordu. Fakat bununla kalmayarak, aynı zevki paylaşmayan insanları kötü karakterli olmakla itham ediyordu. Hatta işi, darağacında sallandırılanlara veya çarkta eklemleri kırılmaya mahkûm edilenlere sorsalar, hepsi kesin, çocukları sevmediklerini söylerler diyecek kadar ileri götürüyordu. Bu iddialar, ileri sürülme nedeni açısından bakılınca oldukça tuhaf bir etki yaratıyordu. Tüm bunlar doğru olsa bile bunu söylemenin sırası mıydı? Saygın bir kadına yazılan övgüyü, suçlular ve işkencelere ait imgelerle kirletmek çok mu gerekliydi? Bu sevimsiz sevgi gösterisinin altında yatan nedeni

1. D'Alembert, genel matematiğin kurucularından biri olarak bilinir ve kabul edilir. Aynı zamanda da *Encyclopedia*'nın editörlerindendir. (ç.n.)

2. Zamanın Parisli yazarlarının koruyucusu ve hatta patronu olarak bilinir. (ç.n.)

anlamakta hiç zorlanmadım. Bay P. okumayı bitirince mektupta hoşuma giden yerleri gösterdim ve yazarın kalbinde bunu yazarken, dostluktan ziyade nefret duygularının olduğunu da sözlerime ekledim.

Ertesi gün soğuk ama güzel bir hava vardı, çiçek açmış yosunlar bulabilme umuduyla, Harp Okulu'na kadar yürüdüm. Yolda, önceki gün yapılan ziyaret ve d'Alembert'in yazdığı övgü üzerine düşüncelere daldım. Bu, sonradan eklenmiş gibi duran bölümün övgüye katılmasının, amaçsız olmadığını düşünüyordum. Benden her şeyi saklayan bu insanların, sabırsızlıkla bana bu mektubu getirmiş olmaları, amaçlarının ne olduğunu göstermeye yetiyordu aslında. Çocuklarımı Kimsesiz Çocuklar Yurdu'na vermiştim. Bu beni hayırsız baba yapmak için yeterliydi ve buradan yola çıkılarak, bir fikir geliştirilip benim çocuklardan nefret ettiğim sonucuna varılıyordu. Bu zincirleme düşünce sistemini kullanarak, insan aklının akı karaya dönüştürme konusundaki becerisine hayran oldum. Çünkü minnacık bebelerin birbirleriyle oynamalarını seyretmekten benim kadar zevk alan başka biri olduğunu hiç sanmıyorum ve hem sokakta, hem de gezintilerim esnasında sık sık durup, kimsede görmediğim bir ilgiyle çocukların yaramazlıklarını ve oyunlarını seyrederim. Bay P.'nin ziyaretinden bir saat önce, ev sahibim Bay Soussoi'nın, büyük olanı yedi yaşında olan en küçük iki çocuğu ziyaretime gelmişti. Beni öylesine içtenlikle kucaklamışlardı ki ben de aynı sevecenlikle onlara karşılık vermiştim. Aramızdaki yaş farkına rağmen benimle olmaktan hoşnut görünüyorlardı. Bana gelince, ihtiyar suratımın onlara itici gelmemiş olmasından son

derece memnun olmuştum. Küçük olanı, yeniden gelme konusunda o kadar hevesli görünmüştü ki, özellikle ona daha fazla bağlandığımı hissettim ve gittiğinde kendi çocuğum gitmişcesine üzüntü duydum.

Çocuklarımı Kimsesiz Çocuklar Yurdu'na vermiş olmamı biraz abartarak beni, çocuklarını sevmeyen hain babaya dönüştürmelerini anlıyorum; ancak bununla birlikte, şüphe yok ki bunu yapma sebebim başka türlü davranacak olursam, bunun çocuklarımın gidişatı için bin kat daha kötü sonuçlar doğuracağından korkmuş olmamdı. Eğer onlara ne olacağını umursamıyor olsaydım, onları yetiştirmeye elverişli olmayan bir durumda, onları şımartan annelerine ya da onları birer canavara dönüştürecek olan annelerinin ailesine bırakırdım. Bunun düşüncesi bile hâlâ ürkütüyor beni. Muhammed'in Seyid'e[1] yaptıkları, onların bana yapacaklarının yanında hiç kalırdı ve bu konuda daha sonraları kurdukları tuzaklar böyle bir düşünceleri olduğunun göstergesiydi. Doğruyu söylemek gerekirse, o zamanlar bu korkunç komploları tahmin etmekten çok uzaktım fakat *Kimsesiz Çocuklar Yurdu*'nda verilen eğitimin onlar için en tehlikesiz seçenek olduğunu biliyordum. Bu nedenle çocuklarımı oraya yerleştirdim. Yeniden karar verinem gerekseydi, yine aynı şeyi hem de bu sefer hiç tereddüt etmeden yapardım. Eğer gelenekler bana biraz olsun yardım etmiş olsaydı, bugün çocuklarıma, hiçbir babanın olamayacağı kadar sevecen bir baba olurdum.

İnsan yüreğini tanıma konusunda biraz olsun yol kat

1. *Fanatizm ya da Peygamber Muhammed* adlı eserinde Voltaire, Hz. Muhammed'in Seyid'i kendi babasını öldürmesi için ikna edişini anlatır. (ç.n.)

edebilmişsem, çocukları görmekten ve gözlemlemekten aldığım haz sayesinde olmuştur. Bu zevk gençliğimde çocuklar konusundaki bilgi dağarcığımı genişletmeme engel oldu çünkü onlarla öylesine neşe ve heyecan içinde oynuyordum ki, onları incelemek aklıma bile gelmiyordu. Ama ileri ki yıllarda, yaşlı görünüşümün ve buruşuk suratımın onları ürküttüğünü fark ettim. Onları rahatsız edip keyiflerini kaçırmaktansa, kendimi bu zevkten mahrum bırakmayı tercih ettim. Oyunlarını ve çevirdikleri küçük dolapları seyretmekle yetindim. Kendimi bu zevkten mahrum bırakmanın tesellisini, bilginlerimizin anlamadığı doğanın birincil ve gerçek içgüdüleri hakkında yaptığım gözlemlerim sonucu ulaştığım bilgilerde buldum. Bu araştırmaya gösterdiğim özenin, onları zevkle yaptığımın bir kanıtı olduğunu yazılarımda belirtmiştim ki zaten hiç şüphesiz Héloïse ve Emile gibi kitapları, çocukları sevmeyen birinin yazmış olması dünyanın en inanılmaz şeyi olurdu.

Hiçbir zaman çabuk algılayıp kendini kolaylıkla ifade edebilen biri olmadım ama başıma gelen felaketlerden sonra kafam da dilim de iyiden iyiye işlemez oldu. Aklımın içinde ne aradığım sözcükleri ne de gerekli fikirleri bulabiliyorum. Oysaki çocuklarla konuşmak kadar sağlam bir kafa ve özenle seçilmiş kelimeler kullanmayı gerektiren başka hiçbir şey yoktur. Benim için her şeyi daha da zor hale getiren şey ise, dinleyicilerin dikkati, bilhassa çocuklar için yazmış birinin bu konuda söylediği her şeye bir kehanet gözüyle bakılarak önemsenmesi ve yorum yapılmasıydı. Bu müthiş sıkıntı veren durum karşısında hissettiğim beceriksizlik beni öylesine sıkıyor ve keyfimi kaçırıyor ki bir Asya

hükümdarının karşısında bile, gevezelik etmem gereken bir veledin yanında olduğumdan daha rahat olurdum.

Başıma gelen felaketlerden sonra onları görmekten hâlâ aynı hazzı alıyor olsam da artık onlarla eskisi kadar sıkı fıkı değilim zira bugün benim için çekinilmesi gereken bir başka durum daha var ki bu da beni onlardan iyice uzaklaştırıyor. O da, çocukların yaşlılıktan hoşlanmamasıdır. Güçten düşmüş olan doğanın görüntüsü gözlerine çirkin gözüküyor ve bu durum karşısında onlarda hissettiğim tiksinme duygusu da beni fazlasıyla üzüyor; bu nedenle de onları sıkmamak ve tiksindirmemek adına, kendimi onları okşamak zevkinden mahrum bırakmayı tercih ediyorum. Yalnızca seven ruhları etkileyebilen bu güdü bizim doktorlarımız için hiçbir anlam teşkil etmez. Bayan Geoffrin çocuklardan hoşlandığı müddetçe onların bundan hoşlanıp hoşlanmamasına aldırış etmez. Fakat benim için paylaşılmayan bir zevkin hiçbir anlamı yoktur. Böyle bir zevki de paylaşabileceğim ve çocukların minicik yüreklerini benimkiyle birlikte neşeyle doldurabileceğim bir yaşta da değilim artık. Bu zevki yaşamak tekrar mümkün olabilseydi eğer, giderek azalacağını bildiğim için, bundan çok daha fazla zevk almaya bakardım. Nitekim geçen sabah Sussoi'ların ufaklıklarını severken aldığım zevk, onlara eşlik eden hizmetçinin bana çok fazla müdahale etmemesinden ve onun önünde hareketlerime daha az dikkat etme ihtiyacı duymuş olmamdan değil, çocukların bana yaklaşırken gösterdikleri güler yüzden ve benden hiç sıkılmamış olmalarından kaynaklanıyordu.

Ah keşke, minicik bir çocuğun kalbinden kopan

katıksız duygularla ruhum, kısa bir an bile olsa okşansaydı. Birinin gözlerinden benimle bir arada olmaktan zevk aldığını okuyabilseydim, bu kısacık mutluluk anı bana yaşadığım tüm felaket ve yıkımları unuttururdu. Ah işte o zaman, insanların beni mahrum ettiği sevecen bakışları hayvanlar arasında aramak durumunda kalmazdım. Aklımda kalan çok az sayıdaki önemli hatıradan bir tanesi, benim bu konuda zaafımı gözler önüne seriyor.

İki yıl önce Nouvelle-France civarında bir gezintiye çıkmıştım. Montmartre'ın çevresinde dolaşmak için iyice uzaklaşıp sola döndüm ve Clignancourt köyünü geride bıraktım. Dalgın dalgın etrafıma bakınıp hayaller kurarken, birdenbire birinin dizlerime yapıştığını hissettim. Beş, altı yaşlarında son derece sevimli küçücük bir çocuktu bu ve bana öylesine sevgi dolu bakıyordu ki hislenmiştim. Sonra kendi kendime, işte benim çocuklarım da bana böyle davranacaklardı, dedim. Çocuğu kucağıma alıp kendimden geçercesine doya doya öptüm ve sonra yoluma devam ettim. Yürürken, bir şeyin eksikliğini hissediyordum ve içten gelen bir gereksinim, beni geri dönmeye zorluyordu adeta. Çocuğu öyle birdenbire bırakıp gittiğim için kendime kızıyor ve görünürde hiçbir sebebi olmadan yaptığı bu harekette hafife alınmaması gereken bir tür esin kaynağı olduğunu düşünüyordum. Sonunda içimdeki arzuya teslim olup geri döndüm ve çocuğa doğru koştum. Ona tekrar sarıldım ve tam o esnada oradan tesadüfen geçmekte olan satıcıdan küçük Nanterre ekmeği alması için para verip, çene çalmaya başladım. Babasının kim olduğunu sordum, bana fıçıları birbirine bağlayan birini gösterdi. Tam çocuğu bırakıp onunla konuşmaya

gidiyordum ki, peşimden bir an olsun ayrılmayan hafiyelerden birine benzettiğim bet suratlı bir adamın benden önce davrandığını gördüm. Bu adam fıçıcının kulağına bir şeyler fısıldarken, fıçıcının da hiç dostça olmayan bakışlarını üzerime diktiğini fark ettim. Bu manzara karşısında yüreğimin sıkıştığını hissettim ve bütün düzenimi bir anda yerle bir eden bir iç sıkıntısıyla, geldiğimden çok daha hızlı bir şekilde baba ve oğlun yanından ayrıldım.

Fakat o günden sonra, aynı duyguları sık sık hissettim ve çocuğu tekrar görebilmeyi umut ederek Clignancourt'dan defalarca geçtim ama onu da babasını da bir daha görmedim. Sonunda bu rastlantıdan geriye tıpkı zaman zaman kalbime işleyen tüm diğer heyecanlarda olduğu gibi, sadece acı ve kederle karışık canlı anılar kaldı.

Hayatta her şeyin bir telafisi vardır. Zevk aldığım şeyler daha kısa süreli ve nadiren yaşandıklarında, onlardan daha sık yaşanmaları durumunda alacağım hazdan çok daha fazlasını alıyorum. Ve sonraları, onlardan kalan hatıraları kafamda evirip çeviriyorum. Bu zevkler saf ve temiz şeyler olsalardı eğer, nadiren de olsa, refah içinde olduğum günlerimden çok daha mutlu ederlerdi beni. En uç seviyede yoksulluk çeken biri, azıcık bir şeyle bile kendini zengin zanneder. Üç beş ekü bulan bir dilenci bir kese altın bulan zengin birinden çok daha fazla mutlu olur. Eğer insanlar, düşmanlarımdan sakladığım bu tarz minik zevklerin ruhumda yarattığı etkiyi bilseler, bana gülerlerdi. Bu tarz, faydasını gördüğüm, iyi yönde etkilendiğimi düşünerek mutlu olduğum olaylardan birini, üç dört yıl önce yaşadım.

Bir pazar günüydü, karım ve ben, Porte Maillot'da akşam yemeğine çıkmıştık. Yemekten sonra Boulogne Ormanı'ndan geçip la Muette'e kadar yürümeye devam ettik. Passy yolundan geçerek ağır ağır eve geri dönmek için güneşin batmasını beklerken, ağaçların gölgelerinin altındaki çimenlere uzandık. Rahibeye benzeyen bir kadın yanında yirmi kadar minik kız ile birlikte yanımıza geldi. Bazısı yere oturdu, bazısı da hoplayıp, zıplamaya başladı. Onlar oynarken yanımızdan sırtından davulu ve niyet dolabıyla bir kâğıt helvacı geçmekteydi. Küçük kızların kâğıt helva almayı çok istediklerini ve içlerinden parası olan birkaç tanesinin, şanslarını deneyerek rahibeden izin istediklerini gördüm. Rahibe kararsız kalıp itiraz ederken ben, kâğıt helvacıyı çağırıp bütün kızlara niyet çektirmesini, parasını benim ödeyeceğini söyledim. Bu sözlerimin grupta yarattığı sevinç öylesine büyüktü ki, kesemdeki tüm paraya hatta daha fazlasına bile değerdi.

Karman çorman bir şekilde, niyet dolabının etrafında toplaşan kızları görünce, başlarındaki rahibenin de iznini alarak hepsini dolabın bir yanına sıraya dizdim, dileğini çeken dolabın diğer yanma geçiyordu. Boş bilet olmadığından, hiçbir şey kazanamayanlar bile en azından bir kâğıt helva alabilecek oldukları için, herkes mutlu olacaktı. Yaşadıkları bu bayram coşkusunu iyice neşeli bir hale getirmek amacıyla ustalığını ters yönde kullanarak, elinden geldiğince çok şanslı numara çektirmesini, ücretini karşılayacağımı söyledim. Bu üçkâğıt sayesinde yüz civarında helva dağıtıldı çünkü memnuniyetsizlik doğurabilecek herhangi bir istismar ya da adam kayırma durumuyla karşılaşmamak için bu

hususta son derece katı davrandım. Karım da, payına daha fazla helva düşenlere ellerindekileri paylaşmalarını önerdi böylece helvalar herkese eşit dağıtılınca herkes mutlu oldu.

Teklifime tenezzül etmeyip reddetmesinden korkarak, rahibeden de bir niyet çekmesini rica ettim, o da çekti ve payına düşeni yapmacık davranmadan aldı. Bundan dolayı kadına minnettar kaldım. Bu hareketiyle yapmacık bir nezaketle yapabileceğinden çok daha değerli bir kibarlık göstermişti. Tam bu esnada, bazı tartışmalar başladı ve ben de bu sorunları çözmek amacıyla hakem tayin edildim. Sırayla davalarını savunan küçük kızlar, içlerinden biri bile güzel olmadığı halde, kibarlığın çirkinliği unutturabileceğini gösterdiler bana.

Nihayetinde hepimiz mutlu bir şekilde ayrıldık oradan ve o gün, hatırlamaktan en hoşnut olduğum öğleden sonralardan birini yaşadım. Ayrıca da bu eğlence, beni yıkacak derecede pahalıya patlamadı. Hepi topu otuz meteliğe mal olmasına rağmen, yüz ekülük[1] memnuniyet verdi. Gerçek hazzın harcanan parayla ölçülemediği ve neşenin, bakır parayla altınla olduğundan çok daha iyi arkadaş olduğu ne kadar da doğru. Bu küçük grupla tekrar karşılaşmak ümidiyle birçok kereler, aynı yere, aynı saatlerde geldim fakat bir daha onları hiç görmedim.

Bu olay bana çok daha eskilerde kalan hemen hemen aynı türden başka bir eğlenceyi hatırlatıyor. Zenginlerin ve edebiyatçıların arasında yaşadığım ve onların zevksiz eğlencelerine katılmak zorunda kaldığım, o bedbaht

1. Ortaçağ'dan 18. yy'a kadar olan Fransız altın ve gümüş paralarına Ekü denmiştir. http://tr.wikipedia.org/wiki/para (ç.n.)

günlerimdeydi. Ev sahibimin doğumgünü için La Chevrette'ydim.[1] Bugünü kutlamak amacıyla bütün aile bir araya toplanmış ve bir dünya gürültülü eğlence düzenlenmişti. Oyunlar, yemek ziyafeti, havai fişekler, hiçbir masraftan kaçınılmamıştı. Nefes almaya zaman kalmıyordu ve insan eğlenmekten çok sersemleşiyordu. Akşam yemeğinden sonra hava almak için caddeye çıkıldı. Caddede bir tür fuar kurulmuş, dans ediliyordu. Beyefendiler lütfedip köylü kızlarla dans ediyorlar ama kadınlar ağırbaşlılıklarını koruyorlardı. Baharatlı ekmekler satılıyordu. Yanımızdaki gençlerden biri bu ekmeklerden birini alıp, kalabalığın ortasına fırlattı ve izleyen herkes serserilerin ekmeği kapmak uğruna itişip kakışmasından, yerlerde yuvarlanmasından öyle büyük bir zevk aldı ki bu tantana bitmek bilmedi. Böylece baharatlı ekmekler havada uçuştu, kızlar, oğlanlar sağa sola koşuştu ve herkes birbirinin üstüne çıkıp, bir yerlerini sakatladı. Bu görüntü herkese eğlenceli geliyordu. Onlar kadar eğlenmesem de manasız bir utangaçlığa kapılıp, ötekiler kadar keyifli görünmeye çalıştım. Fakat az sonra, insanlar birbirlerini ezsin diye para harcamaktan bıkarak, oradan uzaklaşıp tek başıma fuarda gezinmeye başladım. Uzun bir süre fuardaki eşyaların çeşitliliği oyaladı beni. Beş altı Savoyard'lı delikanlının arasında, elindeki bir düzine elmayı satmaya çalışan küçük bir kız gördüm. Savoyard'lılar da elmaları satın almak istedikleri halde ellerindeki üç beş bakır kuruş elmaları almaya yetmiyordu. Bu sergi onlar için

1. Madam d'Epinay'a ait kır evi. (ç.n.)

Hespérides'in bahçesi,[1] kız da onu bekleyen ejderhaydı sanki. Bu komedi uzunca bir süre eğlendirdi beni ve sonunda elmaların parasını ödeyip, onları oğlanlara dağıtmak şeklinde bir çözüm buldum. İşte o zaman, insan ruhunu tadabileceği en güzel manzaralardan birine şahit oldum. Etrafını neşeyle saran gençlik masumiyetiyle karşılaştım. Bu sevince seyredenler de ortak oldular ve böyle bir neşeyi bu kadar ucuza paylaştığım için, aldığım haz daha mutlu etti beni.

Bu eğlenceyi biraz önce terk ettiğim eğlenceyle kıyasladım. Sağlıklı tatlar ve doğal lezzetlerin olduğu bir eğlenceyle, temelinde alay etmekten, hor görmekten başka hiçbir şeyin yatmadığı zengin züppelerinin eğlencesi arasındaki farkı memnuniyetle gördüm. Zira yoksulluk yüzünden aşağılanan bir insan grubunun, ayaklar altında ezilmiş, çamura bulanmış birkaç parça baharatlı ekmeği kapışmak için açgözlülükle birbirlerinin üzerine vahşice atıldığını ve kendilerini sakatladıklarını seyretmekten nasıl zevk alınabilir ki?

Bana gelince, bu tarz durumlarda ne tür bir zevk aldığımı düşününce, anlıyorum ki bu, iyilik yapma güdüsünden çok, mutlu yüzler görme isteğimden kaynaklanıyor. Bu görüntü, ta kalbime kadar işleyen büyülü bir güzelliğe sahip olduğu halde, sadece bir duygudan ibaretmiş gibi duruyor. Memnuniyet duygusuna sebep olduğumdan tamamen emin olduğum durumlarda, olur da bunu yüzlerde göremezsem, sevincim kursağımda kalır. Benim sebep olmadığım mutluluklar için de durum aynıdır. Örneğin, bayramlarda

1. Yunan mitolojisinde Hera'nın altından meyve veren ağaçlarla dolu bahçesi.(ç.n.)

insanların yüzündeki o neşeyi görmek bana her zaman son derece çekici gelmiştir. Ancak, Fransızlar çok neşeli bir millet olduklarını iddia ettikleri halde, Fransa'daki hiçbir kutlamada bu neşeyi göremediğimden, çoğunlukla bu beklentim boşa çıkmıştır. Vaktiyle avam tabakadan insanların danslarını seyretmek amacıyla, kır kahvelerine giderdim ancak dansları öylesine sıkıcı ve figürleri öylesine beceriksizce olurdu ki, neşeleneceğim yere hüzünlenirdim. Ama gülmenin alaycılıkla ya da kötülükle karıştırılmadığı Cenevre ve İsviçre'de, her şey bayramın sevincini ve neşesini taşır ve herkes bu havayı solur. Orada sefalet hiçbir zaman çirkin yüzünü göstermez ve küstahça gösteriş yapılmaz. Huzur, kardeşlik ve barış duygusu tüm kalpleri neşeyle doldurur; sık sık bu masun sevincin coşkusuyla, birbirini tanımayan insanlar yakınlaşır ve herkes birbirini birlikte eğlenmeye davet eder. Bu sevimli şenliklerin tadına varabilmem için onlara katılmam gerekmez, sadece seyrederek bile katılmış gibi olurum ve bunca neşe dolu surat arasında, kalbi benden daha fazla neşeyle dolan birinin olmadığına emin olurum. Bu haz, salt güdülerimden ileri geliyor olsa da, bunun içsel bir açıklamasının olduğu muhakkaktır ve bunun kanıtı da; insanların yüzünde gördüğüm zevk ve neşenin, tatmin etmiş oldukları kötülük içgüdülerinden kaynaklandığını anladığımda, bu görüntülerin beni mutlu etmek yerine, içimi acı ve öfkeyle doldurmasıdır. Yüreğimi neşe ve sevinçle dolduran tek şey; masum bir sevinç gösterisidir. Benimle ilgisi olsun olmasın, birinin zalim ve alaycı neşesi kalbimi yaralar ve beni kedere boğar. Birbirinden tamamen farklı ilkelerden yola çıkan bu iki farklı durumun dışavurumunun da tamamen aynı

olamayacağına hiç şüphe yoktur. Ancak sonuç itibariyle her ikisi de sevinç göstergesidir ve aralarındaki gözle görülür fark, bende her ikisi için ayrı ayrı oluşan duygular arasındaki farkla aynı oranda değildir.

Acı ve kederin izleri beni daha derinden etkiler. Öyle ki; bu tarz duygulara tanık olduğumda, onların içerdiği hezeyandan çok daha fazlasına kapılırım. Duyularım da hayal gücümü destekler ve acı çeken varlıkla özdeşleşmemi sağlayarak çoğu zaman onunkinden çok daha büyük bir endişeye kapılmama neden olur. Özellikle de benim yüzümden mutsuz olduğunu düşündüğüm bir yüzü görmeye tahammül edemem. Eskiden aptallık edip gittiğim evlerde, homurdanarak ve istemeye istemeye hizmet eden asık suratlı uşakların, efendilerinin konukseverliği sebebiyle yaptıkları hizmetleri, bana ne kadar pahalıya ödettiklerini tarif edemem. Duyarlı olduğum bazı nesneler beni her zaman derinden etkilemiştir, özellikle de zevk ve acı, sevgi ve nefret gibi duyguların, beni dış etmenlerin etkisiyle sürüklemesine mani olmak için, onlardan kaçmaktan başka çarem yok. Hiç tanımadığım yabancı birinin bir jesti, mimiği ya da sadece bir bakışı bile keyfimi kaçırmama yeter de artar. Sadece yalnız başıma kaldığımda, kendimi bulurum. Onun dışında çevremdeki her şeyin oyuncağı olduğumu hissederim.

Baktığım bütün gözlerden iyi niyet ya da hiç olmazsa beni tanımayanların gözlerinde bana karşı bir ifadesizlik okuduğum günlerde, toplum içinde yaşamaktan zevk alırdım. Fakat hem simamı herkesin görüp, bellemesini sağlamak, hem de gerçek kişiliğimi ört bas edip insanlardan gizlemek amacıyla çaba sarf ettiğim bugün,

yürek parçalayan görüntülerle karşılaşmadan sokağa adımımı atabildiğim tek bir günüm bile yok. Bu yüzden de kırlara ulaşmak için can atıyorum çünkü ancak yeşilliği gördüğümde rahat bir nefes alabiliyorum. Yalnızlığı seviyor olmamda şaşılacak bir taraf yok. İnsanların yüzlerine bakınca, bana karşı besledikleri düşmanlıklarından başka hiçbir şey görmüyorum oysaki doğa beni her zaman güler yüzle karşılıyor.

Fakat itiraf etmeliyim ki, beni henüz tanımayan insanların arasında yaşamaktan hâlâ zevk alıyorum. An-cak artık bu zevki yaşamama da müsaade edilmiyor. Daha birkaç sene evveline kadar, köylerden geçip, sabahları çiftçilerin, harman makineleri tamir edişlerini seyretmek ve kapı önlerinde çocuklarıyla birlikte duran kadınları görmek müthiş derecede hoşuma giderdi. Nedense bu manzara beni çok etkiliyordu. Bazen durur bu iyi yürekli insanların minik oyunlarını seyrederken nedendir bilinmez iç geçirirdim. İnsanların bu minik zevkim konusundaki duyarlılığımı görüp, beni bundan da mahrum etmek isteyip istemediklerini tam olarak bilemiyorum ama herkesin beni tanıması için oldukça çaba gösterilmiş olduğunu, yolda karşılaştığım insanların suratlarındaki ifade değişikliğinden ve takındıkları tavırlardan anlamam gerekirdi. Aynı şey çok daha aleni bir şekilde İnvalid'de[1] başıma geldi. Bu saygıdeğer kuruma karşı her zaman ilgi duymuşumdur. Eski Spartalıların dediği gibi, "Eskiden biz de genç ve atılgandık." İyi yürekli yaşlı insanlara hep saygı ve sevgiyle baktım.

Üzerimde en çok etki bırakan gezilerimden biri de

1. Eski askerlerin tedavi edildiği, saygın bir askeri hastane. (ç.n.)

Harp Okulu çevresinde yaptığım gezidir. Oralarda, karşılaşmaktan çok hoşlandığım eski askeri terbiyelerini koruyan bir iki savaş gazisi, yanımdan geçerken bana selam verirlerdi. Kalbimin yüz kat fazlasıyla karşılık verdiği bu selam, gururumu okşar, onları görmekten aldığım hazzı daha da arttırırdı. Bir şeyden etkilendiğimde bunu gizlemeyi beceremediğim için, sık sık bu gazilerin ve görünüşlerinin beni nasıl etkilendiğinden bahsedip duruyordum. Çok geçmeden onların da artık beni tanıyıp, onlar için bir yabancı olmaktan çıktığımı ve diğer herkes bana nasıl bakıyorsa, onların da o şekilde baktığını anladım. O saatten sonra da artık ne kibarlık, ne de selamlaşma söz konusu oldu. Başta gösterdikleri kibarlığın yerini hiç de dostça olmayan tavırlar ve sert bakışlar almıştı. Eski mesleklerinin bir gereği olan açık sözlülükleri sebebiyle, bana olan düşmanlıklarını herkesin yaptığı gibi maskelerinin altına gizlemeleri mümkün olamadığından, nefretlerini açık bir şekilde gösteriyorlardı. Zavallılığım öyle bir boyuta ulaşmıştı ki, öfkesini en az gösterenlere daha fazla saygı duyar olmuştum.

O gün bugündür, İnvalid çevresinde dolaşmak daha az hoşuma gitmeye başladı ve ayrıca onlara karşı beslediğim duygular, onların bana besledikleriyle ilişkili olmadığı için, vatanlarını müdafaa etmiş bu eski askerlere aynı şekilde saygı duymaya devam ettim. Yine de onlara gösterdiğim bu saygıya rağmen bana kötülükle karşılık vermeleri çok ağrıma gidiyor. Ezkaza, aralarından hakkımdaki söylentileri duymamış ya da yüzümü hiç görmemiş biriyle karşılaştığımda, bana benden iğrenmeden ve nefret etmeden kibarca selam vermesi,

diğerlerinin kabalıklarını unutturuyor. Sırf onunla ilgilenebilmek için diğerlerini aklımdan çıkarıyor ve onun da benim gibi içinde kin ve nefretin barınmadığı bir ruhu olduğunu hayal ediyordum. Bu zevki, geçen sene Cygnes adasında dolaşmak için karşıya geçerken tattım. Zavallı ve yaşlı bir savaş gazisi, kayıkta karşıya birlikte geçebileceği birini bekliyordu. Kendimi tanıtıp, kayıkçıya hareket etmesini salık verdim. Su dalgalı ve gidilecek mesafe de uzundu. Her zamanki gibi terslenirim korkusuyla gaziye bir şey söylemeye çekiniyordum; ancak en sonunda kibar tavırlarından cesaret aldım ve konuştuk. Sağduyulu ve terbiyeli bir adama benziyordu. Açık, içtenlikli tavırları ve tatlı diliyle beni öylesine şaşırttı ki adeta büyülendim. Bu tarz kibar tavırlara alışkın değildim, taşradan yeni gelmiş olduğunu öğrendiğim andaysa bu şaşkınlığım geçti. Belli ki, henüz kendisine yüzümü belletme ve hakkımda bilgi verme fırsatı bulamamışlardı. Bir insanla birkaç dakika muhabbet edebilmek için, beni tanımayışından yararlandım ve bundan aldığım hazla, en sıradan zevklerin bile nadir yaşandığında ne kadar büyük bir değer kazandığını bir kez daha fark ettim. Kayıktan inerken cebinden birkaç bakır kuruşluk çıkarmaya çalışıyordu. Ücretini ben ödedim ve onu kızdırmaktan korkarak parasını cebine geri koyması rica ettim. Kızmadı, aksine bundan memnun bile oldu. Yaşlı olduğu için ona kayıktan inmesi konusunda yardım edince bu memnuniyeti daha da arttı. Bu durum karşısında bir çocuk gibi sevincimden ağlayacağıma kim inanırdı? Tütün alabilmesi için eline yirmi dört kuruş sıkıştırmaya can atıyor olmama rağmen bunu yapmaya cesaret

edemedim. İçimi neşe ve sevinçle dolduracak iyilikler yapmama mani olan, bunları yapmaktan alacağım hazdan beni mahrum eden, aptalca çekingenliğime lanet ettim. Yaşlı gazinin yanından ayrıldıktan sonra, bu şekilde davranmakla prensiplerimi çiğnemiş olacağımı, temiz bir işe para karıştırarak o işin asaletini bozup, çıkar beklemeden yapılan bir iyiliği kirletmiş olacağımı düşünerek kendimi teselli ettim. Yardıma ihtiyacı olanlara elbette yardım etmeli fakat bunu hayatımızın doğal seyri içinde yer alan, kibarlık ve yardımseverlik gibi son derece saf kaynakları ticari güdülerle kirleterek yapmamalıyız. Hollanda'da insanların saati söylemek veya yol tarif etmek için para aldığı söylenir. Bu insanlar bu derece basit bir görevi bile ticarete döktüklerine göre, oldukça aşağılık bir millet olmalılar.

Konukseverliğin parayla satıldığını bir tek Avrupa'da gördüm. Asya'nın her yerinde ücretsiz konaklayabilirsiniz. Belki alıştığınız rahatı bulamazsınız ama ben bir insanım ve insanlar tarafından konuk ediliyorum, beni konuk edenler insanlığın ta kendisidir, diyebilmek az bir şey midir? Eğer yüreğinize bedeninizden daha fazla ihtimam gösterilmişse, ufak tefek eksiklere daha kolay katlanılır hale gelir.

ONUNCU GEZİNTİ

Paskalya'ya rastlayan bugün, Madame de Warrens ile tanışalı tam elli yıl oldu. Yeni yüzyılla birlikte doğduğuna göre, o sene yirmi sekiz yaşındaydı. Ben daha on yedi yaşında bile değildim ve yeni yeni oluşmaya başlayan, benim bile tam olarak tanımadığım mizacım, doğal bir yaşama sevinciyle dolu kalbimi taze bir ateşle yakıyordu. Madame de Warrens'in deli dolu ama kibar, mütevazı ve aynı zamanda da eli yüzü düzgün bir genç adama ilgi göstermesi bundan oldukça şaşırtıcı olabilir ancak bana böylesi çekici, akıllı ve zarif bir kadının minnettarlık ve ne olduğunu tam olarak bilemediğim daha sıcak duygular göstermesi daha az şaşırtıcı değildi. Fakat daha olağanüstü olan şey, o ilk tanışma anımızın tüm hayatımı ve önüne geçilmez bir olaylar zinciriyle örülü ömrümün de geri kalanındaki yazgımı belirlemiş olmasıdır. Fiziksel gelişimim sebebiyle henüz en değerli yeteneklerini geliştirememiş olan ruhum, tam olarak şekillenmemişti; ancak sabırsızlıkla şekilleneceği anı beklemekteydi. O anın gelişi, bu tanışma sayesinde hızlanmış olsa da, bu benim umut ettiğim kadar hızlı olmamıştı. Almış olduğum terbiyenin bir gereği olan yalınlık, bana sevgi ve saflığın aynı yürekte barındığı o nefis ama kısa süren

ruh halini uzunca bir süre yaşattı. Madam de Warrens beni kendinden uzaklaştırmıştı ama her şey bana onu hatırlattığı için dönmek zorunda kaldım. İşte bu dönüş kaderimi belirledi ve ona sahip olmadan önce çok uzunca bir süre yalnızca onunla ve onun için yaşadım. Ah keşke, onun yüreğime yettiği kadar ben de onunkine yetebilseydim. Beraber ne rahat, ne mükemmel günler geçirirdik! Böyle günler de yaşamadık değil elbette ancak kısa süren ve çabucak geçip giden bu günleri talihsizlikler izledi. Katıksız ve engelsiz tamamen kendim olduğum ve sahiden yaşamış olduğumu söyleyebildiğim, hayatımın bu eşsiz ve kısa dönemini neşeyle ve yürek sızısıyla hatırlamadığım gün yoktur. Vespasien zamanında gözden düşen ve hayatının son günlerini bir kasabada tamamlamış, "Yeryüzünde yetmiş sene geçirdim, yedi sene yaşadım," diyen garnizon komutanıyla aşağı yukarı aynı şeyleri söyleyebilirim. Bu kısa ama değerli süre olmasaydı belki de kendimle ilgili konularda bu kadar net olamayacaktım çünkü saf ve dayanıksız biri olarak sürdürdüğüm ömrümün geri kalanında, başkalarının tutkularıyla öylesine itilip kakıldım ve sağa sola savruldum ki, böylesi fırtınalı ve ağır para sıkıntılarının bir an olsun son bulmadığı bir hayatın içinde edilgen kalsam, kendime bir davranış tarzı belirlemekte zorlanırdım. Fakat hoşgörülü ve tatlı bir kadın tarafından sevildiğim bu birkaç yıl boyunca, ne yapmak istiyorsam onu yapıp, nasıl olmak istiyorsam öyle oldum. Boş zamanlarımı değerlendirerek, ondan aldığım derslerin yardımıyla ve yine onu örnek alarak, saf ve toy ruhumu o günden sonra daima muhafaza edeceği eskisinden çok daha uygun bir şekle sokmayı

başardım. Yüreğimdeki yalnızlık ve derin düşüncelere dalma güdüsü, onu besleyen samimi ve sevecen duygularla birlikte doğdu. Şamata ve gürültü bu duyguları sıkar, boğar; dinginlik ve huzur ise canlandırır ve coşturur. Sevmek için düşüncelere dalmaya ihtiyacım vardı ve bunun için de annemi kırlarda yaşamaya ikna ettim. Bir vadinin yamacında, gözlerden uzak bir eve sığındık. Burada geçirdiğimiz bana yüz yıl gibi gelen dört beş yıllık süre zarfında, hayatın ve bugünkü yazgımın bütün korkunçluğunu unutturan saf ve kusursuz bir mutluluğun tadını çıkardım. Kalbime hitap eden bir arkadaşa ihtiyacım vardı ve o da yanımdaydı. Kırlarda yaşamak istemiştim ve bu isteğim de gerçekleşmişti. Kimseye bağımlı olmaya tahammülüm yoktu, tamamen özgürdüm. Hatta özgür olmaktan da öte sırf kendi ilgilendiğim şeylerin boyunduruğu altına girerek ne yapmak istiyorsam onu yapıyordum. Bütün vaktimi gönül işleri ve kırla ilgili işler alıyordu. Tek dileğim, böylesi hoş bir durumun sürüp gitmesiydi. Tek sıkıntımsa bunun uzun sürmeyeceğinden duyduğum endişeydi ve bu endişe, içinde bulunduğumuz para sıkıntısı yüzünden hiç de yersiz değildi. O zamandan sonra, hem kendimi bu endişelerden kurtarmanın, hem de bu endişelerin gerçekleşmesini önlemenin yollarını aramaya başladım. Sefaletten kurtulmanın en iyi yolunun, bir meziyete sahip olmak olduğunu düşünüyordum ve boş zamanlarımı, dünyanın en iyi kadınından gördüğüm yardımı –mümkünse– bir gün geri ödeyebileceğim hale gelmek için değerlendirmeye karar verdim.

İnsanların sözlerini yarattığı etkiye bakarak yorumlamak çoğu zaman bunları yanlış değerlendirmek anlamına gelir... Menfaat gözetmeden, kendine de başkasına da zarar vermeden yalan söylemek bir tür kurmacadır; yalan söylemek değildir.

Rousseau'nun 1776 ile 1778 tarihleri arasında kaleme aldığı *Yalnızgezerin Düşleri*, yazarın son dönem eserlerindendir. Otobiyografik niteliğiyle Rousseau'nun yaşamına da belirli bir ölçüde ışık tutan eser, yazarın çocukluk günlerine, Paris'teki yaşantısına, dönemin diğer aydınları ile yaşadığı çeşitli uzlaşmazlıklara, çocuk ve eğitim konularındaki görüşlerine, doğa ve bitkilere duyduğu tutkuya ve başına gelen çeşitli şanssızlıklara diğer eserlerine oranla daha kişisel bir pencereden bakmaya olanak sağlamaktadır. Rousseau eserin son bölümü olan "Onuncu Gezinti"yi tamamlayamadan veda etmiştir.

THG
794064
CLA

11 ₺
KDV DAHİL

ISBN 978-605-5182-18-2

9 786055 182182

alakarga
https://www.facebook.com/alakargayayinevi
https://twitter.com/alakargakitap
alakarga.com.tr